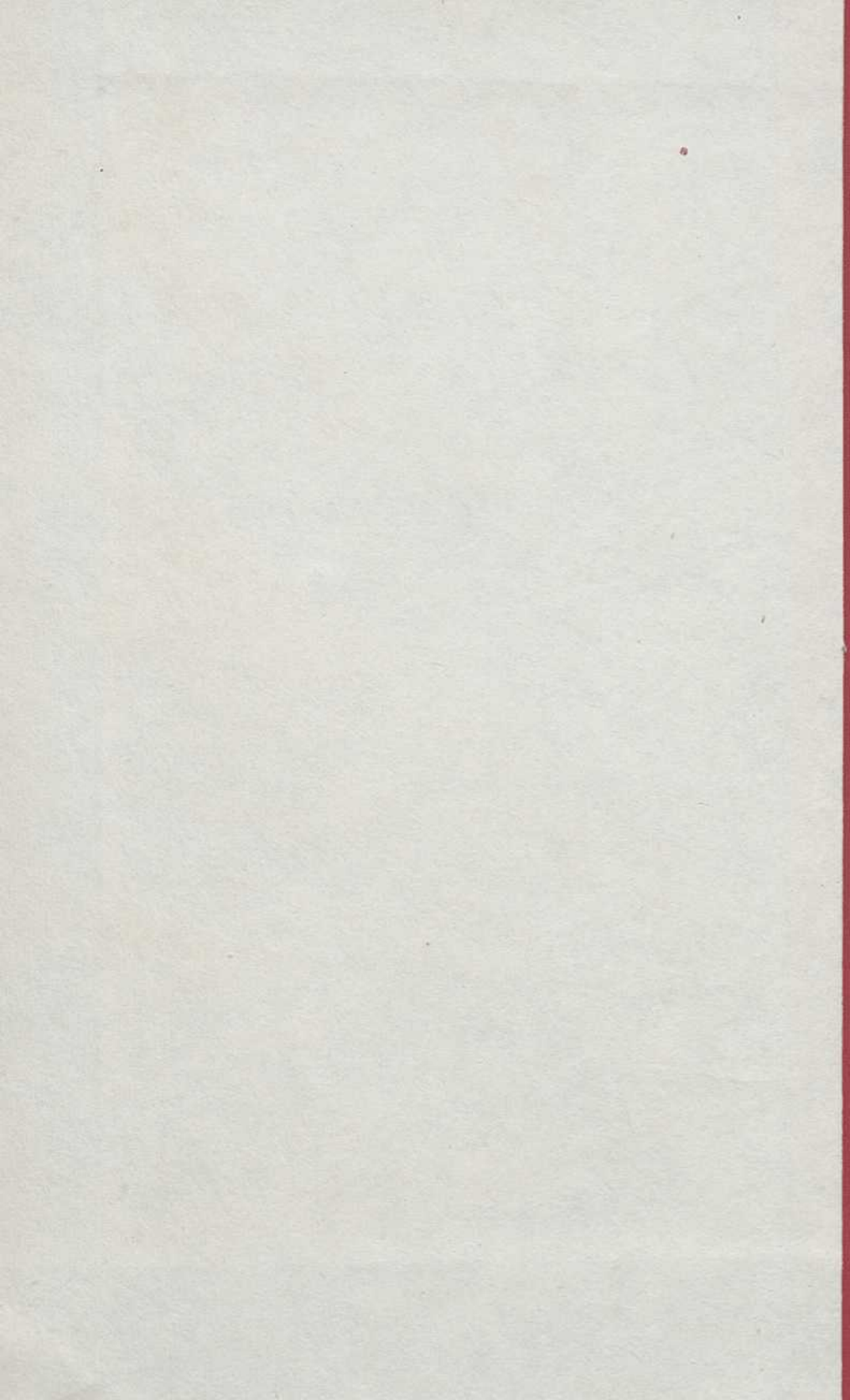

Малая
Беларусь

ZAHLANIE
SONCE
i
Ū NAŠE
WAKONCE

ЗАГЛЯНЕ
СОНЦЭ
і
Ў НАШЭ
ВАКОНЦЭ

МАЛАДАЯ БЕЛАРУСЬ
MAŁADAJA BIEŁARUŚ

ЛЕСЯРБУРГ.

nr 3159

„Zahlanie sonce i ŭ naše wakonce“.
„Загляне сонцэ і ў нашэ ваконцэ“.

МАЛАДАЯ БЕЛАРУŚ.

 МАЛАДАЯ БЕЛАРУСЬ.

Seryja } 1.
Сэрыя }

Sšytak } 3.
Сшытак }

ПЕЦЯРБУРГ.

Друкарня Пенткоўскага, В. Пад'ячэская, 22

1913.

БЕЛАРУСЬ
1913

Библиотека
АН БССР

Наш шлях.

К свабодзе, роўнасці і знанню мы працярэбім сабе сьлед, і будзе ўнікаў панаваньне там, дзе сягоньня плачэ дзед.

Янка Купала.

Жывы народ—той, каторы можа тварыць. Творчэская сіла—гэта ўсё роўна, як той клёк, што зерняці дае сілу выгнаць з зямлі расьліну—дрэва, каторое будзе далей радзіць такія-ж зерняты і новую красу даваць зямлі.

Усё, што ўзбагачывае нашае жыццё, што паддзярывае і развівае яго, карысна і добра для ўсяго чалавечэства. Гэтак і *творчэская сіла*, як фундамэнт жыцця, ёсць найвялікшае багацце чалавечэства і асобных народаў, ёсць цэннасьць, аб каторай ніякай споркі быць ня можа.

Марнаваньне творчэскіх сіл—наш найвялікшы грэх. Гэта—дабравольнае самагубства. Што не пашло на тварэньне новага багацця, тое прапала на векі, бытцым пушчэна на вецер. Тым болей шкодна і дрэнна тая работа, каторая зводзіць людзей і народы з іх прастай дарогі і на мейсца культурнай працы ставіць змаганьне між імі *дзеля панаванья над слабейшым*, дзеля зніштажэньня таго, што стварыла чужая культура.

Без змаганья, без вайны, за праўду, за вызваленьне ад уціску і крыўды—абыйціся нельга. Але само змаганьне, да-

ючы волю, ешчэ ня творыць нічога, а забірае страшэнне многа сіл і энэргіі.

Не шкада сіл нашых, калі мы аддаём іх на тое, што ўзбагачывае нашу душу, павялічывае моц народу. Калі-ж яны ідуць адно толькі на развіццё ў нас благага — ненавісьці, злосьці, завісьці і т. п., калі атдаюцца на змаганьне з дургімі нацыямі, станамі, ці клясамі не дзеля вызваленьня, а толькі каб пакрыўдзіць слабейшага, — тады шкада вытрачэных жыцьцёвых сіл, шкада, бо яны назад ня вернуцца і не ўзбагацяць нашэй культурнай скарбніцы.

Каб не марнаваць дарма сіл, каб не глуміць гэтаго найдаражэйшага скарбу, лепшыя людзі ўсіх нацый стараюцца шырыць у сваім народзі думкі аб згодзі, аб тым, каб звясыці зусім нацыянальныя сваркі і змаганьня. Асабліваю вагу гэткая работа мае ў нашым краю, дзе разам жывуць ажно пяць нацый, дзе кожнай з іх трэба даць мейсца і прастор для развіцця—бяз крыўды для суседзеў. «Жыві сам і дай жыць дургім»—гэтай думкай павінны кіравацца мы, беларусы, дабіваючыся правоў для сябе. Воля, роўнасць і брацтва ўсіх людзей і нацый на нашай зямлі—вось той пуцяводны аганёк, каторы завядзе наш народ і ўвесь край да лепшай, яснейшай будучыны.

«Воля, роўнасць, брацтва» — за гэтыя тры словы больш сотні гадоў таму назад праліваў сваю кроў французскі народ. С Францыі яны разыйшліся па ўсім сьвеці і ўсюды становяць фундамэнт, на каторым будуюцца шчасьце народаў. Але, каб народ мог папраўдзі нешта будаваць, каб мог заняць належнае яму мейсца ў вялікай сусьветнай сямі, трэба, каб ён *жыў і тварыў*. Вось, *развіццё творчэскіх сіл беларускага народу павінна быць нашай першай мэтай*, і ў кожнай справе, ў кожнай рабоце мы павінны да яе кіравацца.

У сучасных варунках на дарозі да новаго жыцця мы спатыкаем багата перашкод, ат каторых трэба так ці гэтак вызваліцца. Да гэтых перашкод належыць перш-на-перш

цяперашніе палітычныя варункі і наша «акраінная» палітыка, каторая задэрыжывае развіццё ўсіх «інародцоў». Да перамен у дэражаўным жыцці вядуць разныя дарогі; кожная партыя, кожная арганізацыя мае сваю асобную праграму, ужывае іншых спосабоў у палітычнай рабоце, іншыя жадаўня пішэ на сваім штандары. Дык мы ня будзем чапаць справы дэражаўнай палітыкі; скажэм толькі адно: каб вызваліцца ад палітычных перашкод, грамадзянство павінна вытварыць у сабе вялікую арганізаванную сілу. Іначэй слово і жадаўне яго ніякой вагі мець ня будзе.

Толькі высокая культура, толькі эаномічная моц даюць кожнаму народу тую сілу, што можа тварыць новае жыццё. Кожын народ, каторы хочэ жыць, хочэ сам—сваімі рукамі і навэдлуг сваей думкі—будаваць сваю будучыну, павінен ісьці да сваей мэты двума дарогамі: адна — гэта пашырэнне прасьветы, развіццё грамадзянскай і нацыянальнай сьведомасьці народу; другая — развіццё яго эаномічнай сілы, стварэнне цьвёрдага эаномічнага фундамэнту. На гэты шлях жыццё клічэ асабліва нас, беларусоў, бо такой работы ў нашым народзі дагэтуль бадай ніхто рабіць не памыкаўся.

У гэтай рабоце кожны шчыры беларус, кожны праўдзівы грамадзянін нашэй старонкі знойдзе для сябе даволі мейсца і заўсёды здалее прылажыць да яе сваю руку. За 7—8 гадоў, як начаў шырыцца беларускі рух, ідзе работа дзеля адраджэньня нашага народу, жыццё само назначыло праграму культурна-нацыянальнай і эаномічнай працы.

«Работа наша павінна ісьці глаўным чынам да пашырэння прасьветы і развіцця грамадзянскай і нацыянальнай сьведомасьці у беларусоў, а поруч з гэтым развіваць эаномічную сілу народа. Дзеля першай мэты трэба рабіць вось што:

1) завадзіць школы, бібліятэкі, читальні, рабіць лекцыі, арганізавываць курсы для народу і т. п. ды ўсюды праводзіць у жыццё думку аб нацыяналізацыі прасьветы як школьнай, так і за межамі школы;

2) шырыць друкаванае слова—кніжкі, газеты, брошуры—ў беларускай мове; прыкладываць сваю руку да іх выдання;

3) аткрываць уселякіе кружкі і таварыствы, дзе можна было-бы шырыць грамадзянскую і нацыянальную сьведомасьць;

4) працаваць дзеля развіцьця беларускай літэратуры, штуркарства, тэатру і музыкі (песьні);

5) знаёміць шырокіе кругі з нашай мінуўшчынай, цяперашнім палажэньнем народу і яго задачамі ў будучым; арганізаваць выстаўкі і музэі этнографічныя, гісторычныя, кустарныя і т. п.

„Дзеля таго, каб узраслася эканамічная сіла народу, трэба развіваць усе яго творчэскія сілы і рушца аб тое, каб здабыць патрэбныя варункі. На гэтым грунці работу трэба вясці гэтак:

1) развіваць у народзі прывычку здаволіваць свае патрэбы сваімі сіламі—супольнай, хаўруснай працай;

2) памагаць умацаваньню і развіцьцю селянскай гаспадаркі, пашырэньню селянскай зямельнай ўласнасьці; аткрываць таварыствы дзеля парцэляціі зямлі між беларусамі і бараніцца ад наплыву чужынцоў;

3) аткрываць уселякіе хаўрусы і суполкі — крэдытныя, гандлёвыя, дзеля супольнай працы над вырабам розных тавароў і т. п.

4) арганізаваць сельска-гаспадарскія хаўрусы, школы, выстаўкі і інш.

5) завадзіць арганізаціі дзеля падмогі коопэраціі, развіцьцю гаспадаркі, хатняго рэмесла і т. д.

6) рушца аб паляпшэньні варункоў працы.

7) памагчы упарадкаваць справы эміграціі; старацца заместа эміграціі у Амэрыку арганізаваць эміграцію на сезонныя работы у бліжэйшыя краі (на лета), каб людзі верталіся да хаты з грашыма і з навукай сельскай гаспадаркі павэдлуг практыкі ў чужых старонах.

« Кожын крок на гэтай дарозі будзе набліжаць нам той

момэнт, калі народ, пазнаўшы свае патрэбы і навучыўшыся сваімі сіламі здаваліваць іх, наканец-такі *возьме ўсе свае справы у свае рукі*».

Такую праграму-дэкларацыю надрукавала сёлета «Наша Ніва» (№ 2—1913 г.), каторая ўжо восьмы год працуе дзеля адраджэньня беларусоў і клічэ да работы ўсіх праўдзівых сыноў нашай Бацькоўшчыны. Пазнаньне краю і сямілетняя практыка — вось фундамэнт, на каторым сяўцы беларускіх ідэй апіраюць гэту праграму. І гэты шлях — самы просты, самы натуральны: ён вядзе да вызваленьня нашага народу с путаў цемнаты, безпраўя, беднасьці, — вядзе да таго, што і беларусы здалеюць выявіць сьвету ўсё, што заложэна прыродай у народнай душы, і споўніць тую гісторычную роль, якую ім назначыло спрад вякоў жыцьцё.

Антон Новіна.

Вільня, 22/IV 1913.

3 лісту п. проф. Э. А. Вольтэра да Рэдакціі.

Наважаны пан профэсар Эд. А. Вольтэр у ласкавым лісьце сваім да нас, шчыра вітаючы «Маладую Беларусь», звертаець нашу увагу на тое, што ў 1501-м гаду «die Mercurii ultima mensis Martis» у апошнюю сераду месяца сакавіка (Марца) Эразм Витэліій¹⁾ гаварыў у Рыме папэжу Александру Шостаму: «(Літвіны) Linguam propriam observant. Verum, quia Rutheni²⁾ medium fere ducatum incolunt, illorum loquela, dum gracilis et faciliior sit, utuntur communius» (Theiner T. II pag. 278³⁾). Гэта значыць: (Літвіны) маюць сваю ўласную мову; але дзеля таго, што Русіны (беларусы) жывуць амаль не ў сярэдзіне (ix) княжства, яны (літвіны) часцей ужываюць іхняй (беларускай) гутаркі, бо яна прыгожая і болі лёгкая».

Ахвотна і с падзякай друкуем мы тут гэту вельмі цікавую і важную для нас гісторычную, спрад 412-ці гадоў, вестку аб нашэй мове.

Рэдакцыя.

¹⁾ Erasmus Vitellius — Эразм Витэліій — гэта лацінскае названьне па польску ён зваўся Erazm Ciołek (па нашэму Цялюк). Родам поляк, здаецца, с Кракова, чалавек вельмі вучоны, быў ён у тым часе катэдральным віленьскім пробоцэем, протонотарыушом папэжскім і сэкрэтаром вялікаго князя літоўскаго Александра, каторы пасылаў яго ў Рым выразіць папэжу Александру VI-му Борджія сваю пакорнасьць. Гаварыў ён гэта у сваёй мове к папэжу. У 1503 ён стаўся Плоцкім біскупам і памёр у 1522 г.

²⁾ Rutheni — Русіны, так называлі тагды беларусаў, расейцаў жэ, велікароссаў, звалі Moscoviti — маскалі.

³⁾ Мова Витэліія выдрукавана ў агромнай кнізе: «Vetera monumenta Poloniae et Lithuaniae gentiumque finitimarum historiam illustrantia maximam partem nondum edita ex tabulariis Vaticanis deprompta, collecta ac serie chronologica disposita ab Augusto Theiner presbytero Congregationis Oratorii, Consultore ss. Congregationum Indicis librorum prohibitorum, Episcoporum et Regularium ac Sancti Officii, Socio Collegii Theologorum Archigymnasii Romani, Academiae Pontificiae Archaeologiae et Academiae Neapolitanensis, Institutum Belgici et Hungarici, Tabulariorum Vaticanorum praefecto etc. etc. Tom II Ab Joanne PP. XXIII usque ad Pium PP. V 1410—1572. Romae 1861. № 299, стран. 278, верш. чацьвэрти зверху.

Рэдакцыя.

Ксѣндзь Магнушеўскі.

Аб маладым пазце с Крошына.

У адной старой кніжцы, напісанай на польску, пад загалоўкам: «Powieść z czasu mojego czyli przygody litewskie.» (Poznań 1858), можна прачытаць кароценькае апавяданьне аб тым, як загінуў адзін селянскі хлопчык-паэт, каторы ў другой старане мог-бы стацца гордасьцю і славай народу (стр. 252—3, 257—265).

Аўтор вышэй названай кніжкі пісаў свае ўспаміны шмат гадоў пасля гэтага здарэньня. Многа чаго пераблутаў, многа чаго забыўся, дзе што зразумеў іначэй, чым яно было запраўды, а дзе чаго і саўсім ня ведаў.

Цікавы ня толькі сам хлопчык, але і тое, пры якіх варунках ён быў загублен. С тых часоў захаваліся дакумэнты аб гэтым здарэньні. Карыстаючыся імі я надумаў расказаць аб усім, як было запраўды.

Гэта было у мястэчку Крошыне у пачатку XIX стагоддзя. Мястэчка і ваколіцы былі пад князем Мацеем Радзівілам. Кажуць, ня дужа цяжка жылося жыхарам мястэчка Крошына пад гэтымі панамі: у разныя часы яны атрымалі ат князёў прывілеі і льготы. Часть жыхароў Крошына атбывала паншчыну, а часть лічыла сябе меншчанамі вольнымі ад прыгоннай павіннасьці.

Ня дрэнна жылося і селянам пароха (пробошча), каторых было 60 хат, бо ксяндзы нападліся усё добрыя людзі. У пачатках XIX стагоддзя быў ксяндз Малішэўскі, а пасля яго — Магнушэўскі. Крошын лічыўся багатай парахвіей. Пробошча ставілі князі Радзівілы, а біскуп віленскі зацьверджаў яго. Малішэўскі залажыў парахвіяльную школу і вучыў у ёй селянскіх дзяцей. Пасля яго сьмерці Магнушэўскі вёў далей пачатую сваім папярэднікам работу.

Магнушэўскі быў чалавек сьветлы, вучоны; нейкі час ён вучыў дзяцей князя Мацея Радзівіла — Константына і Антоніну. Калі дзеці вырасьлі, то стаў непатрэбным князю і атрымаў багатую парахвію — Крошын.

Аб сабе ён мала думаў; для сябе ке. Магнушэўскі многа не вымагаў. Хацеў памагчы, скодкі здалеў, простым людзям. Даходаў ён меў німала, дзеля гэтаго дарма ксьціў, венчаў, а бяднейшым і грашмі памагаў. Быўшы адзінокім зжыўся са сваімі людзьмі, звыкся з імі, перэняў іх мову, спрасьцеў, як аб ім казалі гарадзкія і дворныя паны, ды дзіваваліся, што ён гаварыў «мужыцкімі» прыказкамі і пагаворкамі. Іншыя нават думалі, што ён ня ў поўным розуме. Гэта так ім здавалася. Магнушэўскі быў чалавек разумны: збліжыўшыся да народу, ён хацеў падняць гэты народ, шырыць асьвету сярод яго. Калі ён прышоў у Крошын, як вышэй было сказана, знашоў ужо парахвіяльную школу там, але будынак аказаўся нявыгодны, ён пабудаваў новы будынак, абшырнейшы і лепшы за першы.

Сам ён заўсёды у школе не вучыў. Вучыцелем быў арганіста Арлоўскі, або яго памочнік, стары касцельны дзед — Парафіяновіч. Але відаць, што ён сам цікавіўся школай. Глядзеў за вучнямі, інтэрасаваўся іх поступамі, асабліва больш здольнымі паміж імі.

У 1828 гаду у школе было 51 вучэнь, з іх 35 хлопчыкоў і 16 дзяўчынак, узростам ад 7 да 13 гадоў. Вучылі іх там чытаць, пісаць, лічыць і катэхізму. Шмат клаў працы каля

школы і памочнік пробашча ке. Піус Горбачэўскі, каторы хацеў навучыць селянскіх дзяцей усяго таго, чаго вучаць па другіх школах панскіх дзяцей. Ён чытаў ім казкі Эзона, польскага паэта Нарушэвіча і «Wiadomości brukowe», каторыя выхадзілі у Вільні і ў каторых не раз пісалі аб дрэнным палажэньні селян і аб патрэбе скасаваць паншчыну. Хацеў ён, як з гэтага відаць, зрабіць с селян думаючых людзей. Відаць школа мела добрых людзей-кіраўнікоў, калі з гэтай школы вышлі і умелыя заступнікі сваёй ідэі; з гэтых вядомы нам Камінскі, каторы, выросшы, умела і шчыра атстаіваў проціў пана правы сваіх суседзёў, селян Крошына,

Вучні гэтай школы, чытаючы тое, што пісалі вялікіе пісьменьнікі, перажываючы тое, што і яны, хацелі гэтак сама напісаць нешта падобнае да таго, што чыталі і перажывалі. Хлопчыкі пачынаюць пісаць вершы, яны то стараюцца пісаць на спадобу тых арыгіналоў, што чыталі, то зноў пробуюць напісаць сваё, беручы тое, што яны самі чулі і бачылі. С чысла гэтых хлопчыкоў вядомы нам толькі адзін, Павал Бахрым. Будучы ў школі, ён вельмі спадабаў пісаць вершы. Многа вершаў з Нарушэвіча, баек Эзона і др. умеў ён на памяць; перапісываў, што нападалося, ня толькі друкаванае, але і рукапіснае*). Яго, пачынаючага думаць, душыла цяжкая мужыцкая доля, і гарэлі вочкі, калі перапісываў словы і вершы аб мужыцкай свабодзе. Ведаючы, што гэта у другіх краях можна, тагож жадалі яны і ў сябе.

То пэўна, што Крошынская школа развіла сьвядомасьць у селян. праца Магнушэўскага падняла і заможнасьць іх. Саўсім зразумела, што яны павінны былі цвёрда атстаіваць свае правы проці ўсіх, хто хацеў іх нарушыць. Скоры зьявілася патрэбнасьць гэтаго.

*) Вершы і песні нападалі у Крошыны разнымі дарогамі. Ады браліся с кніг, другіе хадзілі у рукапісных записях; гэтак было з вершам «Разгвор Мужыкоў» (Rozmowa Chłopów).

Крошын перайшоў да кн. Антоніны Радзівілл, каторая вышла замуж за простаго шляхціца Станіслава Юрагу. Расказывалі, што гэта быў бедны шляхціц; дзякуючы толькі блізкай прыязні с князем Константынам Радзівіллам, ажаніўся з яго сястрой Антонінай каля 1822 г. Прыехаўшы у Крошын, Юрага пачаў завадзіць асобныя паралкі.

Першым чынам патрэбаваў дакумэнтаў у жыхароў Крошына на тое, ці яны селяне, ці мешчане і якім правам валадзеюць зямлёй? Шмат, хто назваў сябе мешчанамі, мелі дакумэнтны і паказалі іх Юразе. Ён, разгледзіўшы іх, сказаў селянам, што дакумэнтны блягіе і немаюць сілы, нават суліў вярнуць раней заплочэныя за іх у двор грошы. Прыгэтым Юрага пачаў, каморнікамі, мерыць зямлю і адбіраць яе сілай.

У гэту спорку умешалася начальство. У Юрагі сіла была вялікая. Яго швагер кн. Радзівілл быў Навагрудскім маршалкам шляхты. Доўга цягнулася справа. Яна кончылася у Гродні у Губэрнскім Праўленьні у 1826 гаду, 29 лютаго, дзе было прызнана, што крошынляне усе мужыкі, а не мешчане і што непраўна валадзеюць панскай зямлёй, не плацічы падаткоў і не адбываючы паншчыны. У гэтай справе многа працаваў для селян Камінскі, каторы раней вучыўся у Крошынскай школе. Быў іх хадатаем, адвакатам, паверэнным. Ён жэ і ў турме сядзеў.

Пастанаўленьне Губэрнскаго Праўленьня вышло проціў мужыкоў. Селяне не паслухалі начальства. Юрага тады данёс Губэрнатару, што селяне бунтуюцца, дзеля гэтаго трэба паслаць войска. Гэта было вясной 1828 году.

А тады лёгка было выклікаць войска. Быў, за два гады да гэтаго, выдадзен указ, па катораму загадывалася судзіць бунтуючых селян на мейсцы ваенным судом і тут-жэ выпайняць прыговор суда. Зацьверджае гэtkі прыговор Губэрнатар, а калі вінаватых акажэцца болей за 9 чэлавек, праз камітэт міністроў прыговор ідзе на зацьверджэньне самога Цара, але ў указе было так-жэ сказана, што паны павінны ведаць меру правоў сваіх і не злоўпотрэбляць імі.

У Крошын прыехало многа начальства: губэрнатар, маршалак шляхты, за судзьдзёў прышлі уланы. Селяне былі пасаджэны пад варту. Іншыя спужаліся і прызналі правы пана Юрагі. Але пасыля, перэгаварыўшы с ксяндзом Магнушэўскім, паправіліся, сталі упорстваваць. Паны і начальства узлудваліся на ксеендза, што падтрымлівае мужыкоў.

Суд быў скоры, але не міласьцівы. У ім заседаў сам Радзівілл, швагер Юрагі, прэзыдент гродзкага суда і афіцэры. Вінавацілі 12 чалавек, з гэтаго ліку 8 крошынскіх селян і 4 чалавекі разнаго стану. 9 было тут-жэ засуджэна ваенным судом, а на трох меўся быць ешчэ прыговор. Губэрнатар быў тут-жэ, могбы зацьвердзіць прыговор суда, але дзеля таго, што засуджэных было больш за 9 чалавек, то справу трэба было даводзіць да самога Цара, дзеля гэтаго губэрнатар прасіў Насьледніка Царскага брата хутчэй пакіраваць справу да Цара, нават паміма камітэта міністраў.

* * *

Калі ўзнялася гэтая справа, то звярнулі увагу на школу і на кс. Магнушэўскаго. Даняслі гэта Юрага і Радзівілл.

Пры губэрнатары кн. Радзівілл стаў дакараць кс. Магнушэўскаму, што прычына бунту гэта ён і яго школа. Кс. Магнушэўскі мае, моў, грамадны ўплыў на народ, мог-бы выйсьці да іх і угаварыць супакарыцца перад панам, але кс. Магнушэўскі гэтаго зрабіць не хацеў, ссылаючыся на хваробу, а за выкрыцьце шкоднай школы гразіў, апрача таго, пажаліцца біскупу.

Губэрнатару паказаўся дзіўным гэты чалавек, саўсім не падобны да другіх. Саўсім здзічэў, спрасьцеў і з мужыкамі трымае.

У аднаго з вучнёў, Бахрыма, знайшлі вершы, каторыя паказаліся падазрыцельнымі. Паліція стала шукаць другіх вершоў і болей. Цяпер пачалася новая справа аб школі.

Аўтор «Powieści z czasu mojego» падае не саўсім акуратныя весткі аб выкрыцьці школы. Павэдне яго слоў ездзілі

у Крошын дзеля гэтаго сам Новосільцоў і рэктар віленскаго ўніверсытету Пэлікан і з разгавороў с ксяндзом Магнушэўскім даведаліся, якая шкодная яго школа. Дакумэнты, каторымі я карыстаўся, а ім трэба верыць, нічога аб гэтым не кажуць. Справа была іначэй, крыху прасьцей і ясьней. Гродзенскі губэрнатар, атрымаўшы жалобу Юрагі і Радзівілла аб бунце селян, паехаў на мейсца сам. Юрага і Радзівілл казалі, што прычынай усяму школа.

Пачалося сьледства аб школе. Хто вучыць, чаго вучаць, сколькі вучнёў, як называюцца. Радзівілл толькі тады убачыў, што ён далёка зайшоў у сваёй жалобе, што нельга саўсім закрываць школу, а хапіло-б зрабіць некаторыя перамены у школе: трэба атеунуць шкоднаго чалавека, арганісту Арлоўскаго, даць для дагляду школы больш здольнаго вікараго, і каб сам пробашч не назначаў вучыцелёў і іх памочнікоў.

Відаць старому Магнушэўскаму сьледавацель не раз ставіў пастку і праз гэта даведываўся, як вучылі вучнёў. Кс. Магнушэўскі стаў хваліць Паўла Бахрыма, што ён болей вершаў на памяць ведае, а ня толькі тые, што ў яго узялі.

Князь Радзівілл у таго-ж сьледавацеля гэтак сьведчыў аб школе і аб Магнушэўскім: „Кс. Магнушэўскі ніколі не даваў навук, патрэбных для народу, а, запрошэнны прыставам, не хацеў стрымліваць селян ад бунту, дадзенае прыставам аб'яўленьне прачытаў публічна у касьцелі, но мужыкам накалалося, што ён трымае іхнюю старану, не карыстаў с свайго палажэньня дзеля успакаеньня, і ня хочэ угаварыць селян пайсці на работу. Вось гэтакіе адносіны і былі прычынай таго укуру, што з яго школы ня можэ выйсці нічога добраго, бо ён сам не стараўся, а той, хто вучыў дзяцей, Парафіяновіч ня здалеў навучыць дзяцей павіннасьці іхняго стану і ўмацаваць правілы добрай моральнасьці, бо любіў выпіць, і разам з другімі пісаў разныя жалабы на пана. Апрача таго пры мне па загаду Магнушэўскаго хлопчыкі дэкламавалі ня гожае для селянскіх дзяцей байкі і вершы. гэта быў найлепшы

даказ, які кірунак школы. Адначэ цяпер напэўна сказаць не магу, каб гэта школа была прычынай усіх гэтых сумных здарэнняў, бо я ў гэтым дварэ ня жыў і ўся драбязя благога ўплыву навук мне невядома».

Юрага горэй адзваўся аб школі і аб вучыцелю Парафіяновічу, называючы яго бунтаўшчыком. Ня можна, моў, яму дараваць таго, што ён у сваіх рапартах называе вучнёў мешчанамі, а не селянамі, і сабраныя такімі, кажэ, вучыцелямі дзеці маглі навучыцца ня столькі малітвы, сколькі думак аб прывілеях і вольносьцях, і умацаваньня у упорстве ды сыляпой ненавісьці да дворных загадаў, а якіх навук навучаюць у школі, можна пабачыць, калі паўзірацца на вучыцялёў.

Вынікам усяго гэтаго было закрыцьце школы; кс. Магнушэўскаго узлі пад надзор ваенной каманды, а пасья атдалі пад надзор паліціі.

Быўшы пад надзорам, прыбіты горэм, памёр кс. Магнушэўскі 24 сьнежня 1828 года, маючы каля 70 гадоў.

Тым часам справа аб школі ішла сваей чарадой.

23 студня 1829 году з Варшавы Вялікі Князь Канстантын, брат Цара, разабраўшы усю справу, прыслаў такі загад у Вільню: прызнаць Магнушэўскаго не вінаватым, звольніць ад надзора, а гродзенскаму губэрнатору за неаглядны паступак зрабіць выгавар.

Кс. Магнушэўскі ня мог ужо гэтаго пачуць: яго цела спачывало у мёртвай сцюдзёнай зямле.

Некаторых селян саслалі. Хадзілі чуткі, што Паўлу Бахрыма былі здаўшы ў рэкруты. Думаю, што гэта непраўда. Лішне малы быў на гэта. Яму было 15 гадоў.

Вершаў Паўла Бахрыма не удалося знайсці. У ўспамінутай кніжцы надрукаваны адзін яго верш, каторы тут і перадруковываем:

Заграй, заграй, хлопчэ малы,
І ў скрыпачкі і ў цымбалы,
А я заграю у дуду,
Бо ў Крошыне жыць ня буду.

Бо ў Крошыне пан сярзіты,
Бацька кіямі забіты,
Маці тужыць, сястра плачэ,
Гдзеж ты пойдзеш, небарачэ?
Гдзе я пайду? мілы Божэ!
Пайду ў сьвет, у бездарожэ,
Ў ваўкалака абярнуся,
Сьлёзна на вас абзірнуся.
Будзь здарова, маці міла!
Каб ты мяне не радзіла,
Каб ты мяне не карміла,
Шчасліўшая ты бы была!
Каб я каршуном радзіўся,
Я-бы без паноў абыўся:
У паншчызну-б не пагналі,
І ў маскалі не атдалі.
Мне пастушком век ня быці
А ў маскалях трудна жыці,
А я і расьці баюся,
Гдзе-ж я, бедны, абярнуся.
Ой кажане, кажане!
Штож ня сеў ты на мяне?
Каб я большы не падрое
Ды ад бацькавых калёс.

А. Янулайтис.

16/IV 1913 г., Вільня.

* * *

Dzień skanaŭ za haroj, a nad sonnaj ziamloj
Wýplyŭ miesiac purpurna-krywawy;
Nad razłohami niŭ chutka-šybka jon plyŭ,
Prytrymaŭsia nad sonnaj dubrowaj.

Sredź adwiečnych duboŭ ašwiaciŭ roj kryzoŭ,
U wysokaj trawie prytaŭsia;
Plamaj jasnaju poŭz pa kurhanach, jak smoŭž,
To malunkam na niebie lażyŭsia.

Ciś usiudy--spakoj... Nad zwanicaj staroj
Zwon zykliwy raptoŭna razdaŭsia
Razam z im—pad dubom—nad starym kurhanom
Tresnuŭ kamień i z hukam raspaŭsia.

I ad dziwaŭ takich wiecier zmioršy zacich,
Miesiac chmurkaju ŭ niebie zakryŭsia;
S-pad raskopaŭ ziamli cieni šparka išli,—
Wo adzin z ich k kryżu pryslaniŭsia.

U mazolach ruka—wierny znak muzyka,
Świeciać dziŭnym ahniom jaho wočy;
Iz hrudziej huknuŭ klič: «Braćcia! ŭsie, chto tut śpić!
«Braćcia, ŭstańma ŭsie hetaj nočy!

«Siarod niŭ dy paloŭ charawodaŭ-kruhoŭ
«My narobim, uspomnim byłoje;
«Pieśniu tak zawiadziom, jak tady, jak ahniom
«Ŭ nas kipielo żyćcio maładoje.

- «Chaj-že piešnia lacić, chaj-že piešnia hudzić,
«Razaljecca pa dołach, pa niwach!
«Našaj piešni takoj nie čutno s pary toj,
«Jak lahli my u ciomnych mahilach.
- «Prachadzili hady, zacirali ślady,
«Zacirali ślady našych śpiewaŭ;
«Nad razlohami niŭ inšy hołas papłyŭ,—
«Śpieŭ čuży plyŭ nad našym zasiewam.
- «Braćcia! Ŭsie, čym chutčej chaj z mahiły swajej,—
«Braćcia, kožny na świet z was wychodzie!
«My im piešniu śpiajom, piešniu zyčnu, jak hrom;
«Ŭ joj raskažem ab našym narodzie.
- «Ŭ joj pieć budziem ab tym, što było, dy, jak dym,
«Rasplylosia u wichrawaj fali, —
«Tuju sławu-pačot, jakoj slyŭ naš narod,
«Dy űsio zlydni jamu paskrywali.
- «Kab niwodzin iz ich nie čuraŭsia swaich
«Ruk pakrytych karoj mazalistaj;
«Mowy dziedaŭ, baćkoŭ dla haworki panou
«Nie čuraŭsia ű chacince ajčystaj.
- «Čto ziamli hetaj syn, űstańcie űsie, jak adzin!
«Hej, razdajsia ty, piešnia űdalaja!
«Chaj twój zyk papływie, dzie narod naš żywie,
«Dolu—mačychu dzie praklinaje.
- «Jak zabyŭsia piejać, űmieje tolki stahnać,
«Piešni bolem jaho nalityje.
«Chaj-že zyčny naš śpieŭ űspomnie űraz, nieűspadzieŭ
«Jamu prošašci dni załatyje».
- Čuć mahučy pryzyŭ da mahilaŭ dapłyŭ,
Razamknulisia miham mahiły;
S-pad raskopaŭ ziamli cieni šparka išli
Charawodam miž kryžaŭ pachilych.

Zyčny rodny napieŭ z ich hrudziej palacieŭ
Słowy radašciu dziŭnaj piejali;
K woli, k ščašciu pryzyŭ hdzieš nad siolami plyŭ
Rassypajučyś recham u dali.

I zamoŭk dziŭny chor. Pieśń plyła u prastor,
Tony doŭha ũ pawietry žwinieli;
Pradziadoŭski napieŭ nad palami lacieŭ,
Pośle sosny ab im liš šumieli.

R u t a .

U harščoček ziamli ja daŭno ũžo kališ
Kwietku ruty żywoj pasadzila;
Paliwała jaje, dahledała jaje, —
Maja ruta na dziwa ũradzila.

Paspletališ kŭstki, jak wianočki, listki
Aplali moj harščoček naŭkola;
Dzieŭki zamuž išli — z majej ruty wili
Wianki družki, pasieŭšy ũwakola.

Skolki-ž piesieŭ tady tut lilosia nad joj!
Halaski, jak zwanočki, zwinieli;
A ruciany wianok zielanieŭsia, jak luh,
Patanuŭšy ũ welonawaj bieli.

I choć rwali jaje, choć ščypali jaje, —
Majej ruty saŭsim nie ũbywała:
Zielaniela jana, krasawała jana,
Maj haršoček wiankom apletała.

Tolki pomniu ja raz, na Wialikdzieŭ, jak raz,
Da Haliny pryjechali swaty;
Dzieŭka ũpiorłaš nia jšci, dyj zmusili bački,
(Małady byŭ ũžo natta bahaty).

Z majej ruty splali jej zialony wianok:
Mnoha šwieček harela ů kašcieli,
Maľaduju ůwiali... a twar biely jaje
Jšće bialej ad welonawaj bieli.

Čorny wočy suchim zaiskryliš ahniom,
Wusny drohnušy štoš zašeptali;
Ci malilaš jana; ci klaľa mokaho,
Zahladzieušy na štošci u dali.

A ruciany wianok u pramiėniah ahniou
Brylancistaj rasicaj irdziusia;
Ci to doždzyk skrapiu, ci motolki rasa,
Ci šlaźmi maľadoj jon abliusia?

Raptam— Veni Creator—azwausia arhan,
Rasplylisia burliwyje tony;
Chistanulaš Halina, zbialeušy, jak šmierė,
I lehľa na kabiercy sa stohnam.

Razaslalaš śniahowaja welona biel
Waũkruh ciela abmieršaj dziaũčynki,
Z wusn jaje papyla tonkaj stužačkaj krou,
Na ščekach zabliščeli ślazinki.

Darma zwali jaje družki, klikala mać,
Darma klikaũ žanich niekachany,—
Razarwalasia serca ů dziawočych hrudziach,
Zaciachnulisia wočki tumanam.

Liš wianoček adzin zielanieũ, jak daũniej,
Dy rasoj brylancistaj irdziusia,
Ci to doždzyk skrapiu, ci chalodna rasa,
Ci mo' šlozkami tak jon skrapiusia?..

Woš s tahošnjaho dnia majej ruty wianok
Z dnia na dzień wiaũ i soch što raz bolejš;
Ci wady nie ůzlubiũ, ci to hetak jon šėach,
Nad Halinčynaj žalučyš dolej?

I ciapiēr u mianie jon staić na waknie,
Pačarnieli zialony halinki,
Liš pad čas siarod dnia zablíščyć štoš na ich --
Ci rasa to, ci može ślazinki?

A d n a .

Adna iznoŭ, adna, jak kołas toj u poli
Nie ściaty ŭ čas žniwa natočonym siarpom,
Zlamany wietrami hulajučymi ŭ wolu
Sredź apuścielych niŭ spaloskanych daždžom.

Adna iznoŭ, adna! Tuzliwa serce nyje,
Naŭkola pusta—hluš... Noč ciomnaja staić,
A za waknom wichor tak žalaśliwa wyje,
Jakby skanać nia moh, nia chočuėy bolš žyć.

Adna iznoŭ, adna! Dzie-ž toj, kaho lubila,
Dzie-ž tyje, što mianie lubili tak daŭniej?
Adny zabylisia, druhich ŭziała mahiła...
I žal mnie časaŭ tych, ščaśliwych škoda dniej!

Adna iznoŭ, adna! Liš wiecier dumėe ŭtoryć
I jenkami mianie ŭciešajė jon swajmi:
— Ja brat tabie, ja druh,—mnie stohnuėy hawaryć,—
Bol łomić nas s taboj, dyk plačmo-ž razam my!..

Konstancja Bujło.

Апошняе спатканьне.

На краю вёскі Вязынкі, ў хатцы, уросшай адным бокам у зямлю, жыў бабыль Амос з жонкай Агатай.

Калісь, даўно, даўно, Амос, застаўшыся круглай сірацінай, выкачаўся меж чужых людзей і вышаў у сьвет адзін, як бізун.

Голаду і холаду як досыць ужыў, быў, як кажуць, на кані і пад канём, але пры гэтым усём, хоць і застаўся нявучоным, за чыстату душы і праўдзівасьць, лічыўся за сумленнага чалавека.

Жонка яго Агатка, дачка беднага селяніна, ўпадабала Амоса і, ніспаткаўшы са стараны сваіх бацькоў жаднай пірашкоды, выйшла за яго замуж.

Жылі хоць бедна, але згодна. Сілай і здароўем Бог не пакрыўдзіў, толькі адно бракавала: не было ў іх дзетак.

Не было той у павеці царквы, дзе не маліўся-бы і не даваў на афяру Амос; не прамінуў ні аднаго крыжа на дарозе, дзе ні застанавіўсяб ён і, зняўшы шапку, не шэптаў бы малітвы, просючы ласкі Боскай.

Голас Амоса не даходзіў, просьба не была прынята.

Страціў надзею Амос, упаў духам. І толькі гледзючы на закурэны куткі пустой хаты, цяжка ўздыхаў і мысліў, што чэкае іх на старасьці.

Так прайшло шмат гадоў і нарэшце, перад самымі Калядамі, калі завяруха зацямняла сьвет, Амосава хатка стала найшчасьлівейшай на сьвеці.

Тоненькімі, пісклівымі галаскамі прабудзілася цішыня, што з даўных часоў панавала у Амосавай хатцы: на сьвет нарадзіліся два хлопчыкі—блізючкі.

Ня можна вытлумачыць тую радасьць, якую піражываў Амос. Радасьць вярнула сілы, сілы ўзбудзілі надзею, з надзеяй зьявілася новая дарога для жыцьця.

Праз два тыдні малых ахрысьцілі і далі імёны Янук і Рыгор. Амос хоць і бедзен быў, але хрэзьбіны так-сяк справіў.

Аттуль, атсюль наехала радні, завязалася гульня. Амос з радасьці ня верыў, на якім ён сьвецце; частуючы гасьцей, сам так начаставаўся, што і пеўнем пеяў, і ваўком заводзіў, то падыскаківаў пад столь, то ішоў у прысядкі.

Дзень за днём, год за годам, дзяцюкі качаліся і, прыгрэтыя лаекай бацькоў, падрасталі.

Хоць невучоны быў Амос, але шырокі меў пагляд на сваіх дзетак. «Як-бы ні жылося», казаў ён: «а калі Бог пазволе, пакладу апошніе сілы, а сваіх дзяцюкоў выкірую на людзей.»

І толькі скончылася хланцом на 7 гадоў, абодвых выправілі ў школу. Шпарка ўзяліся яны за навуку і адзін перад адным аж завіхаліся піраходзічы а т кніжкі да кніжкі.

Але Рыгор чым больш рос, тым менш браўся за навуку, і праз які час не агледзіўся, як далёка застаўся ад Янука.

Бацькі і добрым словам, і прыгрозай прабавалі утлумачыць яму, што без навукі жыць дрэнна, што нявучоны, горш за сляпога—нічога не памагло.

Рыгор калі-не-калі заходзіў у школу, але галава больш была занята гульнёй, як наукай, і абы толькі пагодны дзень, ён с паўдарогі вертаўся і, як непрытомны, іёрся ў лес, к рацэ, дзе і сядзеў да вечэра.

Што ён там рабіў?—ня ведалі. Сіла і рост непамерна прыбывалі к яму.

Не было роўнага яму ў весьцэ. Пад час, калі, бывала,

товарышы чым небудзь даймуць яго, Рыгор паказываў сваю сілу і распраўляўся не па-дзяціннаму.

Рыгора хоць і любілі, але і баяліся, асабліва ў тую хвілю, калі ён заздуе і ў яго маленькіх вочках зьявляўся нейкі таёмны вогнік.

Прыціхалі і іскаліся адзін к другому яго товаришы, ведаючы сілу і знак гэтай іскрынкі.

Але гэта іскрынка, як хутка зьяўлялася, так раптам знікала і Рыгор быў ізноў бесконца добры.

Раз пасучы на выгане скаціну, ён узлаваўся на бычка піразімка і на вачах усіх, скалануў раз другі за рогі, і бычок, як пласт, разлёгся на зямлі.

Пад час Рыгор забываўся на ўсё, выходзіў с хаты і знікаў на колькі дзён, і дзе ён быў, было вялікай загадкай для ўсіх.

Толькі пасля гэткай вандроўкі пралежываў на цэлых днях не гаворучы з нікім ані слова.

Дома яго не шукалі. «Знік—найдзецца. Не першыня.» Казалі бацькі на пытаньне суседзяў.

Да працы Рыгор дужа заўзяты быў і што ні загадалі-б яму, як відзіш, было зроблена.

Неяк пад восень загадаў яму бацька выкапаць колькі нягодных дрэў. Рыгор паважна браў рукамі дрэўцэ, туліўся к яму прыгнуўшы плечы, рваў адно за другім з карэньням і, як пярэну, выкідаў праз плот на вуліцу.

Аб страшэннай сіле Рыгора гутарка перэхадзіла з вёскі у вёску і кожны с селян з уцехаў глядзеў на магучы рост і шырокіе плечы яго.

Янук зусім другога крою быў. Ня меў ён той сілы і краскі ў твары. Худы, з уваліўшыміся грудзямі, ён выглядаў на хваравітага, у вачах яго святлілася бязмерная дабрата і досыць толькі раз глянуць на гэтага мізэрнага хлопчыка, а пекны вырыс твару на доўга заставаўся ў памяці.

Дабрата душы і шчырая прыязнь к людзям, адбівалася ў яго паступках, як у чыстай вадзе.

Бацькі не маглі нарадавацца, гледзючы на сына, як той вучыўся сам, вучыў другіх і даглядаў, як меў час, за гаспадаркай.

Адна была думка Янука, скончыць школу, сабраць грошы і ехаць у сьвет за навукай.

«Як будзе, то будзе, працуючы, з голаду не памру, а калі Бог пазволе, прайду навуку, выйду ў людзі, і зашаную хоць на старасьці сваіх бацькоў»,—так казаў Янук.

Даўно жаданая часіна надыйшла, Янук вясковую школу скончыў і пачаў ладзіцца ў дарогу.

Праз які час настаў той дзень і машына, як відзіш, звезла яго з роднага гнезда.

Праляцелі перад вокнамі апошніе хаты роднай вёскі, паля, залітыя блескам сонца, пералескі, гарушкі і чырванаватая гліняная земля.

Едучы, здавалася, сьмеялася неба, сьмеяліся пры ліні хаткі, сьмеяліся чысь дзеці. што рыліся на полі ў картофляніку, а тым часам яго бацькі, ідучы з вакзалу, заліваліся горкімі слязьмі пры ўспамінку аб ім.

«Божэ мой», казала маці, «хоць сыноч і добры, але ўсеж не на ваччу, спаткае ўсякіх людзей, і будзе кідацца, як авечка заблудшая, а ты, маці, плакала, пакуль узгадала, плач цяпер не бачучы яго.

Застаўся ў дому Рыгорка, добры сыноч, але штож, калі пры яго сіле і гарачым характэру спадзевайся бяды.»

Гэтак што дзень плакала маці, што дзень нудней было жыцьцё Амосавай сям'і, і ўся тая радасьць і надзея, раптам адыйшла на старану.

Рыгор аніяк ня мог згадзіцца, што німашака брата, апусьцела хатка, без яго ня міл стаў сьвет, дзіка выглядалі закураныя куты, дзе Рыгор што ноч бачыў цень Янука.

Адзічаў Рыгор, стаў чурацца хаты і людзей. Вандраваў часта і па-доўгу.

Што ні напрасіліся бацькі, каб ён пачаў жыць іначэй,

Рыгор маўчаў і цяжка ўздыхаў. Па яго муках можна было разумець, як дораг быў яму брат і як цяжка была разлука з ім.

— «Рыгорка, сыноч мой!» наўзрыд плакала маці: «атчураўся ты хаткі, атчураўся нас старых, атчураўся.

— Не сусім жэ зьехаў Янук, дасьць Бог, верніцца ў здароўі. Пакінь, сыноч, думкі, пакінь, нехай ужо я, ведама, маці, а ты патужыў, патужыў—ды і годзе.»

— «Не, мамка! Не так лёгка забыцца яго. Ніхто ня зможа пазнаць маеі мукі, якую піраношу я с таго часу, як кінуў нас Янук. Ніхто ня ведае, які цяжар валёг у сэрцы маім. С таго момэнту, як зачыніліся дзверы за ім, зачынілася жыцьцё для мяне. Німашака мейсца ў хаце, хоць у лес упекай. Што ноч бачу яго цень вась у гэтым кутку с худымі ўваліўшаміся грудзьмі». Страх, як баюсь, каб чаго не здарылася з ім. І нашто ён разлучыўся з намі? няўжо там, куды ён зьехаў, спаткае рódных бацькоў і брата. Не! Усюды будзе чужы, хоць і спаткае прыяцелёў, але ня шчырых».

Так гамонючы з бацькамі, ён хадзіў па хаце, прыгнуўшы галаву, каб не крануць столь, і яго сажанёвая фігура наводзіла страх.

Посьле гэтаго на заўтра Рыгор знік і толькі праз колькі дзён варочаўся назад.

Ідучы шляхам, толкі мінуў прыгуменьня, аж угледзіў, як нясліся к іх вёсцэ с канчукамі у руках стражнікі.

Зацікавіўся ён і угрыннём панёсея, што было духу, за імі. Дарогай напаткаў суседку Дзеркачыху і тая з большага растлумачыла яму, што была ў панскім лесі парубка, і вась, у часе спрэчкі, пан, стрэліў у Хвалея, а той, сьмешкаў не пазнаўшы, як стрэліў калком, то ўжо пан і дамоў ня здалеў ісьці, а патханілі служкі і павялі. Ну, ведама, клікнулі стражнікаў.

Ведаючы, які канец будзе з гэтай бойкі, ён, ня помнючы рынуўся далей. Тут яго вачам зьявілася дужа нудная сцэна.

На дарозе, як прышыты, лежаў яго хросны бацька, Кірыла і з галавы яго цурком цекла на пасінеўшаму твару кроў.

Рыгор разам патхапіў старца, аднёс з дарогі к плоту і пабег далей. Ня чуў ён пад сабою ног, як нёсся к грамадзе, ня чуў ужо плачу дзяцей, што рэзаў вушы здалёку, толькі бачыў расцервіўшыся стражнікаў, ды пакрываўленых селян.

Загаманіла сэрца Рыгора, застукала ў скронях кроў, разам рвануў ён с пярэплаці кол, сунуўся ў сярадзіну і шырака замахнуўся.

Было відаць, як прачышчаў дарогу Рыгор і валіліся ска-нёў адзін за другім стражнікі.

Нет ведама, ці доўга-бы змагаўся тут Рыгор, але ўзгляд яго раптам застанавіўся на людзях, што корчыліся на дарозе і тут вымкнуўся з рук яго кол, затрэліся рукі, азірнуўшыся кругом, ён павярнуўся і пабег праз выган у лее.

Рыгор знік, як у ваду; доўгі час шукалі яго.

Прыехаўшы ў вялікі горад, Янук, пакуль набрыў на спрыязных людзей, як досыць ужыў і холаду і голаду, а пасле час бег, як за вераенцам; ён троху прызабыў на бяду.

Гарадзкое жыцьцё і навук саўсім пірарабілі яго на другі лад. Не было і знаку, што гэты дзяцюк, з даўгімі валасамі і бялоткім тварам, сын висковых бацькоў: не было ўжо таго пагляду на жыцьцё, які меў, жывучы ў вёсцэ.

Хоць і раней балела яму сэрца, як бачыў скрыўджэных, але, мала ведаючы ўсе натайныя сьцежкі жыцьця, шмат чаго прапушчаў міма вока, цяпер-жэ, калі прайшоў навуку, ды бліжэй пазнаў жыцьцё, ў вачах яго ясна рысавалася ўся непраўда, што пануе, асабліва над бедным людам. Ня зносіў ён непраўды. Яму жадалося сьвету, праўды, братства, добра, і яго шчырае сэрца, рвучыся на прастор, знаходзіла спачын там, дзе мог на сабранні с сваімі сябрамі ў гарачэй гутарца вытламачыць тую боль, ат каторай мучылася яго чуткая душа.

Дні беглі за днямі; часта ў Янука зьбіраліся яго хаўрусьнікі, гаманілі аб нейкай прынадзе, то ад'езджалі, то прыезджалі з нейкімі пакункамі і з нецярплівасьцю чэкалі таго дня, калі ім у пяцёх прыдзецца заняць тое мейсца, дзе павінны былі спаткацца з імі іх ворагі.

Даўно жданы дзень надыйшоў, і толькі стукнула тая чаціна, як усе яны пазаймалі кожны сваё мейсца, ані ня мысліўшы аб тым, што можа апошні раз бачаць сьвет.

Страшная вядомасьць, як маланка, абляцела ўвесь горад. Шмат гаманілі, бегалі, бегалі і арэштовывалі ўсякага падзронага.

Ні Янук, ні яго хаўрусьнікі не вярнуліся да дому, бо ўсе, як адзін, папаліся на мейсцы і былі замкнуты ў вастрозе за моцнымі замкамі. Пашлі дапросы, хто і што? Як ні дабіваліся пазнаць фамілію Янука, жадным правам не ўдалося, так і лічыўся невядомы, 23 гадоў, брунэт с чыстым тварам.

Усё ат тых дат пранала: дружба, бацькі, брат Рыгор: усё разлецелася, як імгла ў полі.

Праз колькі дзён іх пад сільным канвоем павялі ў суд і размясьцілі памеж салдат на даўгой лаўцы.

Янук мутным вокам акінуў вялікі, абшырны пакой, усіх, што сядзелі за шырокім сталом, і, гледзючы, мысліў: няўжо гэта проці іх назбіралася столькі людзей, каб пад рад колькі гадзін гаманіць, пытацца пра тое, што ўжо даўно абрыдала атказываць і посьле на рэшткі ўсяго сказаць тое, што ўсякі з іх ведаў наперад.

Суд зацягнуўся на доўга, бо ўсе, як адзін, на запытаньня давалі адветы кароткіе, с каторых мала чаго можна было зразумець.

І вось, калі праз шкло у вялікіх вокнах зазіяў чырвоны-промень ат заходзячага сонца, судзьдзі выняслі прыгавор: усіх пяцёх на шыбеніцу.

Ціха і спакойна выслухалі ўсе сьмертны прыгавор. Не ўздрыгнула ні адна жылка на іх мізэрных тварах, і ўсе як

адзін, нібы на камандзе нахлабучылі шапкі і напляліся за сходаў за салдатамі.

Ідучы праз горад, Янук сквапна угледаўся на вялікіе дамы, шырокіе вуліцы, і на людзей, што як мурашкі мігціліся то ў зад, то ў перад, ані не дбаючы на іх.

І глядзючы на гэту абрыдлую таўкатню, яго мыслі перабегалі з гораду ў вёску, дзе хоць бедна, але ціха праводзіў дзяцінны час. Канвой застанавіўся. Залязгала жалезная брама, ляніва атчынілася і, як толькі канвой праступіў, зачынілася, прыдушыўшы за сабою ўсё свабодное жыццё.

І той прыдушэны зык, як які злодзей, паноўз праз жалезную браму, праз пусты двор, праз краты, і, ўбіўшыся ў сьры, непрыступны мур, замоўк.

Ідучы даўгімі карыдорамі, спатыкалі з апушчэнымі вачыма людзей, каторыя якбы не бачылі нікога і нічога перад сабою.

Янук глянуў аднаму-другому ў вочы, жадаў угледзіць, ці ёсць у іх хоць іскрынка, што зіе ў вачах кожнага чалавека, аж не. — ашукаўся: твары былі, як маскі, а на шкляных вачах сусім не міргалі векі.

Сырым паветрам пацягнула ад вастрога.

«Вось цяпер будзе спакой», прашэптаў Янук, калі апынуўся ў чатырох сьценах і пачуў, як гулка скрыгнуў у дзвєрах іржавы замок.

«Праз колькі дзён маё мізэрнае жыццё будзе скончэна і ў памяць аба мне застанеца жоўцінкі прыгорачэк насыпаны чужой рукою. Не скажуць гэтыя нямоўныя сьведкі непераступныя мury маёй матцэ ці бацьку, калі часам падышлі-бы сюды, што тут іх сыноч дажыў астаткі сваіх дзён; не скажуць ім, што там гдзесь, на жалезным круку дрыжэў як вірапенца і, грывнуўшыся ў дамавіну, зьехаў к прадзедам іх улюбены сын. Не!

Ніхто ня будзе ведаць, дзе пахавана маё скорчыўшаеся ат судары цела, бацькі і тые згубілі сьцежку ка мне.

Не шкадую жыцця, не страшуся смерці, але тая думка, што не ўбачу ні бацькоў, ні брата, страшна гняце мяне.

О, каб ведалі хто я такі, то пэўне тым бацьком не было-б мейсца на белым сьвеце. Але ні іх, ні мяне ня ведаюць. Вялікая загадка для ўсіх.»

Дзень па троху браўся к вечару; ў цеснай каморцэ патроху цямнела, і нарэшце, калі шэрыя сьцены і столь зліліся ў адну чорную плямінку і скроз; жалезныя краты сумна глядзела цьма нуднай ночы, ў вострыя запанавала такая таёмная сціш, ат каторай халадзела ў жылах кроў і сэрцэ—хто ні спаў—дрыгатала, рвучыся на свабоду.

Гдзесь на небе замігацела зорачка, каторай, як роднаму, ўзрадаваўся Янук.

«Зорачка ясная», шепталі вусны яго, «ці ня ты будзеш правадырка ў маім мізэрным жыцці?» І пры гэтым чыйсьці скрытны голас шэптаў яму: яна... яна... яна!..

• «Ты, як вартаўнік, зійеш на цёмным небе і сьвеціш людзям заблудзіўшымся ў незнаных пуцінах.

«Ты сьвеціш мне, ты сваімі прыхільнымі вачыма з высака пэўне угледаішся на саломеную страху нашай хаткі, дзе пэўне маці мая ў гэту хвілю пралівае горкія слёзы аба мне і моліцца Богу, каб сын яе наблукаў на сьцежку, па каторай магла-б найсьці мяне.

«Ты сьвеціш усім. Сьвеціш сядогна тут, а заўтра можэ твой блеск будзе ўжо іскрыцца па каменьчыках на жоўтым пясочку магілы маёй.

«Ты будзеш сьведка, куды турэмная кляча сьцягне маё мёртвае цела і там ты зазіяеш, зазіяеш, але мае вочы не спаткаюцца з ласкавым паглядом тваім».

І так седзючы, патпёршы твар рукамі, да яго вуха данесся заўнылы зык скрыпкі, каторы пры ціхай пагодзе то заміраў, то ізноў усплываў над соннай далінай.

Раптам узарваўся ён з мейсца, падлез к вакну і сквапна

стаў услуховывацца к чароўным зыкам, што бытцым с чароўнага царства сумысьле далеталі к яму.

«Гэта іграе свабоднае сэрца», скрозь слёзы прашэптаў Янук: «гэта напэўна іграе той, каторы не чэкае пяньковага гальштука на шыю. Эх, як дзіўна грае, з якою ахвотай слухаю гэты чароўны зык!

Але такі загадка, чаму гэта ўсё так ясна далятае да мяне? няўжо гэты музыка адыгрывае адыходную для мяне? Іграй, браце, іграй! У гэтай сонца я нібы чую шэпты родных лясоў, голас маткі, брата».

Музыка раптам сьціхла, сэрца сьціснулася і заняла ат болю. Адыходная была далёка, мукі толькі пачыналіся.

Турма сьпіць, сну немашака, ў вушах шум, у галаве адбіваецца гул, бытцам заганяюць цьвек.

«Усё маё жыццё разбіта, дажываю дні паміж шэрых сьцен, а на парозе сьмерць з мукай і страхамі. Хоць бы хутчэй канец».

І тут яму ўспомніўся горад, дзе ўсе спакойна сьпяць, не дбаючы ні на турму, ні на яго. Пры гэтай мысьлі яму становілася затхла, бытцам уся гэта маленькая каморка зверху, знізу, з бакоў пачынала сціскацца, выгоняючы ўвесь дух.

І каб разгнаць думкі, ён пачынае хадзіць с кута ў кут, гулка адбіваючы абсацамі па каменнай падлозе, але і стук абсацаў кратае яго нэрвы і не дае яму супакоіцца.

Ён валицца на ложак, памыкаіцца заснуць. Сну німа, векі апцяжэлі. У гэткай барацьбе, праходзе гадзіна—другая і сон змарыў яго.

Зьявілася вясёлае неба, знаёмыя ляскі і хмызнячкі, дзе прывітаюць вясну птушачкі, а жоўтыя смалістыя сьвечачкі аж гараць на сасонках, узіраючыся на сонца. Прыветліва глядзяць сасонкі і бярозкі ў новым зялёным убору, аж кідаюцца ў вочы красачкі, мітусяцца перад вачыма сонныя матылькі, і чорныя, як смоль, груганы ляніва ходзяць на раллі.

Затым бачыць зарніцы, зіяюць на сенажаках сталёныя

косы, растуць высокіе стагі, на залатых шиуроx весела жнучь жнеі і зычна раздаюцца завунылые песьні.

Затым, у пышным вянку з жоўтаго лісьця бытцам бродзіць па лясоx восень, змяняючы калёры на дрэвах, падвешываючы па галінках павуччыныне, а пад воблакамі лятуць і перэклікаюцца журавы.

І нарэшце зіма. Сьнег, як посьцілкай, заслаў дарогі, паля, аблацуншў лее, а ветрык з гурбы на гурбу то зьметае, то наметае сняжок.

Сьцюдзена стала. Якуж як не прытомны ўскаківая на ногі, пытаючыся — дзе я? дзе я? і прышоўшы да памяці бачэ знаёмые сьцены, патрэскаўшуюся столь, чорнае ваконцэ і тую зорачку на небе.

І хочэцца яму крычаць, і так крычаць, каб дрыжэлі сьцены, рушыліся скляпеня каменнай скрыні, але сіл німашака, сінаты кашэль рве грудзі.

Настала раньне. Адна піражытая ночка, заставіла свой сьлед. Вочы, с каторых ліліся промені яснага сьвета, бытцам згаслі, заставіўшы там глыбока іскрынкі ад агня, а на ўпалых пчоках, часамі ўсхватываўся нібы падробляны румянец, як блеск ад гаснуўшэй зоркі.

«Далёка лепі сьмерць», шэптаў ён, «чым так марнець». І прыпаўшы к жалезным кратам, ён угледаўся, як ўцекала ноч, сьвятлела загоралася чырванаватым блескам неба, калышучыся над сонным лесам, разганяючы ў бакі сівую цёплую імглу.

Дзень прытка ішоў к людзям, і будзіў іх на дружнюю працу. Тут чырыкнула і праляцела ля вакна птушачка.

«Прашчай», прахрыпеў ей у сьлед Янук.

Дзень не ў знак праходзіў, чуваць было бразганьне дзвярэй, нейкі шум на дварэ, і лязганьне кандалоў.

І ўсё, што рабілася ў дзень, далёка прыхільней было сэрцу, як ноч, каторая што раз забірала с сабою апошні запас сіл.

Неяк у дзень, калі Янук сядзеў злажыўшы рукі і думкамі адлетаў у родны край, аткінулася ваконца, і паказаўся чыйсьці твар.

Янук павярнуўся, і спытаўся: «Чаго?»

— «А вось, казалі спытацца ў васана, можа жадалі-бы паклікаць матку, ці бацьку, калі ёсьць, бо як чуў, то не да-лёка»...

— «Ня трэба кратаць старых бедакоў. Ня ведаюць — шмат спакайней», — не абарачываючыся атказаў Янук.

— «Ну, як сабе знаеце — ня мне вяроўка, а васану».

Янук раптам успомніў пра сваю долю, слова «вяроўка», кранула яму тую боль, каторая на хвілю сьціхла.

Ён кінуўся к ваконцу, жадаў штось сказаць, але яно зачынілася, і барады вартаўніка не было ўжо ў ім відаць.

«Ня можа быць нічога горшага, шэнтаў ён, як тое, што ня ведаеш, калі прыйдзе тая мінута і паложэ канец усім мукам».

Ніхай-бы бардзей прышоў той барадаты, ці другі які шатан, і сказаў-бы: ужо пара!.. Ну пара, так пара! хвіля-другая, і па ўсім, дык жэ не! мучуць і мучуць без-канца.

І ў гэтых думках не ў знак змяніўся дзень і наступіла ноч. І зноў прытупіліся страхі і адагналі сон.

Уткнуўшыся тварам у падушкі, ён сілкаваўся заснуць, каб як небудзь пазбыцца ат страхав яго. Бачыць, быццам хтось увыйшоў к яму і прытуліўшыся ў кутку пазірае на яго сваімі агністымі вачыма. Янук прыгледзіўся. Знаёмая цень, была перад ім. Злажыўшы рукі на грудзі, перад ім стаяў яго бацька, штось шэнтаў, і яго рэдзінькая бародка траслася пры кожным слове, а на маршчыністаму твару каціліся слеза за слезой.

«Пусьціце! пусьціце! Гэтаж ён, татка мой, родны мой!»
І ўзарваўшыся з ложка, ён кінуўся ў той кут і, прыпаўшы к каменнай падлозе, быццам к нагам яго, наўзрыд плакаў і прыгаварываў:

«Татка, татачка! згінуў, прапаў: заўтра вяроўка здушыць мой голас, каб ня чулі яго, бо ён шкадлівы, шкадлівы...

Божэ міласэрны! Татачка, уклечым, маліся за мяне; я маліўся і плакаў, але ўжо слёз не маю: выплакаў даўно. Ты праўдзівы чалавек. Маліся, маліся!

Вун, бачыш, абраз, які сумны твар і як зіяюць Яго добрыя вочы. Даруй мне, Божэ, даруй! Ты перпяліва нёс крыж і наваліўся над ім.

Яшчэ хвіля, і маё цела захістаецца, захістаецца і... »

Сон нарушыўся стукам у дзверы.

«Прыяцель! кажысь, з Богам гамоніш? мусіць тут і пазнаў Яго, а дзе гэта раней быў?»—прабасаваў праз атчыненае ваконца салдат.

Знікла ўсё. Толкі на тым месцы, дзе была цень бацькі, чарнела запляснелая палоска с-пад вакна. Гэта быў сон.

І ён зліты потам жадаў устаць с падлогі, але сілы сусім змянілі яму. Так і пралежыў да раньня, пакуль не прывялі доктара і не палажылі на ложка.

Ні Янук, ні яго сябры ня ведалі, калі будзе канец іх мукі. Усякі з іх, прыждаўшы вечара, паджыдаў сьмерці, ня звозючы воч з дзвярэй, куды павінна была яна увыйсці.

А сьмерць была ўжо на парозе. Дзень быў хмурны, сіверны вецер, насвівістваючы хаўтурныя песьні, ўрываўся праз вокны к сказанцам і шэптаў кожнаму, што не задоўга.. не задоўга...

І ўсе, як адзін, гэту песню сквапна слухалі, бо ёй не было чуць, што гэты хмурны дзень, для іх апошні, што раз халодныя воблакі збягуцца, завалакуць неба і запануе магільная сціш.

Прышаўшы к халоднаму муру, ўгледаючыся на воблакі, што хутка плылі над турмой, Янук плакаў і шэптаў: «Во-

блачкі ясныя, ветрык вясёлы, будзеця-ж пляць над маей роднай старонкай, над вёскай Вязынкай і над нашай хацінкай, шапніце там маім бацьком і брату, што Янук с чужыны шлець ім сыноўнее жаданьне і што не далей, як сягодня ў ночы, калі яны будуць спаць, разлічыцца с сьветам.

Воблачкі хутка прайшлі, неба па троху сівела і нарэшце саўсім стала чорным, як смоль.

Турма заснула. І вось а поўночы, калі дзесь на вежы прабіла раз, два, пачуў ён шастаньне па карыдорах, скрыгатлівы піск замкоў і лязганьне кандалоў.

«Вось яно так і ёсь. Даждаўся».

І як ужо пачуў, што ціхачом падыходзюць к яго дзьверам сабраў апошніе сілы, падняўся з ложка, і вобмацком ля сцяны пачаў пірастунаць с кута ў кут.

«Паўне сьпіць, а можа здаўся, — пачуў Янук голас за дзьверамі.

«Ня сьпіць і не здаўся», сабраўшыся с сілай, крыкнуў Янук. «Я жду не даждуся, калі ўбачу сьмерць маю, вось пойдзім і гляньце, як адважна спаткаюся з ёй.»

Пры гэтым атчыніліся дзьверы, і ў каморку увыйшлі салдаты. Янук апёршыся на плячо салдата, ледзьве пераступіў парог, і крок за крокам прышоў у вялікі пакой, дзе гуртком пры сцяне стаялі ўсе яго хаўруснікі, сквапна паводзючы вачыма па ім.

Не бачыўшыся доўгі час, яны нібы аслупелі і жадным правам не маглі распачаць размову.

Янук хацеў кінуцца к ім, абняць усіх разам, палаваць, плакаць і памерці тут пры іх, не зрабіўшы жаднай фатыгі для ката.

Сабраўшыся з духом ён плачучы дрыжачым голасом прамовіў: «браточки, не страшыцеся сьмерці, сьмела глядзіце ў вочы ей». Але кашель прарваў размову і па вуснах пацекла густая кроў.

Гэта ўсе бачылі, і разам іх павялі.

Выпаўшы на пусты двор, сыцодзёны вецер раптам наляцеў на іх, абдаў холадам, хлестануў у вочы дажджом, нібы крапідлам перад сьмерцю і, рвучыся з боку ў бок, нема завуў, бытцам сьмяўся над іх слабаеьцю зукуючысь сваей сілай.

Ідучы памеж салдат, Янук абарачываўся і ўглядаўся ў цёмны абшар, бо чуў, што ззаду за імі яшчэ кагось вядуць, але па асобну.

Ня веручы сабе, ён другі раз піралічыў сваіх таварышаў, яны былі ўсе. «Каго-ж вядуць?—пытаўся ён у сябе; хто гэта нясе сваю галоўку на шыбеніцу?» І ня вытрымаўшы, ён звярнуўся к таварышу і спытаўся, ці ня ведае ён, каго вядуць за імі.

Ніхто ня ведаў.

«Эх, як-бы я жадаў, каб глянуць у вочы гэтаму бедаку, што так сьпяшыць к нам! — казаў Янук, — Сьпяшыш браце, сьпяшыш, пэўне не ў пятлю, а к нам, каб за адно спаткаць сьмерць.

Пры бляску закуранай лятарні, смутна вырысывалася чысь магучая фігура. Цяжка ступаючы па выбітай турэмнай дарожцэ, звесіўшы галаву, ішоў за канвоем непамернаго росту чэлавек.

Янук што хвілю абарачываўся, жадаючы ўгледзіцца ў твар велікана, але за цемнаю трудна было распазнаць.

«Эх, як яго фігура і рост успомінаюць мне брата Рыгора, уздыхнуўшы, нейкім магільным голасам прамовіў Янук. Якраз і рост, і находка. «Бог сьвяты ведае, як цяпер жыве ён.»

І пры гэтым яму ўспомнілася дамашнее жыцьцё, старэнькая хатка, дзярэўцы, каторыя с карэнным вырываў Рыгор, і той бычок, што клаўся кь нагам яго, ведаючы значэньне і сілу Рыгора.

Мыслі разарваліся, канвой застанавіўся, і цесна апступіў іх, а велікан стаяў асобне, ня глядзючы, што рабілася перад ім.

Дожджык сьціхаў, скрось воблакі, нібы крадучыся, як сьведка, вызірнаў месяц, мутным водблескам адбіваючыся ў лужынках.

Чыталі хутка сьмертны прыгавор.

Ніхто не ўслуховываўся ў тые вядомыя словы, каторыя даўно і страшна зьвінелі ў вушах, апроч Янука: ён толькі адзін сквапна лавіў усякае слаўцо, каб дачуцца, хто мае быць той, што сабой успамінаў брата.

Яго сэрца і зубы страшна дрыгталі, здавалася, што яшчэ хвілі і ён паваліцца тут ня жыў.

Тут да яго вушэй даняслося імя Рыгор. Няпомнючы сябе Янук кінуўся к яму і анямеў: — перад ім стаяў яго брат.

Рыгор устрапянуўся і спаткаў пагляд Янука. Вочы яго разам заблішчалі нейкім таёмным іскравым агнём.

«Рыгор, Рыгор!» сіпатым, ледзьве слышным голасам марматаў Янук і паваліўся ў ногі к яму.

Але не паспеў дакончыць сваіх слоў Янук, як сільныя рукі патхапілі яго. Рыгор як прынку паднёс к губам брата і ні то смактаў, ні то цалаваў яго.

«Брат мой, брат мой! — нямым голасом крычаў ён, — у часе сьмерці мы спаткаліся с табой! І ашчапіўшы ледзьве жывога брата, нібы застыў у гэткай позе.

Салдаты анямелі, што пачаць, самі ня ведалі. І як абважылі з усіх бакоў рукі Рыгора, на зямлю, як ком, асунуўся труп Янука.

ПАРАВКИ.

Усяго дзесяць рубельчыкаў, згадзілі Прануся на службу у двор.

«Глядзі-ж», казалі адыходзючы маці, «глядзі, шануйся: ў людзей гэта ня дома; тут добра, добра, а і не на ласцэ».

«Добра!» гледзючы ў вочы, атказываў ён: «буду буду». А што «буду», так і сам ня ведаў. Ніколі не служыўшы ўсё дзіка наказалася; здаецца, і людзі ня гэтакія, і ўсе, як адзін, чмыхаюць, абмінаючы яго сірату.

Стоючы як прыклеены пры сьцяне, і агледаючы ўсіх з ног да галавы, ён ня ведаў, што распачаць: заплакаў-бы, ды позна: маці даўно адыйшла; спытацца, тож баяўся, можа ня можна, і гэтак піракручываючы ў руках шапку, ледзьве не заснуў, каб не адазвалася да яго нейкая кабеціна, што поркалася ў печы, перекідаючы галавешкі, як чорт добрую душу.

«Пэўне есьці хочэш?» адазвалася яна; «вось запалю лямпу, накармлю цябе».

Жоўцінькі аганёк зазіў у лямпачэ і асьвяціў твар Прануся. «Еш, хлапец, — нябось галодны, як воўк», і пры гэтых словах паставіла місу с парам на стол.

Прануся патунуўся к сталу скінуў армяк і павесіў на цьбек. Крупнік то ёсь, гэта добра», памысліў ён, «а хлеба то нема, няўжо тут звычай гэтакі?» і так ня ведаючы, як у паноў ядуць, спаражніў місу да банількі.

«Лоўка, лоўка!» прышоўшы ізноў адазвалася яна, угледаючыся на дно місі.

«Цяпер кладзіся спаць, а заўтра за працу, досыць лынды біль», і спасіўшы агонь, вышла ў другую палавіну, пакінуўшы Прануся ў пацёмках.

Разаслаўшы армячок і кінуўшы пад галаву нейкі камок ануч, ён накрыўся гунькай і лёг.

«Гэтаж я і не маліўся», памысліў ён: «ды ці ёсь тут абраз? нешта не бачыў», але як успомніў, што калісь чытаў, што Бог на кожным мейсцу, падняўся, стаў на каленкі і па чаў маліцца, угледаючыся ў цемнату.

Маліўся за нябошчыка бацьку, за матку, і мыслі яго перабегалі к сваім родным, гдзе хоць бедна, але ціха праводзіў дзяцінны час.

Прыпомнілася тая раптоўная вядомаць аб смерці бацькі, затым хаўтуры, тая глыбокая яма, куды уставілі дамавіну і як нейкі барадаты дзядька закідаў после зямлэй.

Мыслі блукалі там і сям, і нарэшце усё змешалася, быццам нехта смеяўся, трубіў ражок, нейдзе выў сабака, і сон узяў сваё.

Была ўжо раніца, са двара данасіўся скрып жураўля, мыканьне кароў, а Прануся яшчэ скорчыўшыся, як вожык, смачна спаў у куточку.

«Годзе спаць!» праз сон пачуў голас кабеціны. Як бы швайкай жыганулі яго, уехапіўшыся на ногі, ён насунуў армяк, патпіразаўся і гатоў быў, як відзіш.

«Які тут хлапец ёсь?» пачуў ён голас з двара і затым у дзверах паказалася лахматая барада.

«Пэўне гэта?» спытаўся барадач.— «Гэты, гэты!» атказала кабеціна. «Ну дык пойдзім, карантыш, будзім разам гараваць.»

Вышлі на двор. «Ну скажы, мой сыноч, за сколькі згадзілі цябе?»

— «За дзесяць рублеў!»

— «Трудна, братка, трудна!» пудліва азіраючыся, казаў

барадаты дзядзька. «Тут гамані, ды за вуха трымайся, бо прыляціць чмель, за вуха хопіць».

Пранусь паверыў, што тут зімой чмялі жыгальоць, і на-сунуў пры гэтым ніжэй шапку.

На дварэ было шмат людзей: хто выбіраў гной, хто зга-няў ваду, лянiва сноўдалася быдла, падбіраючы дзе недзе растрэсенае сена.

Пранусь з дзядзкам прайшлі двор, і навярнулі за хлявы. «Вось, браце, запражэш жаробку і каменья пазвозіш туды, а я пайду к пану за інтэрэсам».

Вазоў з дзесятка звёз Пранусь, пакуль вярнуўся дзядзька і паклікаў к сабе.

«Дось будзе, пойдзім снедаць, нябось галодзен, як воўк, вось пабачыш нашых працаўнікоў і будзеш ведаць, с кім як абыходзіцца».

Надыйшлі к дзверам. Барадач атрос снег і нясмела пе-растушў парог. Тут уже была сямья вялікая. Чакалі, калі па-дадуць полудзень. Пранусь, агледаючы ўсё па асобку, пера-вёў вочы на сценку і доўга лічыў прусакоў, што шпацыра-валі па сцяне.

Нарэшце тры вялізныя місы паставілі на сталі і галод-ныя парабкі накінуліся на яду.

«Але-ж сёрбаюць», мысліў Пранусь: «далёка шчырэй як у нас. Асабліва гэты сусед, як смаргане, здаецца з лавы сця-гне і каб уже быць пэўным на гэтым мейсцу адной рукой трымаўся за лаву, а другую спрытна закідаў у місу».

«Ці пад'еў?» спытаўся барадач, як выйшлі на двор, тут, брат, варон не лічы, а гані, як можэш, бо абмылкі пасле не паправіш».

За працай дзень не ў знак прайшоў і не агледзіліся, як надыйшоў вечэр.

«Дзядзічка! адазваўся Пранусь, «гдзе вы спіце, можа і я з вамі як небудзь прымасціўся бы: аднаму дужа нудна, учо-ра ледзве не звар'яцеў, гэтак шорхна было.»

— «Не, браце, танцуй так, як музыка грае: казалі там, ну і там.»

Прыкра было згаджацца, але што-ж зробіш, панура ў вечары ішоў на атпачынак і, як куля, вылятаў на раныцы, ве села смяючыся, убачыўшыся з дзядзькам.

Патроху згоняла с поля снег і гдзе-негдзе рунелася мураўка. Яшчэ тыдзень, другі—і Пранусь павінен быў узяцца за пасту.

«Вось тады будзе шмат спакайней, радуючыся казаў ён: з раныцы пайду, пасьпеваю, хто будзе чуць, гэта ня тоя, што тут: уздыхні, зараз зеркачы авярнулі, там сам сабе пан, вогнішчэ разложыш, тупніш сьвіснеш як дома, час не ў знак прабяжыць.»

Даўно чэканая пара падыйшла; небо поласкавела, павеселела, сонцэ, як мае быць прыпекло, наляцела птушак, лее зарунеў, быдла рыкаючы весела пабегла ў поле, і Пранусь, як не прытомны, пагайсаў сьледам.

Барадаты дзядзька, седзючы на прыгорку, пыкаючы польку, глядзеў і радаваўся, як яго намоцнік шпарка бегаў то ў адзін, то ў другі бок за быдлам, зганяючы яго ў вадно мейсэ.

«Хопіш гора, сынку, хопіш, сколькі ўлезе, над сіратай усякі наздзекаецца, ведаю, бо сам ужыў смаку гэтаго, раней устанеш, пазней ляжэш, штурханцоў нададуць, а ты, сірата, як бура, ўсё знясеш.

«Эх жыцьцё! марматаў барадач, плюючы са злосьцю на бакі. Усе мы людзі, а ня ўсім Бог роўнае счасьце даў.

— Пранусь! Пранусь! гукаў ён, ні вынімаючы люлькі з зубоў: «адгані красулю, ды бульбінку хадзі з'еш, дось будзе, дзень вялікі, нагайсаешся», і, разгарнуўшы жар, пачаў даставаць пячоную бульбу.

«А мой сыноч, еш жэ еш, чаго чаго, бульбы не бракуе. Бог ведаў, каму бульба, нам, братка, мужыком, каб елі ды цешыліся.

«Не спешайся, не спешайся! звольна: над каркам не ста-

яць», казаў ён, гледзючы на тзіцянё, патпершы рукамі бараду.

«Расьці сынок, расьці! шануйся, падрасьцеш, якім яшчэ чалавекам будзеш, казаў—маці жыва, так вось на яе не запанінай: яна-ж цябе гадала, гаравала; нябось, ня ўлемак, прыгожы, як ягадка.

А тут што? тут вось адбразгаеш сваё, ды да дому... свой хлеб хоць не такі смашны, але ім не падавішся. Праўду кажу, праўду, тут ня ўслужыш, я ўжо спрактыкаваўся, было усяго.

Жыву і чакаю, як вол доубні».

Тым чамам сонцэ не ў знак апунчалася над лесом, і быдла пачало паглядаць у той бок; дзе хлявы.

«Ганяй, дось будзе, дзень аджылі, дзякуй табе, Божэ!» камандаваў дзед. Ідучы з дзядзькам, Пранусь углядаўся на хату, с каторай выпаўзаў стужкай дым і пры гэтым мысліў, што зараз сядуць вячэраць, то ўжо мух-лавіць ня будзе, а патчэніць самую большую лыжку і ну яе і туды і сюды.

Жывёлу угналі у двор і размяцілі па хлявох.

«Ну пойдзім, зачэрпнім, што дадуць!» адазваўся дзядзька і атчыніў на кухні дзьверы. Там была сама гаспадыня.

«Во і мы тут, панічка, галодныя, як ваўчкі», збедніўшыся адазваўся ён: «калі ласка крупнічку лыжачку, я ня проч, ды і хлопчык не аткіне». Як падалі вячэру і уставілі на стол, падышло яшчэ пяцёх парабкаў і звольна паселі на даўгіх лавах.

«Ну хлапец! мая панюхна», адазваўся барадач, «каб бачылі, што з яго вырабляецца, матыль ды толькі, бяжыць ды бяжыць, увесь час на нагах.

Крыкінін на сабаку: «Жук у шкодзе», пакуль той Жук раскурстаецца, ён ужэ бяжыць; дзяцюк, так дзяцюк, а галава, гляньце, як цэбар, мазгоў поўнінька ў ей, гэта не раўня нашым салапякам.

А гамонка, каб чулі, праўду рэжэ, бытцам с ксёняккі чытае, пракурор ды і толькі.

Кажуць мужык, дык анучка, вось не! — ён з якім хочэщ панам разгаманіцца.»

— «Ну дось жэ, дось хваліць!» адазвалася гаспадыня. «Табе на руку старому абібоку, цяпер толькі сядзі, ды варонлічы, што ляцяць над полем, вось гэтак век зжыў, нічога ня робючы, вандруеш па сьвеці, як Марка па пеклі».

— «Які там сьвет!» з крыўдай, атказаў барадач. Толькі ўсяго і бачыў мужыка чорнаго, мужыка рудога, хату с патпоркай, хату без патпоркі. З нас усякі так, у брудах радзіўся, бруд еў, у брудах памёр, мужыкі ня людзі, так і чэзнуць без пары».

— «Ну а чаго вам лепшаго? сілу маеш, зарабі, гарэлкі ня пі, капейку збярэш», сакатала пані.

— «Хто яе пье, ніхай на яе звод, тут кашуля паўзе з плеч, лата на лаце і ў лаце дзюрка, не да гарэлкі, калі так горка!»

— «Усе вы так кажыце, а як дабраўсяб каторы, то як свіня нарежыцца».

— «Праўда, панічка, праўда! Пад'еў так уставай», пірарваў размову парабак Халімон.

Гаспадыня закусіла палец і вытрэшчылася. Відаць Халімонава размова не спадабалася.

Ей хацелася пагаманіць, даняць, выказаць, што мужыкі і так здурэны, а тут Халімон слова рэкнуў, паказаў спіну, і ўсе за ім.

Застаўся толькі Пранусь.

Сцьямнела. Кругом было ціха, ціха, толькі праз атчыненае вакно данасіўся хрыпаты голае дзеркача.

«А і ты тут? з радасьцю адазваўся Пранусь, гледзючы ў цёмны абшар. Можа ты с Красналук, завігаў сюды, з матчыным жаданьнем, а можа твой брат дзеркачыў у нас у хмызнячку».

Ну яшчэ раз дзергані, яшчэ, яшчэ!»

І яму ўспомнілась родная вёска, маці дзеці і, хоць беднае, але спакойнае жыцьцё.

«Скоро Пятрок, пасля Каляды, годзік адматаюся, а там мае грошыкі сюды, куплю коніка, пайду зарабляць, а мо, пашчаслівіцца.

І, мысліўшы пра новае жыццё, яму стала дужа радостна, як ён узяўшы у пана грошыкі, пойдзе к матцэ і скажэ: вось, мамачка, я прышоў, я, грошы зарабіў, вось яны, а ці ведаеш, што купіць намысліў? коніка, мамачка, коніка, буланчыка. Эх, запрагу, ды ў лес, дроў набяру вывязу, мамка, аднаго рубельчыка перахаплю, другога, і гэтак будзем змагацца з бядой. Служыць ня буду, ня буду!

І так у гэтых салодкіх думках заснуў, палажыўшы галаву на падваконніку.

«Чаму-ж ты тут спіш?» спыталася увыйшоўшы ахмістрыня. «Мусіць то нудзіся, дамоў зажадаў?!»

Пранусь атскочыў ад вакна, зняў с калка армячок і хацеў прылегчы ў кутку.

«А не, а не! не пара, жывёлу выганяй, у полі высішся усё роўна у дваіх гультайце».

Пранусь зняў пугу, торбу і вышоў на двор. На дварэ напаткаўся барадач з заспанымі вачыма.

«А! і ты тут! вось маладзец, ну атчыняй варота, едзе чорт з балота».

Вароты са скрыпам атчыніліся і скаціна пабегла ў поле, а барадач ідучы ззаду, зацягаваў нейкую песьню, закоціўшы вочы к небу.

Пранусь бег у прыскочку пазіраючы ў той бок, дзе былі Красналукі.

Эх бардзей бы мухі белыя, тады і я не парабак, конь буланы, сам гаспадар, толькі абы Бог дапамог, і бытцам то трымаючы у руцэ лейцы, пугаўсём сьцёбаў сябе на ярмачку і крычаў: но, но, но!

Барадач здалёку пазіраў на хлапца, і ў душы сьмеяўся з яго дзяціннай забавы, а таго ня ведаў, што тут была саўсім сталая думка.

«Туды, сынку, туды!» камандаваў дзед, прыплюшчыўшы вока, «гані, гані красулю, у шкоду пойдзе. Вось так! вось так! ну а цяпер хадзі тко сюды, у мяне і сальца скібінка ёсь».

Пранусь угрыньнем падбег к дзеду, весяля пазіраючы яму ў вочы. «Як табе лепі падабаіцца, ці са скуркай, ці не.

— «У мне ўсё роўна, як дасьцё, так і добра». Дзед, атшматаўшы кавалак сала, падаў Пранусю, а сам сквапна углядаўся, як спраўлялася галоднае дзіцянё.

«Не спешайся, сынку, не спешайся! ў карк ніхто не валіць.

А любіш, гапцюль, сала, нібы кот. Гэтаж кума, дай Божа ей здароўе, патрактавала, а ты пэўне падумаў, што пані раздабрухалася... не, гэткай ласкі ні водзін не даслужыўся. Тут так: добра, добра, а не-каленкам, ды вон. Ну пагонім дамоў, нара, здаецца».

Пранусь ўзарваўся як нчала і заляскаў пугай па мураўцэ. «Дамоў! дамоў!» разлегался яго звонкі голас па полі.

«Ну, ты напай быдла, а я пайду гляну, можа крупнік заждаўся на нас», і барадач зацохціў лапцямі па зямлі, падымаючы слупы пылу за сабою.

«Што выхартаваўся?» спыталася пані, як убачыла яго накалмачэную бараду у дзьверах.

Заві хлапца сюды! трэба пабачыць яго»

— «Зараз, панюхна зараз! Эй, карантыш, сюды, сюды, косьці, госьці, гвоздзі, ўсё паядзім!»

Пранусь увыйшоў. «А, і ты тут, ну а як жэ служба? я і не пыталася».

— «А нішто сабе, але каб свая гаспадарка была, ведама лепі», бойка атказаў Пранусь.

— «Што-ж бы гэта было, каб усякі свая гаспадарку меў, гдзе-ж бы работніка набралася?»

Так вось, маленькі гаспадарок, да восені паганяеш быдла, а после я цябе сюды забяру, да цяжкай праны; слабы яшчэ, а для мяне якраз паслугач.»

— «Добра, пані, добра!» мармагнуў Пранусь перажовываючы на астатку нейкі храпч, што нінацкам папаў на зубы.

«Пойдзім братка», адазваўся барадач.

Вось, дзядзічка, казала пані, ў паслугачы забярэ, мусіць горш далёка будзе».

— «Чуў сынку, чуў, я толькі маўчу, ды думаю, што з гэтаго будзе? Тут ня ўежна, ды улежна, а там хоць часьцей зловіш пірапечку, дык і гупліка падвабіць, толькі трымайся.

Гэта, брат, не навіна! На што ўжо мне старому у злосьці калі уклеіла мешалкай па зубох, то вось адзін па адным тры зубы выбраліся, і здаровыя, як звон. Ну і маўчу, як бы нічога не было. Ці адзін наздзекаецца над бедным!».

Нас усюды б'юць, Пашоў раз у горад; іду вуліцай, вядома пасярэдзіне, аж дзесяцкі за карк, сюды кажэ, я гоц у бок, аж-на табе-узбіўся на нагу нейкай пані, і што, здаецца, пашкодзіў, калі лапцем крыху наступіў на ваксаваны боцік, дык як яна, браце, пачала вудзіць мяне парасолікам, аж пыл кураў, па той раз—плаці—ні пайду.

Так і табе. Пакуль малы,—сілы німа, а будзе сіла. права німа, ну і ануча анучай.

Але кажучь ісьці за паслугача, ідзі, атказаў німа», і дзед закінуўшы на патліцу шапку, уздыхнуў і запеў:

Вып'ю я чарку, забуду пра гора, засьмягшыя губы хоць
чуць прамачу.

Годзе млеці у здзеку, ў пакоры, і так ужо досыць век
цэлы маўчу.

Німашыка мне долі мне беднаму Марку, нават і мысліць аб
ей ні вально.

Смутна мне, дайце гарэлачкі чарку, нудныя думкі развейць яно.
Ўвесь дзень у полі сілы парываеш, дмеся ат шчыраго сэрца
твайго.

Смаку ня чуеш, у працы зрываеш, а сколькі гаротнаго веку
твайго.

Жылы патцягне, пасмягне у роце, вочы ат працы крывёй
набягуць

Крыху прыляжэш, зарас сьветае, зноў падымайся і ў поле
ідзі,

Ня дзіва, што брат наш здароўя ні мае, у высахай с працы і
слабай грудзі.

Гдзе там пра долю, і счасця нам дбаці, ня скоро нам гэта яшчэ
дачакаць,

Беда, відастаткі цягам у хаці, выпьеш дык—неяк лягчэй
гараваць.

Дайце мне чарку, забуду пра гора, засмягшыя губы хоць чуць
прамачу.

Годзе мне млеці у здзеку ў пакорэ, і так ўже досыць век цэ-
лы маўчу.

«Вось песня, дзядзічка, так песня, нейдзе чуў яе, бытцам
то татка мой піў, але ня ўспомню; маленькі быў. Навучыце,
дзядзечка мяне, навучыце, нятта-ж падабалася».

Прануся больш не пусьцілі з борадачом, казалі, каб спраў-
ляўся калі хочэ служыць—адзін.

«Спраўляюся, спраўляюся!» марматаў ён, патрасаючы ку-
лакамі, седзючы на выгоне і прыслуховываючыся к рэху,
бытцам то чэкаў атказу ат-таго, с кім сварыцца.

«Вам патрэбен, а мне не! Пабачым, ці доўга пабудзе? За-
раз пойдзе гамонка, што сметану зласаваў, то падмазку зьеў,
то ступіў не так, то глянуў не так, ня ўгодзіш, каршун вас
дзяры».

А дзіця, што дзіця, каму пажаліцца, Богу аднаму вядомы
здзек над ім.

Хіба памру, то замоўчу, а жыць буду, скажу праўдачку
ў вочы».

Прануць першы раз на сваім жыцці увыйшоў у пакоі:
застыў ў задзівеньні і замысліўся.

Гэта ня тоя, што ў нашых куранках, тут і цёпленька, і сьветленька, падлога бліскучая, суфіты гладкіе, і абразы ласкавейшыя, як нашы. А птушак — птушак, жоўцінькіх і чырвонінькіх, свяргочуць, як у лесі.

«Шкода німа дзядзькі, а то разам паглядзелі бы, як жывуць людзі, але што чужым багацьцем глуміць галаву, мне мая куранка так сама не благая».

Пранусю казалі скінуць лапці, і на мейсце іх далі нейкія скураныя боты, сказаў бы з аборамі, дык не, далёка не яны, і цянейшыя і чорныя, а не рудыя. Усклаўшы іх, ён доўга марудзіў, пакуль прылаўчыўся уклучываць, а пасле набраўся прыкрасьці, пакуль ашмуляліся пяты, з непрывычкі скура муліла пальцы і дужа высака выціскаліся ў гару пяты.

Не, такі ліпаўкі далёка раскашнейшыя, разуваючыся ў вечары казаў ён. Там ні стуку ні груку, а тут ідзеш і азіраешся, бытцам ззаду на пяты паступаюць.»

Пражыўшы тыдзень, другі на лягчэйшым хлебе, ён нібы крыху ўжо звыкся і толькі часьценька нудзіўся на свайму барадачу, каторага дзён колькі пад рад не бачыў.

Праца хоць была не цяжкая, але ўвесь дзень на нагах, туды штурхель, сюды штурхель, там прымі, туды пастаў, змяці пыл, мый падлогу, а то бяжы ў мястэчка, атпачынку німа, толькі ў ночы.

Пранусь лічыў дні, калі будуць Каляды, і часамі спатыкаючыся з дзядзькам, казаў яму, што асталося ўжо дзесяць дзён, а то сем, і менш таго.

«Не задоўга сынку, не задоўга», атказываў ён.

— «Учора, дзядзічка, страху набраўся, і мысліў, што будзе гаспінца, аж бач не, Бог злітаваўся надамной, далі-далі ды ня многа.»

— «Што, нябось загінула што небудзь! Гэтак, гэтак, бывае запрапасіцца, ну і даюць, на каго больш увагі, а пасле — тыц — нашлося, туляюцца як ваўкі, воч негдзе падзець, задобрыць ужо хочуць, але крыўду с сэрца не дастаць.»

— «Ну што-ж было с табой? я і забыўся».

— «А вось нехта зласаваў сметану, ды так, што толькі збан застаўся, як сіраціна адзін, ну, ведама, да мяне, ты ды ты!»

Аж после выявілася, сама гаспадыня забылася ключы, а нехта дабраўся і страпежыў усю, як мае быць, сметану, ды масла салятырку згроб у дадатак.

І пакуль там разбіралі справу пра масла і сметану, мне добра уклеілі па зубох і цяпер ньюць, бытцам хто цэглай абязвечыў.

«Чытаў сыноч ксёнжкі?»

— «Чытаў».

— «Памятуеш, што Хрыстос казаў: даруй вінавайцы і не рабі пометы, так і ты, пажаліўся мне і дось».

Надыйшоў дзень Каляд, Пранусь з дзедам радзіліся, як быць.

«Ведаеш, сыноч», казаў дзед; «натта-ж жадаю убачыць вашу вёску, зямельку, і ўсё, што толькі маіце...»

— «Пабачым, дзядзічка, пабачым, вось толькі бы разлічыцца.»

— «Ты сыноч, маленькі яшчэ, але я цябе шчыра люблю за твой розум; сэрца маё вось так і хіліцца да цябе сіраціны.»

— «Пойдзім дзядзічка разам атсюль, пойдзім; я не гультай, буду працаваць, і дзядзька што небудзь яшчэ здалееце».

— «Каб бачыў, сыноч, лясы павярнуў за свой век, гэтымі круччамі, яшчэ і цяпер сіла ёсьць, усяго не аддаў ім, толькі зубы прышлося волей ня волей заставіць на памятку, што выляцелі ат спагаднай рукі пані».

Мне ў жыцці ня пуціць; нас толькі было двое, я ды брат, і той загінуў за крывавы мазоль.

Казалі, дзеткі засталіся, а гдзе, Бог сьвяты ведае...»

Пранусь слухаў і маўчаў; мыслі яго блукалі у роднай вёсцэ, гдзе год таму назад усіх пакінуў, як адыходзіў на чужы хлеб.

— «А што, дзядзічка, за здарэньне было з братам..?»

— «А вось, дзеткі, ня тут кажучы, шула ў лесі абярнулася і ніжывога дасталі, і як там далі было, ня ведаю; далёка тады быў я...»

— «А!!... і майго-ж татку дрэва прыбіла, як я быў маленькі.»

— «Ад раптоўнай смерці сціражы нас, Божэ», зняўшы жапку, шаптаў дзед. А ці памятуеш хоць крыху, які быў твой татка?»

— «Не памятую, не памятую, адно толкі засталася, як нашу Насту ён калысаў, то піяў: Люлі люлі люлі! прыляцелі куры, селі на вароцех у чырвоных боцех...»

«Мусіць то, дзядзічка, і ня ведаеце, дзе пахаваны брат, а я таткіну магілку як цяпер бачу, націснутую каменнем.»

— «Так, браце, так, ціснуць нашы грудзі пры жыцці ціснуць і па смерці...»

— Пані клічэ... пабягу, адазваўся Пранусь...

— «Вось здружыліся!» адазвалася яна; «як вас ужо і развесці, ня ведаю, хіба вадою прыдзецца.»

— «А не! панічка не варта; самі пойдзім», адазваўся Пранусь...

«Ну дык з Богам! Параска, калі людзі здараюцца...»

— «Каліж рушыце?»

— «А хоць і зараз, дзень вялік».

— «Добра!...» і пані выйшла у другую палавіну, а Пранусь без шапкі выбег на вуліцу.

«Дзядзічка!» захлебываючыся з радасці казаў ён; «расстаўляй кішаню, грошы зараз дадуць, ужо я нарыхтаваў усё к ладу.»

— «Ці-ж так?» ня веручы пытаўся дзед; «ну, калі ў дарогу, то ў дарогу; старцу сяло не ў наклад.»

— «А папалуднаваць трэба, я сваё не дарую»...

После паўня іх разлічылі і далі падводу да мястэчка.

Пранусь, стуючы на снягу, глядзеў як масціўся на сан-

ках дзядзька, а пасле і кажэ: «хоць і дрэннінька было тут, але падзякаваць мы павінны; так ня можна».

Барадач не зразу скрануўся, абмацаўшы скрыўленую скі-віцу, і пустое мейсцо ў зубах, ён усё чмыхаў ў нос, але як убачыў, што Пранусь скрыўся ў дзверах, пайшоў і сам туды.

«Даруйце нам», казалі яны; можа мы ўгнявілі паноў, ве-дама, простыя людзі...

Подабаўся дужа паном дзяцінны падзякуй, у ім яны ба-чылі шчырую не падрабляную праўду і за гэта Пранусь да-стаў гасцінца два рублі, а барадач рубель.

Скрануліся...

Мінуўшы браму, барадач зьвярнуўся да Прануса і кажэ: «ведаеш, сынку, хоць і казалі пані, што я гультай п'яніца, але гэта не праўда, сам жэ бачыў, год разам жылі, капейкі не пусьціў нікуды, збіраў, як мог, і праз гэткае жыцьцё, дзя-каваць Богу, маю з сабой капейку, ўсё, сынку, табе атдам, не пакінь толькі мяне старога.»

Пранусь маўчаў і цалаваў дзеда рукі. «Пакуль буду жыць, не пакіну, дзядзічка, вас.»

Прыехалі ў Красналукі і ўвійшлі ў хату. Маці з радас-ці аслухела, як бачыла, што сын як сарока падбег к ей.

Пыталася пра ўсё, што толькі прышлося яму убачыць на службе.

«А хто-ж будзе гэта?» спыталася яна у Прануса, паказы-ваючы на бородача, што поркаўся па клумках.

Пранусь з малога да вяліка давёў мацэ пра асаблівую шчырасьць гэтаго чалавека і пры гэтым сказаў, што даў сло-ва не пакінуць яго аж да смерці, як бы ні жылося.

Старая угледалася на госьця і ня ведала, што распачаць, твар яго надта быў падобны да нябошчыка мужа і наводзіў на яе сэрцэ тую боль, каторая крыху прызабылася.

Далі болі разгутарыліся, пра жыцьцё яго брата.

«Не памятую, казаў барадач, хлопцамі ў свет разыйшліся, казалі людзі памёр пад дрэвам, а дзе і як, ня ведаю...»

«Адна памятка ў мяне ёсь, крыжык выцінаны, надта даўны, гэта яшчэ бацька, як нас благаславіў то абодвым на шыі па-надзеваў, мой то вось дзе, а братні, пэўне разам у магіле.»

Глянуўшы на крыжык, у старой затрэсліся рукі і слёзы пасыпаліся з вачэй, нічога ні кажучы яна павела рукою па грудзях, дастала аттуль крыжык і кажэ: ня гэты?

Барадач глянуў і заплакаў. Гэты сам, гэты, знача тут мой брат жыў і памёр, так во гдзе яго кроў, во як. Хапіў Пра-вуся на рукі і пачаў моцна палаваць...

ШЧЫРАЕ КАХАНЬНЕ.

Дарэзалі жнеі апошнюю гоню ярыны. Глуха шасталі сярпы, як бы шклянныя, блішчэлі ад захадычаго сонца чырванаватымі блескамі. Снапкі ў копах шэрэнгай стаялі на шырокім полі.

Чуваць было жарты, вясёлы сьмех, то заўнылыя песьні. Сонцэ, як бы спішаючыся, ўжо збіралася схавацца за лесам, а ў старане над балотцам, засцілаўся белы туман і веяла халадом.

Сусім вечарэла. Але жнеі адна перэд другой завіхаліся, каб скончыць, бо бачылі, што ўжо ідзе сам гаспадар к ім сказаць, што пара пакінуць працу.

— «Э! зязюлькі мае любыя», падыйшоўшы прабасавалі гаспадар, «праца—ня воўк, у лес ня пабяжыць, кідайце—пойдзім».

Але жнеі як пад каманду рэзалі і вязалі ў снапкі збавіну і нарэшце—праца ўся—марш дамоў.

Да вёскі не больш паўвярсты. Дарога па узлесьсі.

Ну, зязюлькі! Нудна неяк, песьню бы мне старому, ды вясёленькую, каб успомніў дзед, што калісь быў малады, весел, гуляў і піяў з маладымі дзеўчатамі».

Завялі дзеўчаты песьню, тую спагадную песьню, ў каторай так шмат жалю, ў каторай чуваць беду і горэ беларускага народу. Так падыйшлі пад вёску, дзе іх чакалі сама гаспадыня і вясёлыя хлапцы, што стаялі ля Язэпавай хаты.

Пашлі сьмехі, жарты і вясёлая гамонка на ўсю вёску — «Марцін, кінь блазнаваць». — Звонкім голасом пірабіла бе-лакурая Гапка на хлапца, што, як цялё, туліўся ля яе.

— «Ці не пара вам спаць? Куры ўжо даўно сьпяць, а яны яшчэ снуюць», жартавала Наста.

— «Праўду рэжыш, мая красачка», басаваў Ігнась. «Дзеж той сон каму пойдзе, не ўбачыўшы вас, зязюлек! Вось глянём на вас, кветачкі, і сон латвей пойдзе».

— «Можна і без пагляду,» — праскрыпела старая Базылі-ха, што атчыніўшы вакно, слухала вясёлую дружыну.

Але дзяцюкі як ня чулі размовы старой, і адзін перад другім завіхаліся як найдалі сцягнуць вясёлую гамонку.

«Стар! Стар!» Гукнуў нехта на Базыля, што ўзяўшыся ў бокі, гарцаваў пад гармоніку нейкі нявіданы дагэтуль танец. «Пакінь! Пакінь!» рагаталі хлапцы. «Пажалей атопкаў, пэў-не новых лапшэй не маіш». А Базыль аж захлёбываўся ад радасці, што патпаў трафунак разагнуць старыя качэргі.

Так можа на доўга зайшла-бы гулянка, каб сама га-спадыня не наважыла ісьці ў хату на вячэру, бо пачула, нейдзе павун запаяў. Хоць і дужа не хацелася пакінуць і-грышча, раз'ахоціўшымся дзеўчаткам, але павінны былі па-слухаць гаспадыню, ўсе пабеглі ў хату і паселі на доўгіх лаўках.

— «Эх, мае дзевачкі, зайздрую вам, як загляну ў вочы маладога жыцьця; надойдзе мысль, што і сам-жэ я калісь быў у гэтакім веку і так сама гуляў і піяў, і сэрцэ пры мы-слі часьцей забьецца у збалелай старэцкай грудзі, а пасьле, як жаніўся, крышка ўсяму. Але, дзякаваць Богу, жывём мы па людэку, хлеб і куток свой ёсь. «Вось, калі будзем жывы, то заўтра справім дажынкі і гульнём, каб земля задрыжала, забудземся пра гора і бяду; ніхай нам здасца — што жывём, Ну а скажыце мне, дзевачкі: ці любіце вы мяне старога? Не, мусіць. Стар — і я кажу».

— «Любім, бацька, любім. Хочыш, — пацалуем. крычалі

дзеўчаты. — «Добра, калі так». І дзед устаўшы з лаўкі падыйшоў з раскрытымі рукамі к Мілцэ.

Мілка зачырваневшыся, як бруснічка, схавала свой маленькі, як рэпка, нос ў зякрастую хустку і пасунулася ў куток, каб не так блізка сядзець ля вясёлага старца.

Кончылася вячэра.

— «Ну, мае дарагіе дзеткі, сказаў гаспадар, шчыра дзякую Вам за спагадную працу. Дай Божа, каб вы спаткалі на сваім жыцццю ўсяго, чаго толькі жадаце! На сёння будзе дось; а заўтра дзень святаковы, прыдзіце, калі ласка, на дажынкi».

Гаспадар ужо было сеў, але яго практычны пагляд нечаго нібы шукаў памеж дзеўчат а посьле запытаўся:

— «А дзеж мая Гапачка? Нешта я яе не бачу тут». І сказаўшы гэта, выбег на двор, і пачаў клікаць Гапку.

Перад тым, як дзеўчаты пайшлі ў хату, Гапку пераняў прыгожы хлапец Сымон, так ёмка аттопываў казачка, і ўгаварыў яе хоць на хвілю застацца з ім.

І вось, пакуль дзеўчаты вячэралі і гутарылі з гаспадаром, Гапка с Сымонам вялі размову а каханьні.

— «Што-ж, Гапачка, і сёдня нешта нудная? Няўжо мой вясёлы казак не разagnaў тваіх нудных думак? Я гляджу на цябе і ня ведаю, чаго нудзіцца. Бацька—хоць ня родны—ёсь, маці—такжэ, хата, хлеб, а ў мяне што? Адзін—як бізун. І бедзен бязкóнца. Вось маю хлеб і той ня пэўны. А там, там—пеўне ў службу возьмуць».

Пры гэтай размове расчыніліся дзьверы і на парозе—як вырас—сам гаспадар. Дужа не прыгожа было ісьці ў хату, але Гапка мусіла паслухаць.

Тут, вядома, зараз пасыпаліся сьмешкі і кпінкі. Кожны плёў што ўмеў, усіх прыходзілася слухаць.

— «Ну дык дзеж была, Гапачка?» спытаўся сам гаспадар. «Скажы, не саромся. Мусіць, хлапца аблюбавала? Каго-ж такі, каго?»

Не далі скончыць пытаньня дзеўчаты, і зашчэгеталі, як сарокі:

— Яна, мусіць Гаўрылу Гарбатага ўпадабала. Глядзі, бяды з гарбом набярэшся. Ідзі лепш за Марку Струкача!»

І гэтакіе клінкі сусім збілі с панталыку дзяўчынку. На тым скончылася. Дзеўчаты гуртом усталі, падзякавалі за вячэру і скорынька пабеглі дамоў ў суседнюю вёску.

Як быў сьветлы дзень, так стаў цёмны вечор. Прэбавалі было завясьці песню, але не ладзілася яна ў іх: так і замуклі.

Апутаная думкамі, Гапка і не агледзілася, як далёка засталася ат сваіх і, не уважаючы на ноч, мерным крокам ішла меж аleshніку. Там прайшла нядужа далёка, аж пачула, што быццам нешта шастае, і чыясь цень паўзе па дарожцэ. Акамянела са страху Гапка, але страх адразу зьмяніўся на радасьць, і ей стала відаць, што цень знаёмая.

Пірад ей, як вырас, Сымон.

— «Не пужайся, Гапачка! Гэта я! Бег, дух не зьменяючы, каб як небудзь перэняць цябе і давясьці да дому. Німашыка мейсца, як успомню, што будзе са мной, калі прыдзіцца разлучыцца; хоць жывы ў магілу лезь! Здаецца, ніколі-б не разставаўся с табой. І вось думаю сабе, даганю цябе і яшчэ разок гляну ў вочы табе; нехай твой пекны вырыс твару на веці адабьецца ў сэрцы маім. Але вось і хата твая. Пэў-е будудь бацькі грызці; мяне то ўжо даўно грызупь. Такой бяды. І ўсё нічога — толькі вась марныя думкі не пакідаюць мяне, і на сэрцу такі цяжар, нібы штось яно прачувае» — «Кінь, любая! Гэта так штось здаецца, ніхто нам ніякой перашкоды не павінен зрабіць — бо пакуль не застыла кроў, і не перэстала біцца моё сэрцэ — сіла і адвага на нашай старане».

— «Ну, будзь здароў, Сымон! Да заўтра! — сказала Гапка і працягнула рукі. Сымон моцна сьціснуў рукі Гапкі, абняў сваімі каменнымі рукамі і шчыра пацалаваў яе. Так і разыйшліся яны.

Не раз абарачываўся Сымон і ўзглядываўся на хатку, што згорбіўшыся і пахіліўшыся к зямлі пры блеску месяца зіха-

цела, як залатая, і дзе ў маленькім ваковцы, нібы прыплюшчэным воўчым воку, бліснуў агонь; але мусіў ісці, бо сабак паднялі брахню.

Доўга бубнелі бацькі, што ў ночы вярнулася Гапка, а больш усяго стараўся даняць войчым, каторы і сам толькі што вярнуўся с шынка, добра патпіты. Але Гапка мала слухала, што плёў п'яны, бо, спрацаваўшыся за дзень, хацелася аддыхнуць.

Ноч прайшла ў дрэнных снах. Бачыць, бытцам—лес, балота нісканчоное, і яна ў гэтай пушчы адна—адзінокая жыве. Страх агартаваў яе. Затым сон мяняўся другім страшней першаго, і так настала рання.

Як святковы дзень прабег—і не агледзілася Гапка. Толькі пад вечар збегаліся дзеўчаты і, забраўшы с сабой Гапку, пашлі ў суседнюю вёску на дажынкі. Бягучы, Гапка толькі і жадала, каб убачыцца с Сымонам, што як сыцень стаяў ў ваках.

Сыцямнела, як дзеўчаты падбеглі к хаці, дзе іх чэкалі малодыя хлапцы. Гапкў сыцарог Сымон. І як толькі згледзіў, адразу падбег к ёй.

— «Ну, штож, родная? здаецца і сягоньня сьлёзы: эх, баба-баба! выкінь з галавы мыслі! Тыж толькі пачынаеш жыць, шчыра любяць цябе. Нойдзім ў хату. Чуеш, як смаляць ў скрышку і гуляюць дзяцюкі з дзеўчатамі?»

Не пашла Гапка, а засталася с Сымонам стаяць для прырэплці. Месяц з высака сьвяціў і якбы вартаўнік, сыцарог раскінутую ў пушчы вёску і людзей. Прыпёршыся на плячо Сымона, Гапка штось мысліла і глядзела ў даль, і ей у гэту хвілю жадалася вытлумачыць Сымону пра шчырае каханьне, але трудна было распачаць.

— «Гапка, скажы, родная, якая можа быць твая думка, можа я як нібудзь растлумачыў бы яе?» — адазваўся Сымон.

— «Не, мой родны, я тут заўсёды адна, ты — толькі сягоньня і можа яшчэ колькі дзён і — па ўсім! І гарачыя сьлёзы

пацяклі па твару Гапкі. «Ох, хвіля, хвіля! — Прачувае маё сэрца штось ня добрыя.

— «Ды кінь-жэ!—без часу зьвядзеш у магілу сябе і мяне».

Так далёка за поўнач гаманілі Гапка е Сымонам і нарэшце пайшлі знаёмай дарогай дамоў...

Не агледзіліся, як надыйшла восень.

У будні дзень прышоў Сымон к Гапцэ, калі не было бацькоў ў хаці. І, хоць вельмі стараўся не падаць адразу віду, што прынёс цяжкую вядомасьць, — але сумны пагляд вачэй, зрадзіў яго. Гапка пазнала.

— «Гапачка, роднінькая! Горэ вялікае. Як ні клапацаў—нічога. Пайду. Калі ласка Боская—вырвуся, спаткаімся ў радасьці».

Крыкнула нямым голасам Гапка, прыпаўшы на грудзі Сымона, а тым часам скрыпнулі дзьверы і на парозе, як вырае, вайчы, добра падшыты.

— «Гэта што за дружба? Ты чаго, вужака, шіраступаеш парог, калі я цябе раз выгнаў і прыказаў не тлуміць дзіцяці галаву? Ды ты, здаецца, плачыш?» — зьвярнуўся ён да Гапкі. «Пасьпеў ўжо ўпрэгчы ў ваглоблі. Вон! Вон! кажу, накуль мешалку не ўзяў. Для Гапкі ў мяне ёсь дзяцюк, сусім не раўня табе».

Глянў Сымон на Гапку, а ў самага і вочы кроўю набеглі. Няўжо, намысліў ён, што гэты кат, паставіць на сваім, і выдае яе за нялюбаго чэлавека.

А Гапка тым часам наўзрыд плакала, уздрыгіваючы ўсім целам.

— «Татка!» адазваўся Сымон. «Я ўжо апошні раз тут. Праз колькі гадзін мяне тут ня будзе: пакідаю усё, с кім зжыўся і зрадніўся. С тымі гарачкамі і прыгорачкамі, кусьцікамі і хмызьнячкамі, з усім разстаюся... на доўга... Бог ведае, ці вярнуся. Прасіў бы вас, будзьце ласкавы, пажалейце мяне ні ў чым не павіннага чэлавека. Я пакляўся легчы касцёмі...»

— «Дарэмная фатыга», перапыніў стары. «Як ужо сам кажэш, што не маеш часу, радзіў-бы выходзіць самому, бо можа выйсьці ня добрая справа».

— «Іду», скрыгануўшы зубамі, — сказаў Сымон.

Як выбег на вуліцу і як апынуўся ўжо ў канцы вёскі, ня номніў ён, толкі — глянуў, шапкі на галаве не было, дзесь у Гапкі ў хаце засталася.

— «Эх! Шапку запомніў, апамятаваўся Сымон. «Можа вярнуцца? Але не! Не пайду». І так ідучы дарогай дамоў, не раз горка заплакаў, як успомніў, што з ім так не палюдзку абыйшліся, і за што — спытацца.

На заўтра машына шпарка везла маладых ваяк далёка ў чужы край.

У той вечар, як у Гапкі быў Сымон, — п'яны айчым далёка за поўнач шумеў, радзіў забыцца пра Сымона, а не, — абецаў выбіць мыслі з галавы.

Так прабег тыдзень — другі. Гапка вельмі схудала. Бацька валіў усякую непраўду на Сымона і, стукваючы кулаччам па сталае, гразіў, што прыбье.

Гапка, каб не слухаць непрытомныя рэчы дзікага чалавека, найчасцей выходзіла з хаты ў сенцы, дзе прасіджывала цэлыя ночы. Нарэшце злегла. Кашэль рваў грудзі. Жар прыліваў к галаве. Маці ўжо праканалася, што дзіця яе хвора, але не магла перад старым нічога казаць, бо ведала, што за натуру меў ён, і к таму — вечар у вечар — п'яны.

А тым часам хвароба жадна накінулася на маладое жыццё. Дзень праходзіў лягчэй, а ноч ў непрытомных рэчах у слёзах.

Лежучы, здавалася ёй, што яна топіцца, і ўсё кругом топіцца, а то чуіцца заўнылая песня, голае Сымона... І вось пачынае яго клікаць, піраймаць, і водзючы пальцамі па сцяне, нібы бачэ яго перад сабой, вобмацкам шукае яго.

Прачувала маці, што можэ выйсці з гэтаго дрэнная справа і нават фэльчара паклікаць мелася, але трафілася іначэй.

Неяк позна ў вечар, як ні было ў хаці старой, прывалокся п'яны айчым і, як ўжо за звычай меў, пачаў чапляцца да хворай Гапкі, кажучы, што тут здравым німашака мейсца, а хворым с каханьня і пад паветкай будзе добра і, не уважаючы, што хвора я толькі піраводзіла дух, сьцягнуў за руку з ложка і выпхнуў с хаты, сказаўшы ў сьлед, што цяпер як раз падыйшла пара пашукаць Сымона, — і зачыніў дзверы.

Халодны сівэрны вецер, растрасаючы па мёрзлай дарозе сьнег, ледзьве ня збіў з ног хворую. Ногі сусім не служылі, сілы пакідалі яе. Сланыючыся з боку ў бок вобмацкам ля сьцяны, падыйшла Гапка к дзверам сваёй хаты, увыйшоўшы у сенцы, нешта там ўзяла і выйшла на вуліцу.

Усе ўжо спалі. Дзесь на краю вёскі цяўкнуў сабака, Гарачыя слезы цяклі па абмёрзламу твару Гапкі, і чым далей яна ішла, тым больш дзвярвенелі ёя ногі. Мінуўшы апошніе хаціны, перэд вачыма развярнулася шырокае поле. Дарога крута паварачывала ў бок. Ідучы босымі нагамі па мёрзлай зямлі, часта яна спатыкалася і, сабраўшыся с сіламі, адыходзіла далей.

Абразы адзін за адным мітусіліся ў вачах. Перад ёй, як вырас, яе бацька, яе родны бацька, той, што маленькую пакінуў яе. Бачыць, бытцам ён сьмяецца, і туліцца к яе пахаладзеўшаму твару, затым бярэ за руку і яны бягуць і бягуць.

Прыбеглі. Лес. Аж смаліць, грэе сонцэ. І здаецца ёй, што ўсякі кусьцік, усякая травінка, ўсё радуюцца іх прыходу, маюць і клікаюць к сабе. Дуб шапасьціць: хадзі, аддыхні пад маю засень.

— «Не!» атказывае яна, — «Мы яшчэ не змардаваліся. Вось крышку пабегаім, можэ—тады». — Тут красачка здаецца шэпчэ: Глянь-тку на маё хараство... Бачу. Бачу, атказывае яна. «Я цябе зараз сарву для таткі свайго».

І так выбеглі на паянку. Сонцэ грэе; цёплінка і нават душна. Тут з'явіліся магілкі. Крыжы, бярозкі, помнікі. І тут усе радуюцца, усе сьмяюцца. Вось раскрываецца магіла, зазіў жоўцінкі пясочэк і пацягнула сырасьцяй.

Бацька, ўбачыўшы магіду, вырваўся і кінуўся ў яму. Яна за ім. Сьцямнела. Прыкрылася дамавіна. Чутна, як залязгала жалеза, забухала камамі земля, пасьпаліся дробныя каменьчыкі, і ўсё сьціхла...

Прышоўшы да хаты, маці зразу агледзілася, што німаша-ка дачкі, і накінулася на старога, дзе падзеў хворую. Але як не дабівалася ачуціць п'янога, аніяк не змагла. Той толькі марматаў праз сон, уткнуўшыся носам у салому...

Сымон ў войску ні на хвілю не пакідаў думкі аб Гапцэ.

Памяці жаднай не было, апроч таго яечка, каторае падаравала яна яму, як хрыстосаваліся. І мілы вырыс твару Гапкі цэлымі днямі стаяў у ваччу.

— «Усё гэта прапала без паварота!» — Глыбокі стогны вырываўся з яго грудзі. Затым у вачах зьяўляўся той агарод, дзе ён працаваў, тые чырвоныя макі, на каторыя часта заглядаўся, і тая цэркаўка, дзе так шчыра маліўся, і тые званы, каторыя сваім працяжным рэхам краталі яго чуткую душу.

— «Божэ мой! Няўжо ніколі не ўбачу яе?» І затым сам сабе атказываў: «Ніколі!.. Яе ня пусьцюць да мяне і думкі выкаляюць з галавы. І Сымону становілася горка—горка, і вочы напаўняліся слезамі.

Але ў войску—гэта ня дома: для навічка праца і муштры па цэлых днях, паказаліся непамерна цяжкімі. Прайшоў тыдзень—другі. Сымон злёг. Твар схудаў. Вочы глыбака ўваліліся.

«Ты хвор?» Спытаўся доктор. Сымон, у знак таго, кіўнуў галавой. Сымона палажылі у сьветлы пакой пры вялікім вакне. Тут ён бачыў, як уставала і захадзіла сонцэ, як плылі

воблакі, і тых вясёлых птушачэк, каторыя с крыкам пералеталі у самога вакна.

Гледзючы на небо, ў вачах яго рысавалася вёска, поле, агарод, чырвоныя макі і Гапка... І мысліў ён, ці памятуе яна, і ці сынілася ей, што я тут, закінуты ў чужы край, угледаюся ў вочы сьмерці.

Яшчэ раз, другі, зайшоў доктор к Сымону, а посьле, вызваўшы на сабраньне, атправілі дамоў.

Як ехаў і як прыехаў—смутна помніў Сымон.

Прышоўшы ў вёску, ня меўшы нікога с сваякоў, зайшоў к чужым селянам і перш-на-перш спытаўся, як і дзе яго Гапка.

Не было чаго скрывацца чужым людзям, ня ведалі якая рана аткрыта ў сэрцу бедака, і зразу казалі праўду, што чулі, бытцам, даўно ўжо німа яе, шукалі, шукалі і пакінулі; с таго часу, як войчым выгнаў с хаты, ў ноччы як у ваду знікла.

Закружылася галава Сымона, замітусіліся ў вачах аганькі, і ён асунуўся на землю. Як прагнуўся ён, то ўбачыў знаёмых яму селян, і пачуў родную гамонку, але ніяк ня мог апомніцца ад навіны.

Перамогшы сябе, крыху аддыхнуўшы, Сымон наважыў ісьці шукаць і, ўзяўшы армяк, ён выбраўся ў далёкую дарогу.

Ідучы, Сымон праве ў кажнага пытаўся, ці ня чулі, ці не бачылі яго Гапкі, але ўсе, як адзін, атказывалі, што у вочы не бачылі.

Так Сымон далёка адышоў ад роднай вёскі, пытаючыся ў мужыкоў, у баб з чужых вёсак, і вась нейкі чэлазек растлумачыў яму, што чуў ад некага, бытцам у воўчай пушчы нехта бачыў непрытомную дзяўчынку, але ў гэткай глушы, што і патэтупу цяпер німашыка туды.

Заныла ад болю сэрца Сымона, цяжка было перанесьці такую вядомасьць, ведаючы, што бедная Гапка, згінула праз яго і праз дзеі шалёнага айчыма, але сабраўшы апошніе сілы, кінуўся к той пушчы, дзе бачылі Гапку.

І гукаў Сымон і клікаў па імені, нічога не было чуваць. Гэтак ён зайшоў у такую пушчу, што страх агарнуў яго, але вочы яго прыцягам глядзелі ў даль і ў даль...

Толькі неяк зірнуў Сымон ў старану, аж, бачэ, нейчая торба, падняў ён і глянуў, што у ёй ёсь, аж разам аслупеў ат страху — у ёй была яго шапка, каторую ён забыўся. ўцекаючы ад Гапкі, як надыйшоў войчым.

Сьлёзы пацяклі па твару Сымона. Здушэны крык прабудзіў дзікую пушчу: «Гапачка! Гапачка!.. галасіў ён, — «тут твая сходзе дарога, прычувае маё сэрца. Сьмерць вырвала дарагую для цябе памятку.»

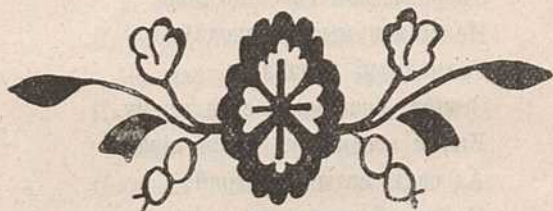
Вокліку не было, толькі рэха сумысьле насьмехалася над ім, горш надрывала душу.

Хацеў Сымон павярнуць у другі бок, аж замітусілася ў вагах і ён як патпіленое дрэва застагнаў і паваліўся на зямлю, крычучы нямым голасам.

Пры купіне лежала грудка касьцей, аб'едзеных ваўгамі...

Мінек.

Галубокъ.

Окліч.

Проч сьпяўцы нябыцьця злога!
Ці ня збрыдла вам стагнаці?
Не губіць нам трэба жыцьце,
Час нам шчасьце будаваці.
Жыва кіньце енкі, стогны,
Борзда ў поле на работу:
Нам паруніцца патрэбна;
Не жалейце працы, поту!
Карчаваць, араць ўсе ляды,
Раўнаваць і чысціць поле;
Выступайма цэлым войскам:
Уперадзі нам сьвеціць доля.
Не баімся мы прашкодаў:
Грамада ні палахліва.
Згодна, брацьця, ўсе за працу,
Каб к вясне тут наша ніва
Ад сахі, матыгі вострай
Найляпей закрасавала,
А пасья ўжо год ад году
Ураджаю больш давала.
Годзі-ж, годзі вам стагнаці,—
Людзі—брацьця, варта жыці:
У сьвеці ёсьць за што змагацца,
У сьвені ёсьць што палюбіці!

Ўсім нам знойдзеца тут праца:
Трэба паўшых нам узняці,
Трэба сонных разбудзіці...
Хутка-ж! час не марнаваці!..

Успамін.

З'явілася яна мне ў жыцці,
Як сьветлы, лёгкі сон,
Як прамень сонца залацісты,
Сіяючы, як ён.
Цягнулася яе жывая
Душа ўся да мяне;
Але зыйшліся нашы сьцежкі
На момэнт—як у сьне.
С табой нам ворагі спаткалісь
На пуцявіне той,—
Аткінулі мяне, благіе,
С пагардай і кляцьбой...
З'явілась ты—і борзда знікла,
Як мары ў лёгкім сьне.
Ці будзе час, твае каб вочкі
Ізноў убачыць мне?
Цябе па ўсёй краіне роднай
Шмат часу я шукаў;
Але была дарэмна праца:
Мне шчасьця Бог не даў.
І я інакшай пуцявінай
Ў сваім жыцці паўшоў;
Пакутнаю і цяжкай сьцежкай
Яно пайшло ізноў...

Пасьля гадзін тых сьветлых, мілых
Шмат часу ўжо прайшло,
А сэрца, што разбіта цяжка,
Патолі не знайшло.
Але сярод трывожных думак
У памяці маёй
Застаўся водблеск чысты, сьветлы
Яе душы сьвятой.
Ў сваіх плюскочых вечна хвалях,
Жаўцее дзе пясок,
Так сьвет дрыжачы ясна—срэбны
Трымае ручаёк,—
Той сьвет нябеснай яркай зоркі,
Што ў ночнай цішыне
Ласкава, сьціпна і прыветна
Міргае ў вышыне.

За працу!

Годзі плакаць і стагнаці,
Годзі слёзы ліць дарэмна;
Досі стогнаў, досі енкаў:
Нікне праца пад'ярэмна.
Голае гучны, голас звонкі,
Дух бадзёры, гэі, прасьніся,
Працясіся песьняй дзіўнай,
Думкай—казкай адзавіся!
Нам парупіцца патрэбна;
Люд праспаны схамяніся:
Час на сьвет зірнуці смела. —
С песьняй дружнай узніміся!

Нам ня грозны ўсе прашкоды,
Нам ні страшны рэкі поту;
К ліху-ж жудасныя думкі, —
Згодна выйдзем на работу.
Хай з вясёлай песьняй праца
Хутка спорыцца ў жыцьці.
Новых думак, песьняў, сьмеху
Не жалейце, пакажыце!

У дарозі.

Грахоцэ чугунка між ўзгоркаў зялёных
Праз бор, што стаіць, як сьцена;
Блішчаць залаціста—янтарныя сосны.
Куды-ж так нясецца яна?
Спаміж бору вылунаў горад вялікі;
Панлыў ён, схаваўся і зьнік.
Ізноў пацягнуліся вузкія ніўкі,
Дзе працу кладзе ўсю мужык.
Па ўзгорку рассыцалісь гурмай селяне.
Капаюцца ў чорнай ральлі.
Працуюць с сахой, з бараной небаракі,
На потам аблітай зямлі.
А там на курганчык зялёны успёршысь,
Дзяўчынка-нябожэ сядзіць;
Заплаканы вочкі,—дзяўчынка—галубка
На сьвет Божы смутна глядзіць.
Галоўку сваю апусціла так нізка, —
Чаму засмуцілася так?
Ў далёкі край можа пайшоў яе мілы —
І згінуў на век —небарак?

А можа а зрадзе гаруе дзяўчынка,
Успомніўшы жыцця вясну:
Любіў яе мілы, а посьле пакінуў,
Пакінуў дзяўчынку адну?...
Грахоцэ чугунка і рэжэць наветра:
Бягуць пералескі, паля,
Палоскі зяленыя, будкі і вёскі,
Ўзаратая мягка ральля...
Бяжыць маё жыццё, як тая чугунка,
Усё далі, ўсё к смерці бліжэй,—
К той сьмерці, што дасьць мне праўдзівы спачынак,
Што страшна цярою сваей.

Я. Жврба.

Zmitrok Biadula.

Płač praleskau.

Plakali praleski, dzieci wiasny...

— Heta rasa na kwolych lapiastkoch! — piejaũ zaũranak i kruzyũsia nad imi...

Farbawanyje niebam, uzhadawanyje soniejkam, jany na Ćornaj ziamli nie chacieli pierazyć nawet ad maładzika da wietocha wiasieñniaho miesiaca... plakali dy plakali... Miejscami na lahčynkach ladok stajaũ, miejscami traũki zazielanielisia.

Nowyje naroħi panios na plečach araty at kawala; dziaćciuk achwotna bykoũ nakarmiũ. Palala zarnica nad biareźnikam. U wioscy iz zakurených kominaũ kruciũsia ũ wierch, byccam kudziela, biely dym — haspadyni śniedańnie hatawali. Wyjšła dziaũčyna pieršy raz bosaja u Ćystaje pole; ubačyła, jak praleski ślozy ljuć, dy sama zapłakała.

Oj mianie za niamilaho zamuz wydajuć!

Oj pahubiła ja lety maładyje swaje!.. Apchapila rukami biarozku maładuju dy abamleła razam z joj, a wakruh plakali praleski, dzieci wiasny...

Prytulisia ka mnie.

Prytulisia ka mnie, dziaučynka kachanaja! bo soniejka zachodzie, bo cieni hušciejuć i kala mlyna nad wozieram ustajeć, byccam bielaja woŭna, pachučy tuman...

A mo i praŭda, što ũ rozných tam zamčyšćach kryštálnych wajujuć pamiž saboj rycary dnia z rycarami nočy?

A mo i praŭda, što na purpurnych chmarkach ručajkami lijecca čyrwonaja kroŭ?

A mo i praŭda, što u cionnaj chmyzie rusalki z doŭhimi wałasami pajuć ciapier piešniu zachada?..

Niešta kazačnaje baču ja ũ bahatych kalorach nieba...

Niešta tajomnaje haworyć mnie wiačerniaja zorka...

Serca majo pieratlumačyć sábie ũsie hetyje dziŭnyje malunki

Cieni kladucca nad wioskaj, cieni hušciejuć na kaniušynie za pustkaj i niejak robiecca sumna, sumna... Ciamniej i wializniej stanowiacca wočy twaje, i duša maja tonie u hlybokim mory ich zijańnia.

U hety samy čas tku ja sa smutku swajho karonu dla šóŭkawych wałosoŭ twaich... Zdajecca, našusia z taboj kudy-to daloka, daloka za rečkaj za chmyźniakom...

Zaskrypieli warotami kasecy, začyrwaniełasia wohnišcie na pasiece...

.... Prytulisia ka mnie, dziaučynka kachanaja...

Nuda maja,

Jak dziacieł asinu, dziaŭbieć maje kwolyje hrudzi nieupynnaje hore...

Ci-tki praŭda, što duša maja zahačana, niby zawaliŭšajasia staraja studnia?..

Ci-tki praŭda, što świetlaja nowaja krynička nia znajdziecca uzo dla mianie?...

Ja pakinu wiosku rodnuju, uciaku ad ludziej; ja apynusia daloka za bałotami u starym, ciomnym, ciomnym lesie. Wybiaru sabie dupławaty dub i dawaj żyć u im!..

Chaj wietry, byccam wiejalkaj miakinu ad dabrá, wywietruć nudu z serca majho. Chaj buralomy hrymiać nad haławoj majej, mo' zabudu bol strašnuju swaju. Ale ničoha nie pamože! Niby smoŭž da apienki, pryrasła ka mnie nuda maja, — jana hadawała mianie, jana i pamreć sa mnoju!..

Wiečeram.

Ja siahonnia choču być adnym...

Zarnica pahasła nad niamym niamym jelnikam... Nad wysokim aziarodam padniaŭsia maładzik, niby cieńkaja karruna. Pawiačerali ũsie ũ wiosce i lahli spać; tolki adzin šęryr zapoźniany araty ješče kočýć z pola; cicha i praciahlá sapieć jon zardawany. Nizka apuścili hałowy hałodnyje byki, idučý miernym šaham. Pyłu nie padymajuć jany, bo rasa prycisnuła piasok na haścincy...

Ja siahonnia choču być adnym i ũšo roŭna nie mahu...

Drobnym makam apsypali dušu majŭ čornyje dumy i nie dajuć supakoju.

Ja nie mahu być adnym...

Skora piewień ab poŭnačy zapiaje, ja lahu na uzhorak
la krušni, ale nie zasnu: pačnu na zorkach waražyć da sa-
moj ranicy ab sudźbinie majej...

Jak pamru...

Jak pamru, chaj asinawy koł ũ kurhan moj doŭbniaj du-
bowaj zahonić, bo duša maja ludziam pa wioskach supa-
koju nie daść. Jana budzie šepać im pa načach ab niezda-
wolnaści, ab sumnaści niedaścihlaho dalokaho šwieta. Ludzi
zamarniejuć, nie paznajuć s čaho marniejuć jany... Niešta
zachoćecca im — nie dawiedajucca, čaho im choćecca... Pa-
stuch raniej jak zašiody ũ trubu zatrubić. Haspadar ma-
laćić pojdzie biez pary... Babula budzie čekać cuda jakoha-
to, na paŭnočnaje nieba pazirajućy...

I duša maja nie supakoicca, pakul rasinki pa kwietkach
nie zaplaćuć, pakul pazaryšča ũschoda nie začyrwienieić nad
boram... Pakul ludzi šwieta sonca nie ũbaćuć...

Pastuška.

Niby cichije starašwieckije psalmy, imšara, niešta ha-
woryć.

Pa sićcu za panskim harocham pasuceca husi. Čuć widać
z daloku chata palasouščyka.

— Ech! — dumajeć maleniečkaja pastuška, trymajučy
lazowy dubieć ũ rukach: Kinnu husiej, chwaroaba ich nie woź-
mieć! Pabiahu da chaty zacirki sierbanuć: nadta jeści cho-
ćecca...

Ale pabajalasia.

Sonce piakto jaje, halodnuju, smahluju. Abapiorlasia jana ab sukawaty plot, i byccam samlela... Tym časam husi ubralisa ũ haroh. Nakrucišsia na toje licha palasouščyk, bačka jaje, i, ũbačyšy hetuju štuku, scybanuũ maluju dačku raz, druhi dziahaj swajej syrmiatowaj. Dziaučynka nawat nie zaplakala, tolki zazuchawalasia i wyhnała husiej z harochu, i ũžo bolejš ab jadzje nia dumala...

— Najlepšaje lekarstwa hetym darmajedam! — kryknuũ palesouščyk, adyšoušsya.

Pryšlosia maleńkaj pastušce čekać uzo poznaho wiečera... Chaj raniej panskije husi padjaduć! jeje zacirka i wiečeram nie ũciače... na kirmaš nie paniasuć pradawać...

Nie biaży za kwietkaj...

Nie biaży za kwietkaj sinieńkaj, što na dryhwie rašcieć. Nie pieredawajsia dumam swaim maładym i haračym. Nie paziraj doũha na maładuju pryhožuju dziaučynku, bo biez pary zahinieš! za nimašto prapadzieš, chlopče!

Haspadarka twaja apušicca; nia budzie nawat čaho da miakiny prymiešać na chleb. Jak nieprytomny, budzieš ty bryšci pa hašcineu i ũsia wioska ciabie na śmiech padyjmieć, palcami niačystymi az ũ wočy tykajučy.

Tolki zalezku sluchać achwotnikam stanieš; zaũsiady rwacca, budzieš na zorki hladzieć... Bahaćciem twaim buduć — wialikaja bol ũ dušy, horkije šlozy u wačach... Ale što wyjdzie z hetaho?.. Rawiešniki twaje dodnikami buduć małacieć dabro twajo torpu za torpaj, a ũ ciabie zub ab zub zamaloćić. Rawiešniki twaje buduć siadzieć u chatach tyn-

kawanych, a praz twaju brawerku dzirawuju wiecier chłodny budzie świstać...

... Nie biaży za kwietkaj sinienkaj, što na dryhwie raścieć...

Biassonnaść.

Maci uzo wuhalla wyharnula z jamki na čalešnik, razdźmuchała, zapaliła lučynu i sieła za prašnicu, a ja ješče nawat nie zasnuŭ. Ciomna była doŭhaja asieńniaja noč. U młynie za wozieram bliščeŭ ahoń i čuwać było, jak ŭ kancy wioski šumiela małatarnia. Ja nakinuŭ każuch na plečy i wyšoŭ s haty. U blizkim falwarku zahaŭkali sabaki, jak pačuli mianie. Bryŭ ja pa wulicy, čeplajučysia časta za mokryje kusty. Heta dabraŭsia ja da manieža, dzie żyta malacili; sprytna i skladna šła praca u taku, wiasiołymi i zdarowymi wyhladali twary.

U hety samy čaš uspomnilisia mnie pieršyje słowy Boha: „u pocie twaru twajho budzieš ty jeści chleb svoj!“.

Wo kali tolki čelawiek može być ščaśliŭ na ziamli!..

A može i praŭda?..

A može i praŭda, što purpur nad zarašlaj razsypajeć niejkaja tajomnaja bahinia ehmar?

A može i praŭda, što koźnuju kwietaćku anioł farbujeć i saloŭka pieścić?

A može i praŭda, što serce majo niejkaja parwanaja struna, katoraj kališ-to kranulisia kwolyje paley dziaučyny pryhożaj?..

A moze i praŭda, što žyćcio majo, heta niejkaja cudnaja mara paŭnočy, katoraja zniknie čuć tolki pieršy piewień zapiajeć?..

A moze i praŭda, što ũ pažaryščy twaich jasnych wačej pałajuc zamčyščy niejkich starašwieckich kazak, katoryje warożać salodkim šopatam swaim?...

Les maŭžyć i ničoha nie każe; čarot u zawadzi šumić, dy hetak sama mała čaho haworyć. Zorki na mihi swaju hutarku wiaduć...

Zachawaju nudu swaju...

U čačotkawuju ščylnuju skryniu zachawaju nudu swaju. zakinu u hlybokuju zatoku i sam zrablusia čystym, jak toj śnieh, katory ješče da ziamli nie dalecieŭ. Puščusia pad samaje jasnaje soniejka, katoraje apchopie mianie swaimi haračymi kosami i ja zażywu, niby kwietka pad dahladam świadomaho sadoŭnika. Ja budu bačyć, jak soniejka ũzyjchodzić nad boram, jak wiarbina šaptunki swaje s čarotam wiadzieć, jak saloŭka nad panskaj sažalkaj piaje, i dosyć z mianie. Niby ralla rasoj, duša majo abmyjecca świetlymi dumkami i žyćcio majo pojdzie, jak taja ścieżka, pa stromkaj hare u wyś.

Maci.

Doŭha bryŭ ja pa čuzych ludziach, dałoka ad rodnaj wioski swajej. Doŭha nie bačyŭ ja znajomych i blizkich mnie ludziej, nia čuŭ rodnych, sumnych piesień...

Naciarpieŭšysia, zaŭsiody adzinoki u ciazkaj pracy swajej, ja ũzdychać nawat saromiŭsia, bo čużyje ludzi aśmie-

jali mianie z noh da halawy. Nia to, što z parwanaj braverki majej zartawali, ale i z praŭdziwaj dušy majej...

Ja ciarpieŭ i maŭčaŭ.

Jak cižarnaja hira, chilila krywawaja kryŭda moj kryž: mozh u kašciach maich wysach. Niešta smaktala kroŭ maju i čuŭ ja niejki hołas tajomny u poŭnačy:

— Maci staraja kliče ciabie, čekaje piastuna swajho. Pa načach nia špić, dy ŭsio plače: čamu ty ab jaje zabyŭsia? Čamu ty jaje pakinuŭ? Twajo pole nie arana, blahije susiedzi kamieŭniami zakinuli miežy twaje. Nawat cyhanou achwota nie prabirajeć pierenačewać u pustcy twajej...

— Chadzil!.. Maci staraja zawieć ciabie damou u rodny kutok... Jana ślazmi swaimi abmyić twaje krywawyje rany... Siwymi walasami prykryić apuchšyje nohi twaje i prytulić ciabie...

Wyrwaŭsia miesiac z-za blakitnaj chmarki i ješće sumniej zrabilasia mnie...

Pawiesiŭ ja torbu na plečy, tužej apirazaŭsia, ubiŭ nowy ćwiek u svoj nowy kij i pawiarnuŭsia twaram schudałym da rodnaho kraju... Razleźli atopki maje, nohi maje ab wostryje kamieŭnia kalečylisia...

Ale kožny kawalak darohi ŭliwaŭ niejkuju žudasnuju asalodu u dušu nieščasnuju maju, bo s kožnym časam bližiŭsia ja da soniejka majho, da maci majej, da ubohaj wioski, dzie ja radziŭsia...

I pahody i niepahody panawali nad niebam...

Zajšlo soniejka, dy ŭžnoŭ uzyjšło. Ihraŭ pastuch u trubu, damou žywiołu honiučy i ŭ pole honiučy...

Woś, dziakawać Bohu, znajomy, šyroki hašćiniec... Woś faja samaja biarozka la krušni, toj samy uzhorać, dzie žwir kapali, toj samy chmyźniak la vyhana.

Ludzi jeduć s pola mianie nie paznajuć. Kazu — „dzień dobry!“ — maŭčać.

Niejkim ahniom napouñilaš duša maja, niešta špiorlasia

ŭ horli, i wočy tumanam pakrylisia, ubačyŭšy rabunki ŭ ha-
spadarce majej. Dziki kryk zarezanaho wyrwaŭsia z hru-
dziej maich i ŭ nieprytomnaści apchapiŭ ja dryžačymi ru-
kami stary, abrosŭy mocham kryž, katory užo biazličanyje
hody staić na uzhorku siarod wioski...

Ješče, jak ja małym chłopcem husiej paściŭ u wadnej zre-
bnaj kašuli, byŭ jon užo hetki stary. Ciapier na staraści
let tolki jon adzin pryjmajeć mianie, niby dzicianio swajo...
Ješče bliżej pry tuliŭsia ja do jaho aniamiely...

Oj wialikaja achwiara ludzkoha biezpatolnaha hora!..
Tolki Ty płaciŭ kachaniem za kryždu i zdzieku!..

Na šmat kryžoch užo mučyлася serce majo akrywaŭle-
naje... Šmat razoŭ duša majo poŭnaj smahaj pila horki na-
pitak atručenaj niesprawiedliwaści...

Šmat mohilak wykapaŭ ja ŭ hrudziach swaich dla nia-
wypoŭnienych małych zadaŭniaŭ i ciapier biez ničoha
astaŭsia...

Doŭha ja plakaŭ pad starym kryžam u rodnaj ubohaj
wiosce, pakul užo i ludziam nadajela stajać i dziwawacca,
i sabakam brechać nadajela...

Ci ja winawat?..

Dumy, dzieci dušy majej, mnie supakoju nie dajuć.

Ci ŭžo pad hetkaj planetaj dziaciuk radziŭsia?..

Ci mo' ja sam winawat u niedbałości swajej?..

Sachu ja ŭ ruki nie biaru; siakiera wyščerbiłaś, nawat

i lučynu raščepać achwoty nimašaka. Susiedzi śmiajucca, što mazaloŭ jakby nie było na rukach maich.

Ot paziraŭby, jak soniejka na balocie zachodzić i stahi zalacić... Jak kaniuch plače nad jawaram... Ciahaŭsia-b na-čami pa chwojniku, apuściuŭszy haławu na hrudzi, zalamaŭszy ruki na plečy... Zaŭsiody ad maładzika da wietocha hetak rabiŭ-by...

Ci ja winawat, što niejak lublu pazirać, jak žudasny les moŭčki kalysecca pad zijańniem zorak paŭnočnych. Ci ja winawat, što lublu na čounie pa ŭšyrokaŭ plosie płyści... Nad majej haławoj dzikaja kačka krużycca, i sałodki smutak napaŭniajeć dušu maju, niby kielich čystaj kryničnaj wadoju... Ci ja winawat?..

Nad sazałkaj.

Tolki što maładzik uzyjšoŭ i kupaŭsia jon u siarebranych chwalach, niby ščupak... Byccam marmurnyje, bielyje awiečki, wyhledali chmary ŭwakruh... Smačna spała wioska apašla ciazkaj pracy letniaho dnia. Kosy nawostrenyje, klepanyje wisieli pad strechami pryrychtawanyje na zaŭtra... Tolki wysokaja wiarbina, nad sazałkaj pachilenaja, adna adziniusienka nie spała...

Bliżej padyjšła jana da sazałki i cudy ubačyła u hladzi lustranaj wady: kupaŭsia tam aniał z raspuščenyimi šaŭkowymi wałasami. Nad haławoj jaho karonaj byŭ załaty maładzik. Na hrudziach bliščeli dyjamentawyje pacierki zorak. Płotki maleńkije pływli ŭwakruh, pazirajučy jamu ŭ jasnyje hałubyje wočy...

Nie razumiela dziaŭčynka wiaskowaja, što jana heta woblik swoj bačyc u wadzcie, i zašeptala malitwu — tuju samuju, katoruju kaliś-to stary dziad wučyŭ jaje...

Hetak stajala jana zdziulenaja, pakul husty tuman usio atuliu: i wadu, i wysoki carot, i bielyje kwietki z blakitnymi kapturykami, i douhije placionki traŭ wadzianych...

Z apošnimi pramieńnikami.

Pa ŭzhorku na krušni žjajuć apošnije pramieñni soniejka wiasieñniaho...

Zdajecca, šmat lučyn nad imšaraj palicca...

Zdajecca, bielyje, jak śnieh, abrusy wisiać na wysokich aziarodaeh pad niebam abšyrnym... Zdajecca, u wyški u roznakolernym mory plawajuć siwyje rybaki i iz purpurnych niewadoŭ wysypajuć u čouny zalatych šcupakoŭ...

Ciamnieić. Zorki pakazywajuca nad wioskaj. Waroty skrypiać. Pa dziadzincach baby dojuć karoŭ, chłopey adziejajuć cioplyje kazuchi i wybirajuca na načleħ...

Oj, zlawiŭ-by ja na wyhani samaho najlepšaho žerebca starasty bahataho, razbiŭ-by kamieniem puty železnyje, nie zakielzaŭ-by jaho, a ŭskočyŭ-by i puściŭ pabrykiwać pa abšyrnym polu, bo tutaka, doma, usio klinam zyjšlosia dla mianie, bo tutaka ja sabie miejsca nie znajdu...

Za rečkaj tam, za chmyźniakom moj miły druh żywieć...

Pakarmi, dzieŭče, sabak atrutaj šmiartelnaju, kab ja moh biaz šumu dastacca k tabie, kab bački twaje žłosnyje nie pačuli...

Ja maju hašciniec dla ciabie — spadnicu šaŭkowuju, bielymi karunami apšytuju, čyrwonymi falbanačkami pakrytju...

Na ganku, pad hustuju rabinaj, biaz sloŭ šmat čaho skažeš mnie, laskaj swajej aščašliwiš serce majo i swaim šopatam zdyjmiš nudu z dušy majej, byccam siarpom wostrym jarynu hustuju...

Dalokije ahańki.

Siarod hustoj ciemry pańnočaj, siarod biezkaniečna nalohšych cianoŭ, kali nielha ubačyć dzie wioska, dzie chmyza, a dzie čystaje pole.— bludzić znardawany niebaraka i ŭbačyŭ zдалoku dryžačyje ahańki...

Akrylajecca duša jaho nowaj nadziejaj, ašwiečajúcca wočy jaho nowym świetam, zabywajeć jon bol apuchšych, pakalečonych noh, chatulok na schilonych plecach robiacca lohkim — jon idzieć tolki u wadzin bok: da hetych dalokich, zalatacudnych ahaniočkaŭ, katoryje, byccam zwaliŭšyjesia zorki, niešta bajuć jamu, abwaražywujuć...

Idzieć jon — nikoli nia može dabraceca da ich... Zdajecca woś-woś užo blizka, choć rukoj padać, ahledajecca: ani trochu bliżej nie dabraŭsia da ich... Twar jaho potam chłodnym pakrywajecca, mlejuć ruki i nohi, a jon dalej idzieć, doŭha idzieć...

Nia može pierekanacca, što jon nikoli nie dabiarecca da ich... idzieć — i wiesialej jamu, soładka jamu, choć nohi nia služuć, ale idzie usiu doŭhuju, doŭhuju, ciomnuju noć...

A kali ŭžo anioły pačynajuć piejać pieśniu ranicy świetłaj, a kali ŭžo palajučaja zorka pačynaje hareć za rečkaj nad boram, znardawany čelawiek užo lažyć na chłodnym kamieni, razwiesiŭšy ruki abamlelyje ŭ niz...

Dalokije ahaniočki nawat nie śniacca jamu ŭžo, bo serca nawieki bicca pierestała i wočy nawieki zaplუსnulisia...

Zahadka.

Wytaptali my sabie miejsce siarod wysokaj trawy na łuźie la reki i sieli, niby u šaciory. Mlela blizka rečka siarod cišy letniaj nočy i pramieñni miesiaca zaľacili niamy čarot...

Maučala jana, tolki majo serca nie maučało. Niejak mnie chacieľosia niešta kazać jej, ale ja nia wiedaũ, što.

— Zahadaj zahadku! — wypaliũ ja raptam ni s taho ni s siaho.

Zirnuła jana na mianie, a ũ hety samy moment miesiac zirnuũ na jaje. Šaũkowymi chwalami byli raspuščeny waľasy na plečach. Ad ich lahli pa twary paũcieni, i wočy hľyboкими zrabilisia, a jana zrabilasia tajomnaj— zdajecca, lubiła i nie lubiła, žartawała i nie žartawała, ni-to klikala da sabie, ni-to adhaniala... i ja nia moh razhadać...

Niamiela noč. Čornyje wolchi dramali. Adny zorki hašli i druhije zapalilisia.

Ja nia wiedaũ, ci mnie ũ niejkim zabyćci, byccam marmurnuju bahiniu caľawać, ci z pahardašciu adwiarnucca ad jaje dy zachawać u sercy maľadoje, ščyraje pačućcio — jana zadala zahadku...

La wapiennaj hary.

U dzikije hory pajdu ja, dzie harotniki ũwieš doũhi haračy dzieñ biez atduchi wapnu kapajuć...

Šparka kratajucca ich čornyje, mazalistyje ruki. Nie wyprostywajučy špiny swaje pa kolki hadzin, jany rydľoľkami patkidywajuć ciazkaje kameñnia, niby piarynki..

Prostyje wielmi ludzi jany: wierać nawat u niačystuju silu, dy, ščyra molučysia, niezwyčajnaho cuda čekajuć.. Adzin lachmaty siwy wapielnik zudasnyje kazki baić pierad snom, azno pužajecca hramada ūsia i tulacca bliżej adzin k adnamu..

Dobryje ludzi jany! — apošni kawałak chleba addajuć žebraku na darozi..

Idu ja da ich šeraj hadzinaj, kali la wialikaj piečy ū jamie, dzie wapna palicca, siadzić dačka siwoha wapielnika i hatujeć wiačeru. Ciamniej robicca ūwakruh, sumniej stanowicca rasciarob, apchopany ciomnymi cieniami..

.....
Čamu ja palubiŭ hetu wiaskowuju dziaŭčynu? A jana — niby taja biarozka siarod pola — jak taja krynička pad uzorkam — čysto jaje serce.. byccam ličenyje, ūzjaŭlajucca zorki, stworanyje Boham na padobnašć wačej dziaŭčyny..

Kwietka.

Apuściłasia wiesna na ziamielku, soniejka padahreła hru-dzi ziamielčyny i za wyhanam na miazы kwietka radziłasia. Nočču čystaja rasa kupala jaje dy niańčyła; z blizkaj wiar-biny sałoŭka jej aleluja piejaŭ; u dzień pramieŭni soniejka farbawali jaje dy hreli. Zrabilasia kwietka niejkaj dziŭnaj cacačkaj swaimi raznakalornymi lapiostkami (pialostkami).

Nahnaŭsia araty bykami swaimi, zatumaniŭ lulku swaju i zaraz brudnymi atopkami hyc na kwołuju kwietku, na dziacianio blakitnaho nieba..

I byccam nie było jaje na miazы la wyhana..

.....
Čelawieče! Na manier pieśni, zdatnieje mnie hawaryć z taboju. Ci dahadaŭsia ty, što heta tolki malunak paŭnočnych

„dumak twaich?.. son dušy twajej?.. kali twaja duša pašla huku minuššaho dnia zaplawala u chwalach jasnaho supakoju, kali zažadala jana niešta tajomnaho, niezwyčajnaho i, byccam kwietka, byccam halub biely, nad joj światočnaś zap anawala, ty ziamnoj brudnaj karysnaściu swajej zataptaŭ, znišćyŭ tyje kwolyje raśliny nieba, i byccam nie radziłasia kwietka ũ dušy twajej..

.....
Čelawieče! škada mnie ciabie..

Niby rupny araty..

Niby rupny araty, wychodžu ja ranicaj na dziadziniec, ješče jak sam Boh śpić, zdajecca..

Pad bielym morem tumana dryžyc husty chwojnik na łahčynie. Nad rečkaj miesiac bladnieć. Haławieški načleżnaho wohnišča ješče smałucca pad suchim karčom. Biarežnik apchoplen čyrwonym morem uschoďniej zarnicy. Warony pačali kryčać i krylicca nad zialonaj jelkaj. Kaniušyna smašna zapachła i ũ wiosce waroty zaskrypieli..

Apašla biazsonnaj načy, kali ũ niejkej nieprytomnaj haračce mučyceca čelawiek i, byccam kalučyje šyški, dумы apchapili jaho serce, — wielmi pryjemna dačekać uschodu soniejka.. zadaješ cieplaty jaho i, pasylajučy na ũzhorku ščyruju malitwu dniu, skidaješ, jak niepatrebnyje atopki, dумы načnyje..

Śnilasia mnie kazka...

Śnilasia mnie kazka imšary kudrawaj...

Biely tuman apchapiŭ rečku, a cieni palamanaho plota matalisia pa rasistaj miazы...

Na bielym kamieniu, pad dubam duplawatym, siadziela dziaŭčynka. Piejać jej chacielasia, ale zaplakała...

— Nie chadzila-b na wiečarnicy, nie ubačyla-b taho dziaciuka z šaŭkowymi wałasami, i bolu nia wiedała-b, i markotnašci nie znała-b...

A ciapieraka šwiet jej niamily, soniejka nia hreić.

Chadziła pa znacharach — nie pamahło. Ziellam paila — nie pamahło.

Siadzie za prašničaj — nitki rwucca. Pačnie aładki piačy — smalucca. Pojdzie karoŭku daić — dajnicu pierawiernie.

Na bielym kamieni pad dubam duplawatym siedziela jana i sama sabie hawaryła:

— Kuplu sabie kaptur biely, šmiartelny, zlažu nakryž ruki i na mohilki pajdu... lahu na zoŭty piasok dy bolejš nie ŭstanu, bo šwiet Boży nia miły mnie, bo żyć bolejš nia chočecca...

.....
Ciamniej zrabilašia poŭnač, bialejš zrabiušia tuman...

Śnilasia mnie kazka imšary kudrawaj...

Araty.

Była ciopłaja wiesna. Nad šwieżaj ralloj krużyšia zaŭranak i piejaŭ. Barazna za baraznoj lażyłasia pad sachoj zpardawanaho arataja. Haračy pot kapaŭ s twaru jaho.

Tpruknuň chudoj kabyłce i zatumaniũ lulku. Jak zatumaniũ lulku, zachacielasia prylehčy. Loh arataj na šwiežuju miahkju rallu, byccam na padušku. Nia wytrymaũ, dy zasnuũ.

Oj, nia špi, maložče, razharačeny na hołaj ziamli! Maci ziamielka da siabie ciahnie biednych ludziej. Siamju asirociš!

Smašna spaũ arataj, i strašennyje sny šnilisia jamu — ũsie niaboščyki i cieni padmahilnyje...

Pračnušsia jon z cižaram u haławie, s kolkaj u lewym baku. Ale dziela tažo-ž jon ješče fanaberyšsia dy araũ da wiečera.

Ej, maložče! ziamlica ciabie ciahnie da siabie... siamju asirociš!

Na starych mohilkach užjawišsia nowy kurhanok žoŭtaho piasku.

Loh u mahilu syruju bez pary arataj małady, niby dub patsiečeny...

Krużyšsia zaũranak nad šwiežaj ralloy pad blakitnym niebam...

U došwitku.

Ja zapalu lučynu ũ došwitku i zasiadu za stoł dubowy pad abrazami, bo son mianie nie biareć i ja tolki baki pabiũ ab hoły tapčan...

Byccam razhniewany roj pčol, dumy apanawali mianie... Ale ničoha nia zrobiš — u serecy maim radzilisia jany, duša maja hadawała ich.

Za waknom rabina kiwajecca, i piered uschodam ciamniej ješče robiecca na dziadzincu.

Na blizkim dware ašwier zaskrypieũ — napeũna susiedka tolko što skinuła karomysły s pleč: jej treba dajnicu

wymyć i karowu daić, potym pabudzić jana chłopca i jon pahonić karowu na rašciarob, sam nazapasiušysia charčami...

Biarecca pad dzień. Światleić. Ludzi za pracu chapa-jucca. Tolki ja adzin nia wiedaju, za što Źiaccia.

Jak tolki wyras ja z swajej zrebnaj kašuli, majmu sercu ciesna zrabilosia u hrudziach i duży—u cieli. Zdajecca, lotaŭ-by wyšej haju zialonaho, dalej rečki blakitnaj, tudy, dzie soniejka Źschodzić, dzie farbaj purpurnaj jano chmarki farbujec. Zdajecca, apchapiŭ-by Źwieś Źwiet Boży i Źliŭsia Ź wadno z wietram lohkim, kab niešta cikawaje, patrebnaje kazać ubohim wioskam, katoryje, niby apienki na pasiece, rzasiejany pa Źsiamu wialikamu abšaru bielaruskich raŭnin i bałot...

Wosieńniu.

Jana siadziela na starym placie z biarozawych parka nin i pazirala na pažoŭkly blizki alešnik.

Asieñni dzień udaŭsia soniečny, piekny, niejkije widzi-myje čary panawali u pamirajučej natury... Smutak ščamiŭ hrudzi. Daražej stalo leta, pazirajučy na suchije pianiočki zawiaŭšych kwietak. Nad hreblaj staroha młyňa burčela wada, a Ź hetym Źumie čułasja pieśnia rusalak i plač starašwieckaj muzyki. Na stromkim bierazi reček bliščeli zoŭtyje rumianki; jany byli ješče Źwieżyje, pachučyje i charactwom swaim ciešyli dziaŭčynu.

U blizkaj wiosce hudzieli małatarni... Ludzi pryrych tawali na zimu charčy sabie i żywioli. Bulbŭ Źžo wybrali, jarynu pažali. Na bielym irżyñni stajala bydła z apuščeny-mi haławami. Pobač na miąży dymiŭsia ahaniok, Źwakruh jaħo jorzali pastuchi i pastuški i kidali z adnej ruki u druħuju piečenyje haračyje bulbiny.

Bačyla ũsio heta dziaŭčyna dy zadumalasia. U świetlych wačach jaje adbiwaŭsia blakit asieńniaho nieba; cichije ũzdychańnia rwalisia z jaje hrudziej. Niepadalok šepaŭ jej panski sad:

— Ješče šmat разоŭ prad wačyma twaimi zaćwitúć kwietki dy znoŭ zawianué... Ale smutak smałoj pryros da jaje dušy...

Na što mnie...

Na što mnie mazgi krucić, jakim aršynam mieryć swoj wierš, jakim heblam hladzić koźnaje słowa swajej pieśni, kali serce pierapoŭnienno, kali ũ zylach kroŭ wielmi kipić, i niejako samo haworycca, samo piajecca?

Pytajcieszia wietra, ci majeć jon miazu, pytajcieszia rečki, ci majeć nakaz jana, kolki wady pieralić z adnaho miejsca ũ druhoje...

Koźnaje słowa majo — ščyry ũspamin ubohaj wioski. Koźny radok monej pieśni — malunak pierazytkaŭ harotnaho, prostaho bielaruska. Chata majo nie pad šnur budawalasia, zyto majo pradajecca biez wahi i miery — dabra swajho ja nikomu nie škaduju...

Jak muraški...

Jak muraški korč, dumy apchapili dušu majo i ja nie ma hu zasnuć, choć daŭno pieršyje pieśni prapiejali. Hrudzi majo praryty niezdawalnašciu, niby humno kratami. Duchu nie chwataje tak dalej trywać...

Kryknu na ũsiu wiosku ad boli — chaj praćniecca harapašny lud, chaj pierapuzajecca. A ja tym časam pabiahu

ŭ les da starych karčou, da wialikich wywaratnikaŭ., Da-
čekajusia tam buralomu; nawalnica udare, zasmalić piarun,
i małanki pakryjuć nieba čyrwonymi kryzami...

Aświacieca na moment pole, dy znoŭ paciamnieić... Za-
cichnie na moment bura, dy znoŭ zašumić..

Nie paziraj na mianie...

Nie paziraj na mianie wačyma hetkimi bliskučymi, bo
za hlyboka pranikajuć jany u maju dušu i palać mianie nie-
wiadomym ahniom...

Nie prasi, kab ja tabie što kolečy hawaryŭ, bo ũsiu
praŭdu wyllu pierad taboj i űwiatašć naša zhubić swaju ba-
hatuju krasu i prymieć zwyčajnuju budzionnuju wopratku.
Lapiej budziem chawać našy kazki, naš jasnačwiet mola-
dašci i na zaŭtra, kab űwiatlica kachańnia našaho pustoj
nie astalasia. Budziem moŭčki sluchać, što nam zorki pia-
juć, budziem moŭčki pazirać, jak rusalki za chmyźniakom
tancujuć...

Ab joj.

Tady, jak ja choču wyrwacca iz zarzawieŭšyeh lancu-
hoŭ biezciakaŭnaho žyćcia, ja dumaju ab joj. Ja mahu ŭ du-
mach da taho dajci, kab tyje űspaminy staradaŭnije jasna
adżyli piereda mnoju. Tady žyćcio majo malujecca mnie
snom, a son—jawoju... Heta chwili poŭnyje asałody...

Nie űciekaj ad mianie, cudnaja mara paŭnoŭnaja!— Ja-
šće poŭnač nia stuknuła, jašće pieŭni u wiosce nie prapie-
jali.

Ja dumaju ab joj.

Ja paziraju na nieba, a mo' i jana ũ hetu samuju chwilu pahlədəjēc na nieba i našy bliki, puščenyje ũdaleč, spat-kajucca na zorce bliskučej..

Baču ja rodnuju wiosku, baču ja na mahilniku šwieży uzhorak —kryży niby spudženyje stajać uwakruh... Hetkaja maładaja!..

Ja snuju pamiž paparaciej, pakrytych chałodnaj rasoj i pādaju wob ziemi na mahilku... całuju chałodny piasok..

Astareŭ ja biez pary, wałasy maje wyliniali, wočy pry-tuchli, kryž schiliŭšia, hołas achryp... Ale ũ hetaj parwanaj reźginie żywieć maładoje serce.

Tolki pieśni majuć ũładarnašć nad žyćciom... Tolki dzieła kazak treba żyć na šwiecie..

U zawarožanych kazkach.

U zawarožanych kazkach i snach kupajeccა žyćcio ma-ladoje majo. Ja šlu maje napiewy blakitnamu niebu sonieč-nomu...

Usio adžywajeccа pad soniejkam.

U parnašci zialonaho haju čucien pach kwietak i sasno-waj rastoplenaj smały. Cicha pałudniawajęc arataj pad wy-sokim dubam na miazы. Byki zygujęc, a za imi haniajeccа chłopiec z doŭhaj puhaj u rukach... Usio pakryta załatym pyłam soniečnych pramieńniaŭ.

Kali nieba hetakaje jasnaje, dyk što tabie jašče treba, čelawieče?

Kali ptuški hetak piauęc nad alešnikam, dyk čaho ty nudzišsia?

Wiesialisia razam s kwietkami kaniušyny, zawadzi pieš-niu s kryničkaj, i ščašliŭ budzieš...

Na haj wysoki...

Na haj wysoki ja wočy swaje padyjmaju i serce kwołaje niešta ũ błakitnaho nieba pytajecca... Ciesna robicca u hru-dzioch at taho, što ja atkazu dačekacca nie mahu...

Ci hedak ja i apošni raz zakryju wočy swaje, ničoha nie dawiedeŭšysia?

Ja ũ kusočki palamlu sachu swaju, bykoŭ swaich na wolu pušču, kinu dobrym susiedziam morg svoj kamianisty i pajdu bryści na dzikaje balota — daloka ad ludziej.

La zawadzi, siarod čarotu, siadžu ja schileny ũ try pahibieli i nie ũstanu, nie pajdu, pakul nie zrazumieju samy lad żyćcia ludzkoha, jak maje być...

Nie šumi...

Nie šumi čowien pa jawaru, nie pužaj kačak maładzieńkich, nia psuj kwietak bielych z maleńkimi hladyškami, z zialonymi kapturykami...

Ja dabiariusia da samaj plosy šyrokaj, dzie na wysokim bierazi dźwie biarozki razam zrastalisia, splalisia halinami swaimi, tolki siakiera wostraja razlučyć ich... Časam siarod ich pachučych halin sałoŭka pijać adwiečnuju piešniu kačaŭnia, i treli jaho niasucca pa ũsim luzie abšyrnym...

Načami nia špić adzinoki palasoŭščyk, čujučy hetyje piešni. Jon siadzić na pryzbie ubohaj chacinki swajej i do-bryje wočy jaho słaźmi napaŭniajucca...

Wieršaliny bora ašwiečeny miesiacam, a ũ dole na pa-paraci dryžać ich wializarnyje cieni...

Spatkańnie.

S košykam u rukach ja spatkaŭ jaje na dziadzińcu i ni-by zawaróženy s taho času zrabiŭsia.

Każy mnie, dzieŭče, chto ciabie nadzialiŭ hetkimi čarami? Čamu ja ūsio dumaju ab tabie?.. Jaki boh żywieć u dušy twajej? — Napeŭna, ty samaje pieknaje stwareńnie na ziamli...

Byccam dzieđ wiejalkaj miakinu wytrasaje z aŭsa, he-dak sama ty maje dumy čornyje wytresaješ dy ū panski les atsyłaješ.

Usio žyćcio swajo tabie achwiaruju: budź ty ūladarnicaj dušy majej, carycaj piesień maich!..

Soniejka uschodzie nad boram, ei zachodzie nad wozie-ram, ja ū cudnych farbach nieba baču ciabie, kachanaja!..

Ščaście nia ū zołacie.

Myła dzieŭčynka bializnu kuzelnuju u krynicy. Stajala jana na kładce, zakasaŭšy rukawy z wyšyŭkami, raspuściŭšy wałasy rusyje, pajučy pieśniu dziawočuju.

Jechaŭ haścincam bahaty panič, jechaŭ dy zastanawiŭsia — widać, dzieŭčynka spadabałasia jamu. I dawaj jon hetkaju hutarku wiaści:

Ja maju ziamli siem wałok, stady maje bahatyje, koni maje darahije, parabki maje adzin u wadzin — jak tyje du-by na uzhoroku.— Pajdzi za mianie zamuž, dzieŭčynka!

— Oj nie pajdu zamuž za ciabie: nia treba mnie zołata, sierebra, nia treba bahataho mołajca. Ja kachała adna— kachać budu, caławała adna — caławać budu. Jon u cia-bie parabkam służyć, pa mnie zaŭsiody tużyć...

Klaniašsia pan nizka da ziamli — nie pamahło.
Klenčyšsia, jak toj žebrak pad waknom — nie pamahło.
Oj, ščašcie nia ũ zolacie, pany!

Jaje dušá,

Jaje ščyraja duša ũwajšla ũ swaju kiemnašć, niby kanaška ũ rečku... Nowy ũzor wytkała jana:

Maładyje praleski rašćwitali u razorwanym serecy, katoraje było abwiedziena wiankom biarozawych listkoŭ. ũwakruh wienka bliščeli na blakitu šaška załatyje kropli šłoz... Zdawalasia, što heta atšwiečywajecca ũ sazalce wiačerniaje nieba, zasiejannoje załatymi zorkami... Zdawalosia, što plywie hety ũzor dy niešta dziũnaje baić ab wiosce i poli abšyrnym...

— Abo-o-o! — ũzdziwilisia ũsie — woš załatyje ruki u Agaty!

I niejkim niaziemnym ščašciem zijali wočy maładoj dziaũčyny...

Źalba.

Jana nie hałasila, nie plakała, a tolki cichutka pryčytywała:

— Nie pabajusia hniewu panskaho!

— Nie pabajusia niamoj poŭnačy!

— Nie pabajusia lesu ciomnaho!

— Pabiahu abarwanaja, hałodnaja u rodnuju biednuju wiosku. Minu ja bratawu chatu, minu wialiki wyhan, zajdu na mahilnik sumny da maci niaboščyey. Pawalusia wob ziemi na zoŭty piasok, prytulusia haračaj haławaj da cha-

lodnaho kryža, twaram uryjusia u miahki kurhan, kab bliżej było da truny matčynaj...

— A ty matačka, a ty, rodnaja, zabiraj k sabie siratu swaju! Siratu swaju pakryŭdžanuju, adzinokuju, nieščasnuju!.. Oj dzieła ěaho ja radziłasia na świet?...

... Jana nie hałasila, nie plakała, a tolki cichutka pryčytywała...

Za tkaninaj.

Ślazyma maču ja šaŭkawyje tkaniny panskije; kožny nowy uzor nowym ŭdnocham spatykaju. S kožnym nowym dniom nowaj chwarobaj chwareju... Zatoje tkanina na krośnach daŭžeic, truba na wałku taŭścieic... Balučy kryž moj chilicca—za toje uzory maje piakniejuć.

.....
Nie padychodź blizka da wakonca, maci maja biednaja bo pan ubače dy złymi sabakami zackujeć!.. Nie paziraj u pakoj praz wialikuju šybinu, bo spudzišsia—nie paznaješ dačku swaju rodnuju...

Oj, zahubiła ja lety maładyje swaje, pastareła biez pary.

Apščypali mianie, jak toj haroch pry darozi.

Doŭhije wałasy maje ad pakuty wyliniali.

Jasnyje wočy maje ad biassonnicy aślepli.

Zyčny hołas moj achryp, plačučy u poŭnačy.

Ŭsio nudzusia ja pa wiosce rodnaj, pytajusia u strečna-ho, papiarečnaho:

— Jak bački maje majucca? Jak siostry i braciki hadajucca?

Nie znała ja, nia wiedała, što ziamielka syraja usich ich zabrała, tolki adnusienskaja maci astalašia, niby adzi-

noki apsmaleny korč na žudasnaj pasiece... Astalasia harawać, biedawać pa dačušce swajej!..

.....

— Pačekaj na mianie, matačka, za sadam wialikim — ja wyniasu tabie połudzień swoj, bo ũsio roŭna jeści nie mahu. A kali ty hedak sama — jeści nia možeš, to skidaj u torbu dy ślapomu żebraku zaniasi — chaj jeść na zdarouje, chaj Bohu pamolicca za mianie!..

— Hedak sama, matačka, addam tabie z haławy chustku maju — šynkaru pradasi, kupiš waskowuju świečku dy ũ cerkwu zaniasiš: samomu papu u ruki addasi — wykup za dušu maju hrešnuju. Załaty kryż za mianie pacaluješ, bo ja skora pamru: ũsio niabošcyki śniacca mnie, ũsio kryży u wačach kruzacca... Ale chaj śmierć bardziej prydzie i mnie lahčej budzie..

Hedak sama, matačka, prašu ciabie — zahadaj dzieŭčatam maładym, rawiešnicam maim, chaj na načlezie aba mnie markotnyje pieśni skladajuć, chaj dziaciuki ich s plačem piauć...

.....

Idzi, idzi, matačka maja, bo ziaziula zakukawała, i mnie treba ličyć, nia kolki hadoŭ, a kolki dzion mnie żyć jašče astalasia...

Na praščaŭni,

Jana jašče zusim małaja dziaŭčynka; niedaŭna adarwali piastunku ad matčynaho chwartucha...

Maci jenčyła, plakała, u bački ruki caławała — nie pamahło. Jašče ũ prydatak hedak pirebnuŭ staruju, ažno jana pawalilasia na wostraje kamieŭnia, dy čuć ustała akrywaŭlenaja. U wialiki horad bačka wyprawiŭ.

.....

Praščaj nawieki, maci rodnaja!

Praščaj na wieki, wiosačka ŭbohaja!

Nia budu bolejš ranicaj pa rasie u hryby chadzić. Nia budu bolejš z mamačkaj cybulki pałoć dy karoŭku rabieńkuju daić u dajnicu biełuju. Nia budu na dažynkach hulać dy wiasiołyje pieśni z zniejami piejać... Nia budu bolejš z rodnymi żyć dy razam kućciu jeści.

U horad niawolny pajechala daloka ad haju zialonaho, daloka ad rečki na łuzie. Maju moładaść ludzi blahije skarystajuć, zasochnu ja niby kwietka, wyrwanaja z miaży...

Čyrwonaja kazka.

— «Haryć! Ustawajcie! Haryć!..

U wiosce zrabilasia widna siarod asieńniaj ciomnaj nočy; świet hety wyrwaŭsia z adnej chaty, a dach hetaj chaty byŭ pakryty čyrwonym kažuhom, a kažuhy toj żywieć... dryžyć...

— «Braty, ratujcie!.. jenče haspadar i, zdajecca, tancuje jon uwakruh swajej chaty, jak šalony. Narod ciahajeć z wakon, dźwiarej dabro ūsielakaje: kubły, miachi, adziezu...

— A Boże moj! a Bo-o-o!!!»

Twary ačyrwanieli... wočy bliskučyje zrabilisia... Biehaje narod ..

— «Ratujcie! Ratujcie!..»

Niasuć wiodry z wadoj, starajucca i dychnuć nia ūšpieli—jak zašumieŭ wiecier, jak zakrechtaŭ... Čyrwonyje ptuški puścilisia z haraščaj chaty na usiu wiosku...

— «Gwałt!.. Rat...»

Padureli ludzi, akamianieli ludzi... Zabiehali, prytoptywajučy na adnym miejscey, niby awiečki miz waŭkoŭ. Kožyn pabieh da swajho dwara. Chutka ašwiaciŭsia blizki

čorny bor i abšar pa oŭ niejkim zudasnym šwiatłom. Wysoka padniało haławu čyrwonaje pužala, nadta wysoka... horki, čorny dym abwiarcieŭ, apkruciŭ jaje swaimi lejcami...

— «Aj-aj-aj-aj!!»

Zahrymiela, zatrašćela... Ludzi machajuć rukami... ludzi niešta haworuć... A ŭwakruh ahoń... šwiatočny ahoń... ŭ im čto-to piaje, ŭ im čto-to bušuje, jak pjany.

Daŭno abrušyłasja pieršaja chata, dy ŭžo nad druhimi salamianymi strechami ŭjucca, nosiucca ptuški, źmiai, pčoly... usie čyrwonyje... čyrwonyje... usie strašnyje... strašnyje...

— «Ajej-ajej! ajej-ajej!..»

Šum naroda zliŭsia z hukam i treskam budynkaŭ, z rahaćniem humion, aziarodaŭ, stahoŭ sałomy.

Ludzi heta?—Nie! — słupy biazdušnyje, biassilnyje. Adnŭ pudliwašć skawała ich i jany kranucca nia mohuć... Usio-z ješče zmahajucca z ahniom — wyciahiwajuć s chat čto što može. Z ahniom zmahajućca? — Nie! Nie! — z niejkaj niačystaj, čyrwonaj silaj... U toj sile šmat ahnionnych jazykoŭ; jana klakoče jazykami swaimi... Jana piereskakiwaje z adnaho dwara u drugi ŭ hości, ahledajeć, abmywajeć usie kutki i ščyliny...

— «Hu-hu-hu-hu!..»

Heta ahoń ad radašci kryčyc... Heta narod stohnie, što praca jaho krywawaja z wietram uchodzie... Heta niejkaja šušwietnaja mara ad Boha wyjšła... Usie dryžać, jak ad maroza... Usie ŭžo čujuć na plecach swaich žebrackije torby...

Kocicca dym pa čornaj chmyzie, a u wiosce ŭžo ničoha nima. Tolki wializarnyje haławieški dy skručenyje, zwuhlenyje kości żywioly u wačach muciać, a piečy s swaimi kominami, byccam škielety, wyhledajuć...

Baby jenčyli, jak na chaŭturach, a woddal, na ciomnym

aharodzie walalasia niešta šeraje, brudnaje — nieščasnyje
astatki.

Nastala chalođnaja, tumannaja ranica...

Dal,

Nad hajem, pad wializarnym abšaram blakitu, wisiela dal.
U joj byla dziŭnaja harmonija delikatnych tonaŭ i tajom-
nych mar, u joj byla niejkaja niaziemnaja markotnaść...

Les maŭčau i nie maŭčau, pužaŭ i nie pužaŭ. Siarod
jaho žudasnaj hlušy šeptalisia nito żywyje, nito miortwyje
cieni.

Dal pryciahiwała da siabie swajej niedašcihlaju tajom-
našciaj, a kali wočy ŭžo wielmi hlyboka ŭrezalisia ŭ jaje
sinije chwali, jana ješče dalej atplywała nazad, chwaju-
čysia za lesam. Jana zađała ranić dušy čutkich ludziej,
katoryje šukali ŭ jej razwiazki balačaho serca.

Dal hawaryła. Jaje mowa byla piešnia biaz sloŭ, i tolki
čutkaje wucha mahło ławić jaje pieraryŭnaje šepcańnia.

... Napoŭ adwiarnuŭšysia, apirajučysia na bieluju, pa-
dušku, ležała kwołaja dziaŭčynka i praz ščylinu apuščenaj
firanki hlytala hetu dal. Slaby i praciahly byli ŭzdychań-
nia dziaŭčynki. Hrudzi jaje wysoka padyjmalisia i apuska-
lisia pad bielaj kašulaj. Twar jaje byŭ bledny, s chwaraбли-
waj farbaj suchotnicy, ale šyroka raskrytyje wočy pili hetu
dal. Ad prykryŭšaŭo dal źmierkańnia zrenki jaje razšyrili-
sia, jak u pierapudženaj lani... Życ, żyć! chaciełasia im.

Užo kolki tydniaŭ budzie, jak dziaŭčynka nia zduszaje
źleźci s paścieni, i, jak ptuška zawarožanaja źmiajoj, jana
była zawarožena hetaj dallu, katoraja lučyła jaje sa świe-
tam. z jakim dziaŭčynka byla źwiazana niawidzimymi nit-

kami. Zdawałasia jej, što dal pryniała niejki abraz, katory zliūsia z jaje dušoj, jak chwala z morem.

.....
Heta było s pačatku wiasny, kali ziemia tolki ješče atčynila swaje żywatwornyje skrytki, kali nieba jašniela nad blakitnymi ušmieškami niepraryūnych bleskaū, kali ũ snach miesiačnych noček naliwalisia sokam biarozki, raspuskalisia listki, ũ nizie, kala ich, jak maleńkije dzietki, raskručywalisia kwolyje praleski. Heta było s pačatku wiasny, kali ũładarnašé šmierci zniščyłasia, a wiasiołaje pieknaje życie zaharnuło usio pad siabie...

.....
I chwareła dziaūčynka. Struny jaje nierazėwiūšaho życia rwalisia adna za adnej. Zličeny byli jaje dni... Jaje dumki byli saūsim dziciačyje, atčuwali życie, jak blakit nieba, čysta było jaje serce, katoraje nia wiedała jašče kačaćnia, chacia štošci haračaje tulilosia u hrudziach jaje, i ũ wačach panawaū tajomny špieū moladašci...

Što heta? što heta?— pytałasia jana samoj siabie, i stráženny plač wyrwaūsia z hrudziej i horła saščamiū atručeny žwirniak...

Doūha apašla jana kašlała, a kapli krywi, katoruju wypowywała jana na pašcielku, wyhladali niby sunicy na śniahu...

Pazirala ũ dal..

Oj, uwieš wiek, nie kranuūšysia z miejsca, jana-by he-dak chaciela hladzieć u dal!

.....
Kolki bahataho życia u hetaj dali u časie soniečnaho dnia, kali jana prašwiečywajecca čystaja, niby rasa na čarocie! Kali, jak pramieñni soniejka prašwiečywajuć jaje, kali les adžywajec u wiasiołych zykach, i cieni nadta karotkije, i ad rastoplenaj sasnowaj smały kružyecca hala-wa....

O, Boże, tolki-b soniejka bačyc i dosyc!

Tolki-b pić żywy hud pawietra i dosyc!..

Maleńkim matylkom lacieć i żyć!..

A życio jaje rwałosia... Dal apchapiła dal... Pad tula-
ham schawaŭsia miesiac i ščerbatyje baki tulaha krywioj
ablilisia. Załatyje stużki načnoha zijańnia apčepali dal, les
i ũwieś Boży świet.

Mizernaja dziaŭčynka rwanułasia da wakna. Załatymi
zorkami było absypana nieba wiasieńniaje. Cudnyje chmarki
wisieli pad skłapieńniem nieba...

Woś pławajuć u blakitna-rużowaj sazałcy bielyje lebie-
dzi. Na čyrwonaj lahčynie la čornaho aŭtara staić wysoki
manach u saŭkowaj rasie i molicca... Chutka ũzjawilisia
siwyje strašyły i przykryli ũsie mary... abraz pieramianiŭsia.

Čornaj pościlkaj niaboščyka przykryt les... U toj les upała
załataja zoračka z akrainy nieba...

.....
Čaho-z ty hedak plačeš, čaroŭnaja iskrypka?.. Čaho-z ty
ũspaminaješ ab żyćci u hetakich žudasnych kolerach?.. Ča-
ho-z ty wymučyla jašče niekolki kapiel krywi u chworaj
dziaŭčynki?

... Dziaŭčynka zniaduženaja upała na padušku...

.....
Miesiac wyrwaŭsia z-za chmur, zirnuŭ u wakno. Jašče
bolej prašwiečny, byecam farforowy, zrabiušia twar dziaŭ-
čynki. Pad brywiami ležali hustyje cieni i ũ ciemnacie zda-
wałosia, što wočy pazirajuć z niejkej biazdonnaj hłybi... U
ich radzilisia i pamiorli cudnyje kazki wiasny...

— Życ! Życ! padyjmała jana kryk, ale jej heta zdawa-
łosia, bo čuć-čuć tolki kratalisia jaje wusny, hrudki jaje
wachtawalisia; bieztałkoŭna raskidany byli na bielaj kašuli
jaje doŭhije wałasy... Zatrapietałasia, jak patsiečanaja bia-
rozka, i wyprastalasia. Ni to ispuď, ni to ũzdziŭleńnie asta-
łosia na jaje twary...

.....

Tajomna, jak samo życie, pazirala dal i maučala. Pni biaroz bialeli, a haliny zielanieli... Nad pachučym bezam razdaŭsia pieršy świst sałoŭki. Ziamielka wiasieńniaja ma-liłasia!

U hety samy čas rydel mahilščyka wykidywaŭ u wierch kamy zoŭtaho piasku — kapali mahilku dla pamioršaj bez pary dziaŭčynki!

Biaz spowiedzi.

«Babulka pamirajeć!»

«Babulka pamirajeć!» — šeptali pierapudzenyje dziecki, jorzajučysia na wysokim tapčanie nad zaharadkaj, dzie awiečki zimawali.

«Babulka pamirajeć!» — i pakazywali cienkimi palčykami na ciomny piakołak. A ũ hety samy moment warušyłosia na piakołku niešta u šerych brudnych anučach — heta była chorwaja babulka; stahnać jana ũžo nia miela siły, tolki čas-ad-času wysowywała swaju pachudałuju i pažoŭkluju ruku s-pad anuč, byccam suchi jałowy suk.

Haspadar zaproh hniaduju kabyłu i pajechaŭ za dziešiac wiorst u miastečka pa papa. Maci spała nierazdzieŭšysia na ložku, tolki dziecki cicha šeptalisia. Haźnica ki-dała słabyje pramiěnnia świetła na ciomnyje, zakurenyje šeieny i stoł ubohaj chaty.

Ciazka bylo babulce i ũzdychnuć, nia to što kranuć rukoj alba nahoj. Zatoje, u moment supakojnaho i doŭhaho kanańnia, dumki jaje wielmi akuratna pracawali:

— Što? — tre-e pamierci, nia wykrućišsia, i chočecca nawat, bo nimašaka čaho škadawać... Ale badaj, ci pryjdzie pop?.. A treba-ž bylo-b, kab jon stajaŭ pry mnie!.. Tre-e bylob wypawiedacca... tre-e bylob!..

Nie hrachi tolki swaje chaciela jana wyskazać na hety raz, ale ũsio zycćio swajo...

— Nie hrachi?... — pytajecca babulka u samaje siabie-aj aj-aj! Kali ũsio zycćio majo hrešnjaje... ũsia ja hrešnjaja i pamiż hrachou zywju ja!..

Nia moze addzialić babulka swaich hrachou at tych, što ęużyje ludzi hrašyli roznymi zdziekami nad joju. Puzejecca babulka čahości niawiedamaho, biezkaniečnaho, ahramadnaho... Nia wiedaje jana — ci skanańnie skoraje puzejec jaje, ci dahetul projdzieny ślach zycćia. Niby pami-z niejkich niejasnych ramkaŭ malujecca pierad jeju usia jaje niecikawaja, sumnaja minuũšćyna... Staić pierad wačyma jaje toj čas, kali jana maleńkaj sirotkaj żyła u adnaho siardzitho, strašnaho pana... Razumiejecca, małyje zdziekawalisia nad joju — i wiarechom jeździli, i ščypali, i rwali, i čahc tolki nie nawyrablali! Pamiatajec jana i maładoha paniča, katory mučyũ jaje na wyhanie, jak apaśła wydali jaje gwałtam zamuż za biaznosaho pjanicu, furmana Mikitu, katory jej biazzałasna zaũsiody kości łamaũ... Pamiatajec jana dobra i choład, i hoład, i ũsio...

— Aj, aj, aj! kabže-ż ciapier pop! — jana by tut usie hrachi wyskazała jamu.

I dumala jana, što ũsio zycćio jaje było jej wialikim hrecham, bo ciarpiela jana šmat: nočy nie dasypala, dniom nie dajedała, ũ krywawaj pracy jana dziaciej šwaich čuć wychawała ..

— Doũhi hrešny ślach zycćia... Żudasna!.. Aj, kab pop byũ!.. I niešta ciomnaje, ślizkaje, pustoje apchapilo jaje. Byccam palaciela jana ũniz, u niejkuju hłybokuju biazdonnuju jaminu...

Cicha zrabilasia ũ chaci. Cieni ad haźnicy dryzeli pa zakurenych ścienach. Dziejki, pierapudzenyje miacieli-caj, katoraja hudziela na dware, ścisnulisia ũ wadnu kučku i nawat šeptacca pierestali. Wysunutaja pažoũklaja ruka

babulki Źžo nie dryżela, bo babulka, niedačkaŹšysia papa, pamiorła biaz spowiedzi...

.....

Jość roznyje heroi u Źyćci. Jość hetkije, katoryje pamirajuć za swajho dalokaho Boha u niebi, z wieraj, Źšto jany tam, u raj, buduć wiesialicca. Jość hetkije, katoryje kanćajuć Źyćcio na wajnie z uciehaj, Źšto Źšsia kraina budzie ich Źškadawać dy hetkije wysokije pamiatniki pastawić dla ich, Źšto Źšielaki ubačyć bliskučyje medali i kryŹzyki na Źšyrokich hrudziach. Jość hetkije, katoryje z biezhraničnym fanatyzmam hinuć za swaju ideju na Źšybienicy pad tysiaćču lajanak worahaŹ, ale swaimi wyluplenymi ad boli waćami pazirajuć jany Źu wočy swaich blizkich tawaryšaŹ, katoryje moc dadajuć, tłumačućy: nie puŹzajeciesia! wy budziecie Źyć u sercach naŹšych, budziecie achwiarami idej naŹšych... zrobim was bahami!..

Usie hetakije heroi majuć jeŹšće pry Źyćci swaju atpłatu, katoraja ablechćaić ich apoŹšnije chwili, niby cień Źšyrokaj palmy putnikaŹ u pustyni. Ale samy najtrahićniejŹsy herajizm — heta adwiećnaje ciarpieńnie, kali ćelawiek u hetakim zapudzie nachodzicca, aŹno jon — pryhnieceiny, pakryŹdŹżeny — pierekanajecca byccam napeŹnie samy horŹŹy Źu Źyćci... U ich to napeŹnie niemaŹsaka ahulnaj karysnaj smahi uzjaŹleńnia swajho «ja», jak u pierŹšych herojaŹ. U prostaha syna natury panujeć tolki adna karotkaja fila lazofja: «Hetak treba!»

.....

— Nu! burknuŹ haspadar, jak sieŹ u sani i wyjechaŹ na wulicu praz waroty. — Nu-u-u-u! — kryknuŹ jon Źšcyrej, ŹšciebanuŹŹŹy raz - druhi hniaduju swaju, katoraja — praŹdu kaŹućy — mała uwahi zwiertała na heta. Ale jon ŹšciobaŹ jaje tolki dziela chrabraŹci, bo ahledziŹ, Źšto miaćielica paćynajecca.

— Et, jaŹšće papalam z biadoj! — marmatnuŹ jon, azi-
rajućysia pa bakoch, — daroha wiadomaja!

Prajechaŭ wiosku. Na čystym poli miacielica maciej zahudziela. Ale nie biaz spowiedzi-ż wyprawić staruju maci na toj świet!.. Treba papa prywieści!.. Prajechaŭ jon wiarstu, druhuju pamiž chmyźniakoŭ i biareźnikoŭ i ničahusieńki! Tolki woś daroha pakirawałasja na ŭžhorak, potym u niz, u čystaje pole i, Bożuchna ty moj! — Jak zawiarnuła, jak zahudziela, ażno ciomna u wačach zrabilosja!..

— Abo-o-o!..

— Hej! — raptam kryknuŭ jon ,mocna, chacia i sam nia čuŭ swajho hołas, bo wiecier wielmi hūdziej u wuśach. Hniedaja čuć nohi wyciahiwała z hlybokaho śniehu. Wyskačyŭ jon s saniej, kab hniadoj lahčej było, ale ŭsio roŭna nia wiedaŭ jon, kudy pawiarnecca, dawaj cierabić patylicu...— Choć ty tut hiń—ani tudy, ani siudy! — Što tutaka rabić?

Kabyła astanawilasja; pawisłaja niźniaja huba jaje jašče niżej apuściłasja i jana nawat sapieć ŭžo nie mahła. Tolki bačyŭ haspadar, jak para dobrych ślaźliwych wačej kabyły pazirajuć na jaho z niejkim smutkam..

Paprobawaŭ, za pawadok paciahnuc — nia jdzie! bić jon jaje ŭžo nia moh — prosta sumleńnie nie pazwałało.

— Matačka Boskaja!.. Ciomna, ciomna, a śniehu wiernieć, wiernieć bez konca!..

Nia wiedaje jon, što ŭžo rabić. Niekolki chwil ahledaŭsia pa bokoch, ubačyŭ, što hniedaja jaho ŭsia bielaja zrabilasja i jon sam uwieś pad taŭstym płastam śniehu i staić pa kaleni ŭ śniahu... Tutaka jon ŭžo krychu źbiŭsia z pantalyku, ale nie puzaŭsia, jak jamu zdawałosja, tolki prachapiła jaho ušiaho haračka niejkaja. Zdawałosja jamu, byccam šapka na haławie padyjmajecca, byccam jon niejki ciżarny zraziŭsia... Rwaŭnušia jon z harački ŭ sanki, nawalenyje śnieham, asłabieŭ dy loh.

— Musić pamru tut, — padumaŭ jon — ničoha nia zrobiš; musić nedak treba! Tolki drenna, što biaz spowiedzi, niechaj jaho niemać!

Zirnuŭ jon na hniaduju swaju — ũžo amal nie ũsia u ťniahu... I ũspomnilosia jamu, kali hadoŭ piatnaccac tamu nazad kabyła jaťťe zusim maładaja była. Hy-y-y! jakaja heta była ruchawaja kabyła. Wioz jon na joj raz drowy z lesu, aźno tyc! — jedzie pan na čacwioree. Daroha była wuzkaja, razminuceca nie było jak, dyk furman panski pierš-na pierš ťciebanuŭ jamu puhaj u woka, aźno woka pakalečyŭ, na baryť woz pierwiarnuŭ u kanawu, i choć ty tut zhiń!.. Uspomniŭ jon jaťťe ťmat zdareńniaŭ z żyćcia swajho, dy ũsio żyćcio čornaje hetkaje, niechaj jaho niemać!.. Zdajecca jamu, ťto nieťta chacieŭ-by skazać kamu nibuď.

— Oj hrachi, hrachi! piererwaŭ jon dumki swaje i ũspomniŭ jon karčmu, ťynkara, swaju hałodnuju zaŭsiady siamiejku, pabituju zonku. Woť haława robiecca boleĵ cizarnaj, ruki i nohi mlejuć i spać choćecca. Pierad tym jaťťe, jak jon zasnuŭ, wočy jaho pazirali na chrybiet kabyły.

— Napeŭnie hniedaja ũžo adubiela, — padumaŭ jon, — biaz spowiedzi i mnie pamierci prydziecca!.. I zasnuŭ na wieki...

.....
Hedak sama kančaje żyćcio swajo dzikaja kwietka na straťennaj dryhwie swajeĵ, nikoli nie ũbačyŭťy soniejka...

.....
Zawiarucha uhamaniłasia. Wyplyŭ s-pad chmar jasny miesiac, i hładkaja bezkaniečnaja palana wyhledala, byccam apsypanaja dyjamentami...

Zmitrok Biadula.

Wilnia.

А. Гурло.

Вершы.

Сяўцу.

Сярод поля пад сонца пякучае
Вышаў ты засеваць свой загон;
З грудзей песьня ліецца магучая,
Яе мова жывая, цвітучая,
Яна голасна, зычна, як звон!..

Сееш ты пад напевы зычлівыя
Зёрны шчасьця, прасьветы, добра;
Адганяеш ты думкі сумлівыя;
Сееш жменяй зерняты шчасьлівыя...
Сей-жэ, сей! бо ўжо сеяць пара!

З вясной праца твая зарунеецца,
Ўзыйдзе жніва на дзіва усім!
Можна долі напэўне надзеяцца...
Бо ўжо шчасьце ўзышло. паланеецца—
Вер, сустрэнемся скора мы з ім!

Роднаму краю.

Краю мой, краю,
Горэм павіты,
Усё ў табе — знаю —
Потам абліта.
Поту і слёзаў
Многа бяз ліку,
Як-бы марозаў
У доўгую зімку,
Як-бы завеяў,
Ветраў шалёных,
Як-бы надзеі
Ў шчасьце бяздольных!..

* * *

Пад шум лясоў,
Пад сьнеў руччоў
Ляціць душа;
Пад шелест ніў,
Вяены напеў
Ляцеў-бы я!
Гдзе шум травы,
Гдзе рай жывы,
Я сэрцэм там!
Гдзе ўсход зары,
Пяюць хары, —
Весна мая!
Красы гдзе цьвет
Нясе прывет, —
Любоў мая!

Мая песьня.

Пад ветра сьпевы сіратлівы
Сваю я песьню запяю.
Мой сьпеў ня гэтакі жудлівы,
Я ім маркотнасьць адганю!

Я песьняй яснаю, як сонцэ,
Далёка ў полі адзавусь,
І буду пець і пець бяз конца;
С сваей я песьняй падружусь.

Я песьняй ў лесе пранясуся,
І бор застогне ад яе,
І вечна с песьняй астануся,
З ей штрэчу счасьце я свае!..

Не пытай.

Не пытай ты аб жыцьці маём,
Бо ты сэрцэ да болі трывожыш,
І душа камянее на ём!
Ціж пытаньнем ты гору паможэш?

Ты не плач па нядолі маеё,
Бо сьлязою ня згоніш ты гора;
Мне не стане ні чужь весялей,
Калі выльецца слёзаў хоць морэ.

Не пытай, што весна мне суліць,
Успамінак мне жалю нагоніць;
Па вясьне маё сэрцэ баліць,
І ў душы струны жаласна звонюць...

Маё жыцьцё.

(Галубку).

Ну, падумай, браце,
Як мне жыці стала?
Трэба згінуць ў хаце —
Так беда прыстала.

Гдзе ты не пагядзіш,
Гдзе ня кінеш вокам,
З горэм не паладзіш,
Ні скокам, ні бокам.

Годзік, як памёрла
Жонка маладая,
Зноў ліха напёрла —
Больш мяне з'едае.

Сохну і марнею,
Кашель душыць горла,
Скора захварю —
С твару краску сцёрла.

Дзетачак пяцёра
Дробненькіх, як маку;
Старшая з іх хвора...
Вось гдзе, братка, смаку!..

Добра-ж каб дастатак
Хоць які быў ў хаці,
То сваіх дзіцятак
Мог-бы гадаваці, —

А то бедны дзеткі
Гетак ўжо шчэзаюць,
Вянуць, як-бы кветкі...
Што-ж маленькі знаюць?

Хто-ж іх пашкадуе
Без мацеры мілай?
Ці-ж матка пачуе
Плач іх над магілай?

Як вочы мне векам
Будуць закрываці,
Хто-ж маленькім дзеткам
Будзе спагадаці?

Не тужы.

Не тужы, бедачэ,
Што сямейка плачэ,
Стогне, усхліпае, —
Бо шмат гора знае.

Горэ яе душыць,
Горэ яе сушыць.

Не тужы, гаротны:
С хвіляй пералётнай
Гэта ўсё праміне,
Ў вечнасьці загіне;

Прахам ад нас пойдзе,
І мы шчасьце знойдзем.

Горэ зіханецца
І ў даль панесеца.
Эх, тагды ў нас, браце,
Болей сілы хваце

Для змаганьня з-злою
Крыўдай і нудою!..

Песьня.

Цьвіце пекна каліначка
Белым-белым цьветам;
Выйдзе замуж, дзяўчыначка,
Гэтым пекным летам.
Атцвіла ўжо каліначка,
Ўсю красу згубіла;
Вышла замуж дзяўчыначка
І душой заняла.
Прайшло лета. Ў каліначкі
Лісьця ўсе апалі;
У тую пору дзяўчыначку
Маладу схавалі.
А вясною над магідай
Зацьвіла каліна,
Каб па той пекнай дзяўчыне.
Была хоць ўспаміна!..

Весна.

Прышла маладая
Цвітуча весна,
І ўсіх надзяліла
Красою яна.
Каго не цікавіць
Вось тая пара,
Гдзе сонцэ ясьнейша,
Пякнейша зара?..
Вясною ўсе кветкі
Так пекна цвітуць,
Вясною і пташкі
Званчэй ўсе пяюць.
Вясною прыветней
Руччы нам бурляць,
Гаёчкі ціхутка
Шумяць і шумяць.
Ўсяму так прывольна
І радасна жыць,
Ўсё шчасьцем, пацехай
Душу весяліць!..

* * *

Я вянок спляту дзяўчынцэ
С кветчак-пралесак,
Бо не маю ей гасьцінца
За любоў сэрдэчну.
Я спляту вянок із ружы
Пекнай і пахучай;
Гэты лепшы можа будзе
Для сэрца дзявоча?

Я спляту вянок з вергіні
С той, як жар, чырвонай.
За вянок любоў ня згіне,
Будзе жыці вечна!..

Летняя раніца.

Над дубровай сонцэ з'яе;
Лес прагнуўшыся шуміць;
Ў небе пташечка сьпевае,
І ручэй цішком бурліць.

На лугу раса асела;
Траўка срэбная блішчыць;
Гдзесь коса ўжо зазвінела,
Стала с траўкай гаманіць.

Раніцай.

Як ты мне міл, усход румяны,
І дзіўны бляск тваіх лучоў,
І белы луч, расой засланы,
І сонны шэпт бароў, лясоў!
І любя мне глядзець на поле,
Гдзе колас гнецца да зямлі,
Гдзе радасць ясная і воля
Кругом ўсё чыста абнялі!
І любя мне ўзглянуць на вёску,
Гдзе чуцен голас мужыкоў!..

Той ладзіць воз, ідзе здалёку
Там кучка некуды касцоў.
Пастух хлявы ўжо атчыняе,
Вароты жаласна скрыпяць;
Кароў на пашу выганяе,
Авечкі кучкаю стаяць.
А песьня пташэк галасіста
Вяселіць луг, зялёны лес,
Ды сонцэ ясное агніста
Глядзіць на землю із нябес.

3. выраю.

Сонцэ блеск свой апусьціла
На зямлю з вышотаў
І праменьнем асьвяціла
Рэчку, луг, балота.

Сьнег паволі пачаў таяць,
Зажурчэлі рэчкі;
Лес аб шчасці пачаў баяць,
Што ўжо недалечка.

Радасьць ясная паволі
Пачала вітаці,
І лясы, і чысты полі
Пташэк сазываці.

Вось ўдалёку чутны крыкі
Жураўлёў з гусямі,
І нясуцца рэхам зыкі
Гдзесь пад небесамі!

Многа радасьці бяз конца
Ў крыках тых чуваці,
І, здаецца, само сонцэ
Рвецца іх стрэчаці...

Гэты пташкі із далёку
Нясуць весьць святую
На радзімую старонку—
Матку іх радную...

Над рэчкай.

Скрозь нязьмерную гладзь у люстранай вадзе
Выглядаецца месяц белявы;
С хваляй быстрай ракі казку дзіўну вядзе,
І ей шэпчэ прывет ён ласкавы.

Ціхі ночы спакой ўсе кругом апавіў,
А ня сьніць толькі рэчка бурліва,
Ў ёй жыцьцё не стаіць, яе быстры прыліў
Мчыцца ў даль, як стралою—на дзіва.

Ціха шэпчуць кусты над люстранай вадой
І штось лісьця таёмно гадаюць;
Хвалі плешчуць і бьюцца аб берэг круты,
Сон музыкай сваёй адганяюць.

Лісьцям міла шэптаць, думаць думкі ў цішы.
Пад гаворку ракі пераліваў,
Ночы сон не трывожыць іх думак душы
Яны шэпчуць і шэпчуць шчасліва.

Мне так міла стаяць над ракою вясной,
Думкі думаць пад шэпты рачныя;
Яны рвуцца з душы ў даль адна за адной
І ўспамінкі нясуць дарагія...

* * *

Не пануйце ў хаце,
Бедната і горэ!
Ох, каб вас не знаці,
Люба-б было, любя!

Толькі вы, як цені,
Ходзіце за мною,
Усё дзержыце ў жмені,
Цісьнеце ня міла...

Мне ад вас ні ласкі,
Мне ад вас ні ўцехі;
Вы пляціце казкі
Сумныя такія...

Вы на вочы горкіх
Сьлёзаў мне нагналі..
Іх ліецца столькі!..
Бяз канца і меры...

Я на сьвет як глянуў
Ангелікам чыстым,
Лёс сьрдзіта стануў,
Злосьцю адазваўся.

І с тых пор ўсё болей
Ні жыцьця, спакою,
І не знаюсь з доляй,
А яе чэкаю...

Толькі-ж вы мне здрадай,
Горкіе суседзі!
Глядзіце с пагардай
На пару другую...

А каб вас пазбыцца,
Ўсё пашлоб іначэй...
Не магу здружыцца
З вамі я нізваньня.

Прыдзе час, і ў морэ
Канеце глыбока,
Бедната і горэ...
Вам туды дарога!..

Пастушок.

Як толькі роска заблішчыцца
Пад сонца яснаго прамень,
Мая душа на поле мчыцца,
Каб стрэціць ў полі ясны дзен.

Як толькі раніца прачнецца,
І птушак сьпеў пачую я,
Мой дух туды стралой нясецца,
Ляціць душа туды мая...

Я ўстану борзда, апрануся...
Сабраўшы стадо я сваё,
Ўзыйду на луг і падзіўлюся —
Усё так радасна пяе!..

* * *

І я, на пень прысеўшы ціха,
Аддамся думкам маладым...
Эй, прападзі цяпер, ўсё ліха!
Я мчуся к абоймам веснавым...

І я паслухаўшы сьпеванья,
Аддамся ў морэ забыцца,
Іздэцца: горэ ўжэ не стане
Гнясьці пастушаго жыцца...

І я вазьму сваю жалейку,
Зайграю моцна ў такт вясне;
Зглушу, здаецца, салавейку,
Жыцьцё вясёлым здаецца мне.

Полудзень пры жніве.

Я. Купале.

Сонцэ паўднёвае, жар несцярпімы!
Жыта шуміць ядраным каласом,
Песьні ад жнеяў нясуцца любімы;
Клоніцца жыта пад жнеяў сярпом.
Момэнт.. і песьня замоўкла паволі:
Гнуцца ўжо жнеі снапчкі вязаць...
Радасна сэрцу на гэтакім полі,
Рвецца яно ў паднябесьсе летаць.
Борздзенька жнеі снапы павязалі,
Кожная сноп свой крыху паднясла;
Ў рад яны стройна снапы пастаўлялі
Вокал, каб цень іх крыху аблегла.
Ў рад яны ціха, як гусі паселі;
Вынялі полудзень з торбаў сваіх,
Радасна вочы іх кожнай глядзелі,
Ветрычак ціхі прымчаўся да іх.
Твары дзявочыя поўныя ласкі
Ў даль пазіралі, гдзе постаць была.
Ціха калосікі баялі казкі..
Радасьць, надзея тых жней сьцэрэгла.

Зімовы час.

Ціха пасталі дубы і хваіны,
Сумна ім бедным зімовай парой:
Тужаць, схіліўшы пануры галіны,
Вецер сыцішае іх жалбы нудой!

Інеем грудзі ім моцна здавілі,
Цісьне без ласкі сярдзіты мароз,
Ветры зімовы душу засмуцілі,
Многа навеялі думак і сьлёз...

Плачуць яны, ўспамінаючы лета ---
Пекнае пчасьбе красы маладой!
Ў лесьце галіны як былі адзеты,
З горам не зналіся, з горкай нудой.

Іх весялілі птушачыя зыкі,
Сонцэ іх грэла з высокіх нябёс;
Часта над імі разносілісь крыкі...
Шчасны, магутны шумеў тады лее!

Часам цяпер гдзе знячэўку парою
Дзяцел галодны ў карыцу дзяўбне;
Сьнег ён засыпле старою карою,
С свістам ён далей па лесе шывне...

Хмары па небе...

Хмары па небе пльвуць, не ўнімаюцца,
Думкі аб долі мае вырываюцца...

Хмары так хочуць шырокага вольнага
У небі прастору, безконца раздальнага
Хочэцца шывка па небі летаць...

Думкі-ж да шчасся мае парываюцца,
У шыры бязмернай яны расцілаюцца;
Хочуць абняцца с шчаслівай хвілінаю;
Хочуць растацца з нядоляй звягліваю,—
Долі і шчасся даволі прыждаць!

Восень.

Восень, ой, восень панурая, сумная,
Зноў ты прышла ўжо да нас!
Зноў разлеглася, як ночка ты нудная;
Смутак навеяў твой час!

Гдзе падзеваліся дні тые ясныя,
Мілы што сэрцу майму?
Гдзе яны, гдзе яны доўгіе, шчасныя?
Нудна, маркотна ўсяму!..

Многа ўспаміну у душу нахлынула
Аб прамінуўшых тых днёх...
Ўсе праляцела, у далі загінула,
Ў марах салодкіх і снох.

Гдзе тые песьні той радасьці поўныя,
Лес што глушылі сабой?
Рэчак журчаньня гдзе тые чароўныя,
Ціха лілісь што вясной?

Гдзе тые краскі, так пекна цвітучыя
Луга бязмерна краса?
Ўсе асавелі, павялі пахучыя,
Іншых скасіла каса...

Гдзе тая траўка, што так зелянелася
Пекнасьцю дзіўнай сваёй?
Восеняй нуднай уся памарнелася:
Холадна стала і ей...

Гдзе тые неба пагляды вясёлыя,
Ласкай што грэлі зямлю?
Толькі ўсё хмары плывуць невясёлыя,
Точаць ўсё душу маю...

Ў высі далёкай там крыкі разносяцца
Бедных мандроўцаў—гусей...

Ў душу маю так бяздомныя просяцца
Крыкі краіны дзяцей.

Ўсім ім растацца с краінай ня хочэцца,
Ўсе яны плачуць па родным гняздзе.
Холад назад не пускае варочацца!
Ён іх ў чужыну вядзе...

Нудныя нівы ўвакруг расцілаюцца,
Росамі йржышчэ блішчыць;
Ў серцы сваём ўсё чагось спадзеваюцца,
Беднае сэрцэ па нечым баліць!

Землю туманы пакрылі, як сеткаю,
Ветры садралі із дрэўцаў убор;
Ўсё памарнела пад чорнай наметкаю,
Сьціх, прытаіўся і бор...

ZIALONKA.

Kursistka Zialonka s kožnym dniom niknie. Pieciarburski klimat, ščyry walakita, dabiwaje slabahrudnych. Zialonka kašlaje, haryć usia, na twary wypiečeny rumianiec. Časam hetak mimachodam zazirnie da lusterka: «A mamački maje da kaho ja padobna?» zadziwicca—dy dalej za rabotu. Na swaje lekcii biehaje, u školi z dziećmi hadzin s čatyry pracuje, a wiečarami sama jšće wučycca, čytaje...

Z boku hledziučy, žyćcio idzie, roŭna wada pływie. Lišeń pierad dochtaram musiela pryznaceca, što ũsia radnia wymierla na suchwoty. A na pytańnie, ci sama chwarela u malaletku na jakije chwaroby, atkazala, što dobra nia wiedaje, bo hadawalasia u wioscy, a prastactwa u dzieciuj pryznaje tolki takije chwaroby, jak padziej, pierepałoč, uroki i lečyć ich chatnimi tolki sposabami: zamowami dy patkurywańniami. Praŭda, soli, pomnić, drabinki dawali hłytać, niejkiye wuzialki na niasukanaj nitcy nasila hetak hadoŭ piaci—šašci. A pośle, jak pomnić, to ũžo byla zdarowa, jak ryba, i tolki apošnimi časami nejka slabaść ablehla. — «Hm», adburknuŭ, ničoha nie skazaŭšy dochtar i krepka zadumaŭsia.

Adnak sluchi chadzili až za prošluju zimu, što Zialonka truciłasia, što wybiehała spacieŭšy u adnej saročey na maroz, usio kab nabawiecca jakoj lichoj chwaroby. I što ciapier tolki supakoilasia, kali meta stała jaśniejšy...

Zialonka wielmi skrytna dziaŭčyna. «Jakaja ty ciapier wysokaja stała za apošni hod!» dziwujucca tawarki. «A bywaje, što ũ apošni hod žyćcia ludzi padrastajuć, tolki mo'nia ũ rost» horka dakončyć tawaryšek hutareńnie Zialonka i čuč-čuč uśmiechniecca kutkami spalonych hub. Čornyje kosy delikatnie adbiwajuć drobny twaryčak. U padsinieŭšych kruhach woŭy bliščać dwoma raspalеныmi wuhlami. «Naša Zialonka, byccam nia z hetaho ũžo świetu», pierepalochaŭsia Maciuk-medyk, spatkaŭšy Zialonku u stałowaj. «Zialonačka miłaja, ja prydu, ciabie pasłuchaju». — «Pryści prydzi, kalega, ale ja nie śpiewačka, kab wy mianie słuchali.»

— «Nu-nu, Zialonačka, piercu siońnie za šmat zjeli». I dachtarčuk adyšoŭ, jak zmyty.

Zialonka blizka što zaŭsiody zadumana, časta nie zrazu atkaže, kali jaje spytaješ. «Zialonka, hdzie ty?» Časam smutnie zažartujuć kursistki. «Tut pry was», ciehańka atkaže pračnuŭšysia ad zadumki. «Oj, Zialonačka, Zialonačka! ty susim wyšla s kaleiny našaho budniaho žyćcia. Usio niedzi blukaješ za świetami».

«Dy što z wami? pracuju, jak usie wy, jem išče bolš ad was, splu, śmiajusia... A što ciapier zadumałasia, tak až soramna pryznacca da takoj hludziačyny; hlanuła praz wakno na asienni dzień, dy hadaju, ci ũžo ũ našaj staroncy liście z dzieraŭ asypališia, ci jšče nie, bo u nas wosień pazniejša.»

Woš-cie na, kudy Zialonačka pajechała! Hračycha ćwicie, što až u labolatoryi pachnieć, a jana: ci liście ũžo apala. Išče prydzie para na choład... Rychtuj tolki futra»: Niby smiajucca kursistki z Zialončynnych dumak, ale dobra razu-

miejúc, što heta značyć; «ci liście apala», bo jak pytali dochtara, to skazaŭ dabitnie, što peŭnie wosieni nie pieretrywaje.

Paŭtary niadzieli Zialonka nie pakazałasia na lekcijach. Zakratałasia maładziož, što stancija ŭ Zialonki syraja, i ciomnaja, što nia kožny dzień Zialonka abiedaje.

U subotu ŭ Zialonki bitkom nabita. Zialonka spierša ležała, a pašla nia wytrzymała i ŭstała. Usie takije laskawyje, wiasiołyje, blizkije, što aź miła hladzić — radnia radnioj! Zialonka krychu slaniajecca, ale chodzić, zahawarywaje s kožnym. Pjuć herbatu, śmiajucca. Ale śmiech niejaki niedaśmiejany; homan nie dahamonieny. Cień skrytaho smutku to tut, to tam milhnie praz wočy haściam. Usie mohucca na wiasiołaść. Hutarka čeplajecca siaho taho. Ukrainiec Chwiadarčuk na't banduru prywalok. Ryżawata čupryna aź pa strunach wiechacić, a jon wykidwaje ramionam zapiewajučy: Ach mamka, mamka, na ščo mene narodyła?.. tak hałasie ščyra, što byccam zapraŭdy sirata ubiwajecca na pamin-kach rodnaj maciery. «I ja škaduju, kalega, što ciabie mamka naradzila», pahladziŭ pa čuprynie Wiśniak-Minčuk: «ale maješ, pij haraču herbatu, i ciešsia z żyćcia, poki čas.» — «Cha-cha-cha! wiernie skazana», paddaknuła Zialonka: «poki čas» — cha-cha... kachu-kachu!.. i zajšłasia suchim kašlam.

Wiasiołaja kampanija prybledła, ścichła. «Pijcie, naliwajcie...» pašpiešaje winawatym hołasam zahawaryć Zialonka. «Jšče nie ŭmiraju!» — «Nie placicie niebylicu!» niechta burknuŭ. A wiedajecie—Sabanoŭskaho s chimii asiekli», prydu-mywaje Wiśniak na skoruju ruku, kab pačać hutarku. «O-o-o! na apošnim akzamanci?»

— «Čaho-o-? U-a! wialikaja štuka, bajki».

— «A la bajki siadzi znoŭ dni i načy. E-e! u kudłaho haława ujomista: za tydzień, druhi ŭsiu chimiju pierahryzie na repu...

— «Aha, bohobocie, čuč nie z abyła», pierepynila Bierabiejka. — «Ho-ho! čuč «bahabocie» nie zabyła, a kali toje było swiatoje nikoli, kali Bierabiejka pomnila? Wam pa haławie tolki snujucca noty i noty dy biry-bam-bam-bom partepijana. Kab maja wola, to ja wašu kanserwatoru pierasunušby kuďyś— nu, chaciaby u Berdyčeŭ, abo Škloŭ — wo tam, haľubki, barabańcie, kolki ŭlezie» — Ja-ja, bahabocie, machanik takuju dzič placie, aź wuśy, bahabocie, puchnuć». Bierabiejka nadstaŭlaje daloń k rotu technologa. «Ledač machanika—ni-ni, ts! Ato za «bohobocie» wočy wydzieru» — «Dyk nie kaźycie swajej pahaworki, bo hetaho mała. Ale kaliś wydu na Neŭski i waŭwieś holas zakryču: Bahabocicie! Bahabocicie! i nia prosta zakryču, a ŭ kulak zatrublu, aź poki was nie adwuču.» Bierabiejka čyrwanieje pa wuśy ad praklataj prywyčki, bo što słowa, to jana uplataje Bohabojciesia i tak skora, tak hladka rwie, što z boku sluchajučy, adno i razbiereš z jaje hutarki bohobocie, bahabocie... Za toje machanika sionnie lišeń azlawala Bierabiejka, zaraz pačau dapiekać.—«Daruj na hety raz, praklaty čelawieče, prosić Bierabiejka, boš nia budu, bo sprawa waźna. Pasulaniš piše «bahabocisia» (hy-hy) z Jakucka, što našy, «bahabojciesia» haľadujuć, zima idzie, bahabocie, a ich adzienie—choć pa wietry puskaj» — «Nu štož treba padatkam nam siabie ablažyc i zaraz wysłać, chocia krychu,» parajiŭ Minčuk. Chto pry sabie mieŭ hrośy, zaraz palez da kišeni. Zialonka tož rubla wybrała s stolika. «A skaźycie, ci chto kniźki u pirasylnuju zanos? bo ja uzialasia het sama zrobić, ale zachwareła...

«Lubwi ūsie wozrasty pakorny!..» Zahrymieŭ husty bas za džwiaryma. «U-u! Kulhač-sirata, pašpiešaj, a to Nojka samawar, jak bač, u kańcach zabiare! Student hruby, u wypalanieuśaj kurtey, świetlarusy, jak kanaplany kul, uwaliŭša, u ciesnu stancijku. — «Zialonačka, Šalapin pryjeżdźaje» kryknuŭ adnym ducham. «Cyt, basista! zaŭtra idu dzizuryć

na Demona».—«Lubwi ũsie wozrasty pakorny» ſpiewajuĉy, akruciũsia na piacie i kinuũ ſapku ũ kut, aſ sa dwa razy pierakulilasia. — «Ty ſto ſtralbu atkrywajeſ?» Kulhaĉ, na niſto nie zwaſazuĉy, ruki paciraje ni to s choładu, ni to z radaſci. Zdaroujem i moładaſciaj ad jaho bje. — «I tak za tydzień, budu ſiadzieĉ jak wierabiejka wysoka, wysoka i demanu (Œalapinu) biĉ brawo-brawo-wo-wo!.. — «Kulhaĉy-ku-kalega, i ja zaũtra z wami pajdu dziſuryĉ, zajdzicie tolki pa mianie,» uzmoũlajecca Zialonka. — «Zhoda!—recht! tolki a piataj budźcie hatowy, treba dodnika pryjſci, ato ty-ſiaĉ piaĉ zaũtra budzie dziſuryĉ» — «Publika!» braznuũ banduraj Chwiadarĉuk. «Chto poſmije tawaryſku Zelenku wywesty zaũtra w horyd, taj toho oſtrafujem!..» — «aſ-tra-fujem!» zaſwiſtała tonieńkim hałaskom maładzieńka biestuſeũ-ka Mania.—«Taj Boha bojsia, ne pyſĉy dytyno!..» «Publika, ſłuchajcie!» Mania ſtała na kreſli «pry mnie dohtar pryka-zaũ Zialoncy choĉ paũtara tydnia nie wychodziĉ s chaty». — «A kali tak, to aſtrafujem», hodziacca ũsie s tonkaha-losaju Maniej. «Aſtrafujem!» ryknuũ ſpoźniena Władzimier s prozwiſĉem Sibira.—«Hej, Sibira ty ſto ſpiſ? Chra-chra—prykidywajecca Sibira ſpiaĉym, doũhije nohi wyciahnuũ upopierak usiej ſtancijki. Adzin s ſtudentauũ, ubaĉyũſy, ſto Sybira, prymknuũ woĉy, ſchapiũ za noſki kreſla. Si-bira palacieũby, kab u paru nie zaſtupilasia Zialonka.—«Sibiry dajcie ſpakoſ, Sibira ĉasu nie marnuje, hladzieĉie, jak pieĉ nahreũ», chuchnuła u pawietra — pary ani znaku, a tolki nohi, nohi wyciahnuũ ad ſciany da ſciany. «Sibira, my ſkakaĉ budziem — miejſca!..» zaſmiejałasia. Œuſĉ-i ſkurĉyũ doũhije cyby Sibira. Brr-brr! paſypalasia ja-blyki s kiſeni. — «Heta dla was, ja i zabyũ, zaſaromiũsia, jak dzicia, Sibira i paĉauũ pabiraĉ. «Mnie do! wo dwa, ũſo trymaj. Biarycie, Bierabiejka, Mania, Chwiedar... Sibira zradawany, wyprastawaũsia, zharnuũſy huſtyje wałasy s

čela, pachodziŭ na zubra, zamašysty mužčyna, z dziciačym niemal šče licom, dabradušny, zapuściŭ zuby u jablyk i pačaŭ kratacca kala samawara. Sibira z Zialonkaj żywuć u wialikaj zažyłaści. Ŭsie smutki i radaści Sibira pawieraje Zialoncy. Zialonka na't časta dapiswajecca na pisulkach da Oli, dzieŭčuka Sibiry: «Siastra i druh wašaho Waładzimiera caľuje was krepka, krepka». Nieki niestrymany jazyk puściŭ pahaľosku, byccam sakretnie čytaŭ dramy, supolnie napisanu Zialonkaj i Waładzimierom, što hlaŭnaja asoba u toj dramy—heta Sibiry dzied, kališ u Akatuj wysłany s taho siela, atkul Zialonka, niedzi s pad Narowi, ci jakoha inšaho miejsca; adnym słowam, kala Bielawiežskaj puščy razwiwajecca dzieja.

Ci praŭda heta, ci niepraŭda — trudna wieryć na słowa. Ale Zialonka i Waładzimir lubiać teatr aboje, u Maryinku čornymi—šwietlymi chodami prabirajecca.

Najpaźniej pryšoŭ Šmulka. — «Jak majeciesia?» Šmulki strukawata haľawa, jak ľachmata wolcha, matlachajecca u pakłonach wa űsie starony: — Ci żywy, ci zdarowy?» — «Štož tak pozna?» azywajecca pryjaźliwa roznahaľosaje pytańnie. «Nia mieŭ času!»—«Šmulečka, ja chwora, ja umiraju, a ty wačej nie pakazeš», prymiliwajecca Zialonka da Šmulki. —«Wybiraŭsia, dy űsio rabota strymwaje, i siońnia pilnuju kinuŭ, kab wam bilet pŕyniešci. U paniadzielak pojedziem u dwarranskuju». — «Šmulka, na hety koncert? Maniš hrešniku.... Ja űžo dwa tydni tamu nazad byla u kasi; pašla tolki tak, dla paciechi, što niby na taki wažny koncert mahu pajšci ja—Zialonka —kursistka. Wiedama, akažalasia takaja cena biletam, što nam wučaščymy na't hrešna tudy swoj nos tknuć». — «Wo-wo! heta wam, ale nie mnie». Šmulka wažna ulažyŭ ruki u kišeni i prajšoŭsia pa stancyi, naduty, jak indyk. — «Što wy, to nie ja! Ja Šmulka tolki za pačotnym biletam zhadziŭsia pajšci pasľuchać.» — «Phy», rahatnuli. A Šmulka, nie zdatna dalej krucić, ma-

chluje, kab Zialonka nie dahadałasia, što dla paciešeńnia jaje choraj, Šmulka, ekanomiŭ doŭha, poki sabraŭ, kab kupić bilety na hety koncert. — «Nie pytajcie! nie durrryćie haławy!» — «Za što wam pačotny?» — prystaje Zialonka. — «A choćby za toje, što ja Šmulka, što moj baćka Majerrr, a baćki baćka Josill». — «Ha-ha-ha», nie ũdzierzalisia ũsie. — «Šmulka, twaja prapahanda štoś za bystra idzie. Praŭda, to praŭda, što jaho baćka peŭnie Mejer, albo Josiel, ale wialikamu artyści zručniej pryznacca da niamieckaj nacii, niź da rassypanych pa świecie żydoŭ.»

Treba wiedać, što Šmulka wielmi hordzieca tym, što jon zwiecca Šmulkaj, tym što maje harbaty nos, što «r» wyhawarywaje, jak «rrr». Šmulki manja — heta prapahanda muzykaj, literaturaj, teatram narodnym pamiz żydoŭ. Šmulka ũwiata wieryć, što żydy chutka zrazumiejuć swaju hańbu, katora niawolić ich zapiracca usiaho swajho rodnaho i patšywacca pad opratki čuzych silniejšych kultur. «Prydzie čas», Šmulka niemal prysiahaje swaim natchnionym hołasam: «što żydy zwiernuć z darohi assimilacii!!» Sam Šmulka, tak skazać, staić iŕše tolki—tolki u dźwierach chraminy kam-pazycyi, a ũžo zadziwiŭ profesaroŭ aryginalnym ũziaćciem biblejnaho tła dla swaich tworaŭ.

.....

Niezdarowicca Zialoncy. Tak balić u prawym baku, što nie padniać ruki, kab zakrucić wałasy. Zapleła i puścila dźwioma placionkami pa plačoch. Idzie praz salu, u wačach ad słabaści usio kruciecca. «Kosy, kosy!» dziwujucca muźčyny. Publika miatušycca; skrypiać kresły. «Małady ci starry?» pytaje niechta z publiki. Šmulka pryslaniŭsia da ũcianny, ruki załazyŭ i hladzić niekudyś u swaju dumku. «Sibilija Šmulcy ũnicca», padumała Zialonka i sieła na swajo miejsca. Zadrymdzieŭ zwanok...

Wyšoŭ artyst, nie pakłaniŭsia, ani hlanuŭ, kamu budzie ihrać. Staić ŕše dzicia—chłopcŭk, lico natchniona. Pawoli

iskrypku padnosić na ramieno. Smyčok čuč-čuč datknušsia, azwalisia struny... cichaja melodyja, jak pieršy ũzdoch dziaciaci, palilasia; idzie, wiadzie niekudyś u zašvietnyje razlohi čystaho liryzmu. Maładaja duša wieryć u ščašliwyje dali, uznimajecca rwiecca da ich śmielým lotam. Mierać u jaje adzin za druhim hromy abmanu, zla... Zmahajecca s ciomnymi siłami prozy, bje skrydłami u niabiesnyje skłapieńnia paezii. Boj dachodzić fazy śmierci i żyćcia. Bielaja šata pawoli pakrywajecca krywawaj rasoju. Skrydły apuskajecca I ũžo śmiartelna raniena moładašć plače, skuliušys u warot ščylnie začynienaho raju ščašcia...

«Wialikaja trahiedija schoplena tonami» šepče Zialonka, tulačysia hubami da poruča kresła. Pla-pla-pla! latašyc daloniami publika. «Šalonaja technika, temperament» ... hałdziać.

Artyst staić z apuščeny smyčkom, pryciskajučy da hrudziej iskrypku, bo išče apošnije tony tolki adychodziac ad strun. Pla-pla-pla! pachamsku dabiwajic recha tehnieńnia słowa Božaho. Zialonka zakrywaje wočy, kab dahnac skrywaŭlenaho ľebiedzia-piešniu... Plačuć u wačach Zialonki šwiežyje rosy na prakosach, paparać-kwietka rasćwitaje... Zialonka biažyc uspaminam da swaich dziciačych dnioŭ, jak karoŭki pašwila na poźni, a maci suchotnica kaľychala małoha brata suchotnika pad snapami zžataha žyta.

Z-z-z-z-z iznoŭ pačaŭ: z-z-z-z leciać z pad smyčka hałoŭki čyrwonych ściatych rož, a artyst ušpinajecca usio wyšaj, wyšaj: pa skalach, kamieńniach uzwodzić u pustyniu spalenu soncem, zasypanu piaskom. Pustoša dzikaj hrazoj dyše. Zwiery mruć. Ptuški niežywyje padajuć. Tolki artyst sam samiutańki adzin upaŭ kalenami na raspaleny kamieńnia, zawie, nachilicca za swaim natchnieniem. Ždze abjaŭleńnia i dryžyc at strachu, ci chwacie jamu siły, kab u-wiekawiečyc wyšniany ideał krasu u skončenaj formie, wo! wo! zdajecca, dasca, prymknuŭ wieki, strymaŭ dychańnie...

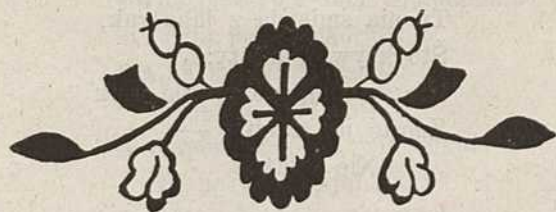
Šuhnula chimerna maná skrydlami i znikla... iiijoj! uzdychnu štrosliwym bolam. A-a-a! spačuwajučy, atkazwaje i zmaŭkaje iskrypka.

Bože, jakaja ty strašnaja tworčasć! roŭna ohnienna mora padychodzić susich staron da aputanaho taboju čelawieka! Biazśmiertnaja sława takomu plaču, što nie zhinie u twaich tonach! Usio heta dumaje Zialonka i silicca ŭstać s kresła. Pla-pla-pla!.. Padnosiać bukiety, wianok srybny z napisam. Šmulka staić, jak krejda, zbialely, upiŭšysia wačmi u artysta.

Zialonka chustačkaj abciraje huby, u wačach jej mucicca: zdajecca Zialoncy, što atplywaje s salej kudyś u hlyb, a čyrwonyje kwietki syplucca jej pad nohi, (kroŭ z rota buchaje). Zialonka nahinajecca adnu z ich padniać. «kroŭ, kroŭ, padzierzycie, upadzie!» kryčyć nieka pani, biehučy da Zialonki. Publika ciśniecca: dochtara!.. wady! Zialonka ŭzmachiwaje rukami i padaje: «dušna, dušna!» azirajecca šyroka bludnymi wačyma i zacichaje.

«Razbilaś žywaja lira», sepčucca niekije tajnyje cieni, zbiehšyjesia na salu.

Ciotka.

A. Pietraškiewiê.

Wieršy.

Nia šmiejsia...

Ty nia šmiejsia z muzyka,
Što jon ciomny, biedny;
Nie ũvažaj što ũ biedaka
Twar markotny, bledny, —
Nie ũvažaj!

Ty nia šmiejsia, što muzyk
Ŭwieš svoj wiek haruje;
Nie ũvažaj, što nudny zyk
U dušy panuje,
Nie ũvažaj!

Ty nia šmiejsia z jaho ruk,
Što krywioj ablity;
Nie ũvažaj, što mnoha muk
Znosiê jon zabity, —
Nie ũvažaj!

Ty nia šmiejsia što ũ lapciach
Chodzie jon abuty;
Nie ũvažaj, što na dzieciach
Moch paros pakuty, —
Nie ũvažaj!

Ty nia šmiejsia, što ũ šynku
Prapiwaje šwitku;
Nie ũwažaj, što u haršku
Sała ni na nitku, —
Nie ũwažaj!

Ty pašmiejsia lepš s taho,
Kim jon wiek zahnany,
Chto ũziaŭ wolu ad jaho, —
Ty pašmiejsia s pana..
Ty ũwažaj!

Z hora.

Nie hladzić muzyk, što ũ chatce
Žonka wiek haruje,
Niema chleba dzieciam, matce, —
Pje na prapałuju!
Nima soli, choć zacirku
Pasalić jakuju;
Ŭsio špichaje ũ wadnu dzirku,
Pje na prapałuju!
Jak zasiadzie ũ karčmie z rańnia,
Pje i hałasuje:
«Wot ja wypiŭ šmat siahańnia..!
«Pju na prapałuju!»
Prapiŭ konika, karouku
Dojnuju takuju,
A ciapier choć na wiarouku!
Pi na prapałuju!..
Prapiŭ dziedaŭski šnuroček,
Jak ukinuŭ ũ more...
Čamu pješ ty tak harelku?
— Z hora, ludzi, z hora!..

Zyćcio muzyka.

Naradziŭsia čelawiek,
Budzie wyrastaci,
Pracawaci cely wiek,
Życi, harewaci.

Ŭ poli leta za sachoŭ
Budzie prawadzici,
S taparonkam i piloŭ
Ŭ zimku les rubici.

Pośle znajdzie pa duŭy
Sabie żonku, z jej
Budzie ŭ hory, nia ŭ ciŭy
Hadawać dziecięj.

Budzie chreżbiny spraŭlać
I harelku pici,
Budzie ŭlozy wylivać,
Wiečna z biadoŭ żyć.

Dzieci trocha pAdrastuć —
Wypruć jaho s chaty; —
Woźmie torbu, kij i ŭ puć
Pojdzie ichni tata.

Pojdzie, budzie żebrawać,
Prasić lustry chleba,
I nawučycca kazać:
— Addaść Boh u niebie!

Budzie żyć jon usio tak, —
Kroŭ spiaćceca ŭ żyłach,
I tady spakoj biedak
Znajdzie u mahiłach.

Čarka żyćcia.

Z čarki zyciowaj
Pju miód salodki;
Miód toj u čarce
Pienić, iskrycca.
Pju ja j smakuju:
Miód toj u čarce
Časam źmieniajecca—
Robiecca horkim.
Horkaho miódu
Pić nie achwota,
Ale dzie-ż dziecca? —
Čarka — żyćcio!
Pi i nia morščyš!..
Horkaść, salodkaść,
Ŭsio ŭ twajej čarce
Razam miešaj.

Rečka.

Polem za wioskaj
Kocieca rečka,
Kocieca šparka
Pamiž kamiėnia.

Zyčna pluskoče
Ū rečce wadzica,
Jasna iskrycca
Pad lučam sonca;

Mnoha tam mušek
Ūjecca nad joju;
Pieśni sałoŭki
Wiek tam piaué.

Trudna, bač, zhledzić
Jak jana jměycca...
.
.
.
Tak uciekaje
Żyćcie ad nas.

Biaroza.

Ty skaży, biaroza,
Skaży, darahaja,
Atčaho staiš ty
Chmaraja takaja?

Čamu z halin wiecier
Abarwaŭ listočki?
Čamu tak žudosna
Šumiš ty u nočku?

Hdzie twaja padzielaś
Moładaś i sila?
I staiš ty chmura,
I šumiš unyła...

Hołasam praciażnym
Biaroza azwałaś:
«Horka mnie zywiecca!..
Mnoha mnie dastalaś

Ad wiatroŭ siardzitych
Letniaju paroju,
Ad marozaŭ, bury
Ŭ wiosień i zimoju,

Ale znoŭ-wiasnoju
Ŭ zieleń ja ũbirałaś,
Znoŭ z usimi razam
Żyła j krasawałaś.

Choraša było mnie
Ŭ wopratce zialonaj,
Horda rasćwitala
Ja swajej karonaj;

Ptuški u halinkach
Maich pieśni pieli..
Oj wy, dni wiasieñni,
Skul k nam prylaciel?!..

Родные абразкі.

Мы едзім з Данілай па шырокай пешчаністай дарозе. Яшчэ рана. Сонцэ толькі ўстала і пасылае нам прывет сваімі чыстымі, як крыштал, праменьнямі. Халодна. Туман дымам яшчэ сьцеліцца па сенажацях, а над рэчкай імгла стаіць такая, што за ёй далей нічога не ўбачыш.

Паснедаем, дзядзька! кажэ Даніла.

Ня ведаю адкуль дастаець ён белую торбу і вынімае добры кавалак свайго чорнага хлеба. Частую Данілу салам, і добрай поўгадзіны—ні воднаго слова: дзядзька так спрытна адгрызае саўсім малые кавалачкі сала і с такім смакам закусывае хлебам, што не хацеўбы доўга рушыць старога і ўсё глядзець на яго твар, што ад падымаючагося цепла сонца і ад смачнай яды робіцца ўсё весялей і прыятней. «Дзякуй Богу»—шэпчэ ён, злажыўшы торбу і перахрысціўшыся.—Цяпер патлумачым—«так ты кажэш—што ўсё на сьвеце павінна быць па Божаю, каб жылі, як браты, каб не было сварак... Так!.. —начынае Даніла с той самай гутаркі, што з ім ужо не адзін раз гаварылі. Усё гэта добра, але са сваімі жыць у вёсцэ ўсё-ж страшэнно часам робіцца. Кажэш, як браты, ўсе за аднаго, але што у нас тамака робіцца, крыў Божэ, саўсім кепска.

Во бяры хаця мяне, Данілу. Калі прыхаджу ў родную вёску с фабрыкі (можэ раз ў месяц) да хаты к жонцэ, да

дзяцей, радасна робіцца, што зноў са сваімі; у стайне канёк фыркае, пазнаўшы старога; кароўка мычыць, авечка—ўсё табе «здароў, здароў!» Але во з-за плота сваяк-жэ Мікола неяк бокам паглядывае; вочы, як у воўка. Скажэ: «як маецца, вашэці»—і гэтак цёмна, страшэнна робіцца на сэрцы. А пэўне, каліб спаткаў гдзе-колек у куточку у цёмном, так і прыціснўў: «а што, галубок, шмат грошы с фабрыкі да жонкі нясеш, пэўне поўна кішэня»... Хаць па горлу... і досіць. Не... слабода патрэбна, да зарэзу патрэбна, але каб без стражніка—гэтак саўсім прападзеш, бо чалавек, асобна цяпер на вёсках—гэта воўк і так і глядзіць каб свайго, ўсё брата задупшыць. Не... без урадніка нічога ня будзе — заканчвае Даніла.

— Стражнік, ураднік—што яны табе даліся? Пэўне, што ёсьць такое (пытаю я), а ўсё тое-да-сёе, да гэткае: кажы, браток; прад сваім чаго-ж стыдацца?

Мінуты са дзьве Даніла маўчыць, спусціўшы галаву закурывае люльку.

— «Гэта было на той самай дарозе, на якой цяпер едем. Вязлі с кірмашу да хаты гадавога жарэбчыка. Прычাপіў яго сзаду да фурманкі, дастаў люльку, тытуну, зацягнуўся... і што гэта—гляджу, німа жарэбчыка. Саўсім перапужаўся, але тут спаткаў стражніка... і жарэбчкік знайшоўся».

Цяпер надоўга замоўк Даніла. Маўчу і я. А нейкіе цяжкіе думкі, як хмары ў асеньні даждлівы дзень, лажацца на душу і неяк сумна робіцца на сэрцы.

«Цікавы гэты Даніла. Калі пачынае тлумачыць аб мінуўшчыне, аб праўдзівам і слаўнам даўным жыцці (і ўсё прытчамі да прыказкамі), прада мной, як ў нейкім, сене праходзіць ўся велькасьць гісторыі нашых бацькоў, дзядоў і прадзедаў. Глянеш навокал — усё лясы цёмныя, балоты, пяскі. Дзесяткі і сотні гадоў стаяць яны як у першы дзень стварэння, і нішто людзкае іх яшчэ ня зніштожыла. А людзі, а вёскі?... Не, лепей не пытацца, не кратаць болькі...

Родная вёска Данілы, яго дзядоў—Черняты. Стаіць яна на прыгорку сярод убогіх ніў і лясоў; ад гораду ў верстах дзесяць. У вёсцы—ні школкі, ні фэльчара (як у першы дзень стварэння!); адзін толькі брат Данілы, што ў салдатах пісарам быў першы інтэлігэнт у чэрняхтах. Кніжкі чытае, ў зіму хлопцаў грамаце абучае, прашэння ўсім пішэ і другія справы ведае—усё адзін Сымон С-ій, першы грамацей у вёсцэ».

— А ведаеш, Міхалка? зноў пачынае Даніла...

І цяпер ён находзе ўсё новыя і новыя прашкоды, цэлымі ворахамі сыпе іх з свайго жыцця—і я начынаю дазнавацца, што гэтаго блізкаго мне Данілу я саўсім ня ведаю, як ня ведаю таго велькаго вясковага народа, што дзсяткі вякоў жывець сярод лясоў, балот і пяскоў роднай Беларусі..

Я маўчу і слухаю пра становога, пісара, стражніка, пра хутары—і прада мной пачынае мігаць той самы дзядзька Даніла ў тысячах абразах:

Даніла—праўдзівец, што так много ведае і так ахвотна тлумачэ аб слаўнай мінуўшчыне, саўсім не падобнае да цяперашняго жыцця; Даніла—добры бацька і старшы ў сваей хаце; Даніла, што ня можэ жыць без слабоды і без стражніка («бо людзі ваўкі»); Даніла, што так любіць і каня, і кароўку, і авечку, і курачку, і былінку ў полі..

* * *

Горача ў поўдзень. Сонцэ так пячэ, што трэба гдзе знайсці куток, каб уцячы ад духаты. Забіраюся на сенавал. І тутакі так сама німа спакою: мухі гуртом, як шалёныя, лезуць у вочы і ў нос, — а халадка ўсёж німа. Як колек улёгся, а сон ныйдзе. Загаманіў прыбегшы гаспадарскі хлопчык; з вялікім стараньнем пачынае ён наладжываць гойдаўку: перакінуў праз бэльку лейцы з петлямі, залажыў дошчэчку, шах-мах і гатова. Пайшлі выкрутасы, выверты на усякія лады — словам пацеха. Хлопчык—вучень гарадскоў школы; два дні як прыехаў да хаты і ня дзіва, калі слабоды пачуяў, вярнуўшыся з горада, дзе, можэ, німа гумна з такім пахам

ат свежаго сена, німа гойдаўкі і іншых вясковых вольнасьцей.

— Дзяцюк! а дзяцюк!—звертаюся я да школяра, пачынаю даведывацца аб тым, чаго ён навучыўся ў горадзе, ці добра там жыць, ці ня нудзіцца па вёсцэ.

Не, там, у горадзе ўсё добра. Ён ўжо жыве тамака чацьвёрты год, а цяпер і саўсім слаўна, бо, ведама, кінэматографы, прэдаўленьня, таварышы, кніжкі пра Пінкертана і Хольмса... А тутака у леце яшчэ так-сяк, а у зіме і не гавары...

— Ну, а што там ў кінэмаграфіе?—пытаюся.

Мой хлапец трохкі мнецца.

— Кажы сьмела пра што там у кніжцы Пінкертана пішучь—пра вайну, пра зьвяры? Ну кажы: відзеў калі труса?

— «Відзеў»—кажэ нехоця, як бы думаў: «і даліся-ж яны цябе»!

— „А лісу?“

«Не!»

— «А я відзеў»—адзваецца нейкі саўсім тонкі голасок. Аглядваюся навокол і ў цёмным кутку—пара бліскучых вачэй, што твае чарвоныя вугалёчкі.

— Спаткаў, спаткаў у «козьім лагу», саўсім чырвоная, а вхоет гэtkі пушысты, спрытны зьвярок.

І ваўка шэраго ў восень відзеў... гэтаж калі мы з Яськай авечек пасьвілі. Во была пацеха, тады не да сьмеха, бо чучь-чучь—і ад твайго Анткі і костачак не асталась бы»...

С кутка, падабраўшы армячок, падымаецца дзяцюк,—саўсім дзіцячэ гадоў 7—9, з вельгай белай галавой і велькімі вочамі, ў белых апорках і у дзюравай палатнянай рубашчэ на худых плечах; сухая грудка выходзе із кашулі, што чучь дзяржыцца на ліповам калочку (што замест гузіка), задзетай за пятлю. Сеў бліжэй.

— «Так во пасьвілі авечак, а Лыска с самай раніцы вые, заліваецца і, як шалёны, ня ведае спакою. Пад вечар ужо як збіраліся да хаты — глянь... німа шэрэнькай авечкі, што ад

маткі адбілася. Пайшоў шукаць авечку. Хаджу, хаджу, клічу—німа. А во штоyto зварушылося: можа авечка. Гляжу—воўк. Тутака я шась на сасонку. Шэры надходзіць, абярнуўся колькі раз навокол, абнюхаў і пайшоў. Колькі гэтак пасядзеў—ня ведаю, але ўжо добра сьцімнело, калі да хаты ўцекаў. Ну і страху было»... Закончыў хлопчык.

— Антук пэўне яшчэ шмат чаго відзеў—пытаюся ядалей.

— «А як жэ: лася відзеў летась на сенажаці, што каля «Панскага бора» такі велькі зьвер, што твой конь. І шашка, і вавёрку відзеў!»

— Ну, Антук, шмат чаго ты ведаеш; трэба табе да школьні: тамака больш чаму навучыся.

— «Да школы?—добра кажэш, і пайшоў бы, але... тут мой хлопчык неяк скорчыўся, бліскучыя вугалёчкі патухлі і прада мной сядзеў ня той храбрэц, што спаткаўшы воўка ані мінуткі ня струсіў, ня той жывы вяковы хлопчык, што так шмат відзеў і знае пра жывую прыроду: прада мной было худзенькое, без крывінкі ў твару, ў лахманы ўбранае, саўсім нешчаснае дзіцянё, катораму яшчэ патрэбна прыгляд мадэры цёплыя ласкі, і любоў яе.

— Ну кажы-ж, Антук, пойдзеш у школу? Кажы сьмела! «Відзіш, панок, нашы тутэйшыя хлапцы ідуць у Крэва (адсюль с 4 — 5 вёрст будзе) вучыцца; але нікому не каж (і спусьціўшы голае, бадай што шопотам, каб ніхто не пачуў вучыцель тамака ёсьць прыткі-ж надто: фулейкай так моцна бьецца, што страх бярэ.

— Не, Антук, ня можа тое быць, бо вучыцель павінен шанаваць дзяцей, а цябе ня кране, бо калі буду ў Крэве па ведаю яму, каб цябе не чапаў.

— «Не... ня трэба: гэтаж хлапцы казалі.. ня ведаю. Ну і татка не захацеў бы ўсё роўна, бо, ведама авечак пасьвіць шмат чаго».

— Антка, Антук, каб цябе немач, гдзе ты запрапасьціўся, ніхай цябе ваўкі.. зарычаў нейкі голае на падворышчы.

І тутакі мой бедны Антук, падабраўшы сермягу і нахлбучыўшы на сваю белую галоўку старую бацькову шапку, вінаватай паходкай, ды прыскокам пусьціўся да хаты.

«Дзеткі вы мае, саўсім мы дурнямі бываем, калі мы молады» прычытваў стары жyd Мордух, укладываючыся з намі на спачынак ў сенавалі.

— Дурнямі—во байкі якіе... не, лепей нам, Мордух, кажы, якая табе кабыла сягоння у Крэве на кірмашы дасталася? Хлапцы, ці чўлі? сягоння нашага Мордку с кабылай ашукалі— адтказывае адзін із хлапцоў.

Коні — гэта хворае мейсцэ старага Мордкі — і ён часам ахвотна гатоў тлумачыць аб сваёй сівой кабылцэ, што калісь была першая ў Крэве, але цяпер, цяпер ён хочэ забыцца, залячыць тую больку, што яшчэ не зажыла с кірмашу. А дзеля таго, чытаючы малітву і падпеваючы сабе пад нос, ён кажэ далей.

«Калі даўней я быў маладым, моцным—ня ведаю атчаго... але ўсяго я баяўся: баяўся сабак, баяўся людзей, баяўся галоднай будучыны, а цяпер атчаго гэта так хораша жыць? Калі на сваёй кабылцэ выезджаеш. Крэва паміж палёў і лясоў — і сонцэ грэе; і птушкі пяюць—нічога табе болей ня трэба. А што ў мяне ёсьць?»

— Нічога, апроч сівой кабылкі. Німа братоў, сясьцёр, німа жонкі, дзяцей, нават свайго кутка німа, а так добра жыць: нічога не баюся, аднаго, аднаго Бога. Яго забыць ня можна. І з ім так смела, так хораша жыць»...

Заціх стары Мордка. Маладзёж так сама. Успамінаю гутаркі, што мы хлопцы, недаўно вялі паміж сабой. Адзін із нас (ужо ў летах маладзец, гадоў пад 30) тлумачыў аб тым, як страшэнна робіцца, калі наляціць віхор, загамоніць пярун, калі застогнець векавая пушча і з карэньнямі выварачываюцца старыя елкі і рабіны.

Другі дзяцюк вясёлы, слаўны брахун, атказываў, што пя-

рун ня можа страшыць, бо забіць можа толькі маланка і што яна ня рушыць, калі паставіць на страху грамаатвод.

Прыходзілі і варушылі цябе і іншыя думкі.

— Цікавы гэты Мордка: мае ўжо 80 гадоў, а як ён молад душой, нічога ня баіцца, як любіць і песьціць дзетак, як журыць нас дзяццокоў; і нават сівая кабылка і птушкі, і траўка ў полі—як усё гэта цешыць яго старае добрае серца.

— «Дзеткі вы мае — а кветкі? даносіцца знізу голас Мордкі.

— Няўжож ня сьпіш стары?

Выбіраюся с сваей мярлогі, спускаюся ўніз к Мордку, і стары пачынае, быццам гоман ручча, гаманіць ў поўгалоса.

І так чарадзейна робіцца у гэту месячную ціхую летнюю ноч пад шопогам сівога дзеда...

«Гэта было у цёмнай ночы летась. Праежджаў праз пушчу, што тут зараз за вёскай (адвазіў тутэйшых паненак у Крэва). Ціш ўсюду. Гдзе-недзе затрашчыць галінка, хруснець шышка і чуцен нейкі лясны гоман. Але гэта, ведама, лес, твары лясныя ўселякіе: пужацца німа чаго. Ну і кабылка слаўная, дужая, бадай што са 35 рублёў каштавала: праўда саўсім маладая і пуглівая. Выежджаем з лесу і тутака нейкіе галасы з гікам і песьняй ажно проста на нас. Стой—хто едзе? Падходзяць бліжэй к фурманцэ; кабылку за кельзы.

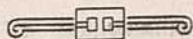
— Гэта я, із Крэва жыд стары Мордка едзе». Во-во гэта нам і трэба. Ну Мордка, цяпер... хланцы, як лічыце: варта жыда забіць?» Хэўра была падвыпіўшы.

— Варта, варта галаву зняць. Ну Мордка, кажэ першы голас: чытай малітву, цалуў цыцыс. Усе заціхлі. І тут я ім кажу: забіць чалавека, забіць на сьмерць... ня можна. Галаву зняць, нажом ў жывот пырнуць, або на горлу... ну: а чалавека забіць ня можна, а вас хлопчыкі ня баюсь. Каго баюсь гэта Бога, Вялікаго, Праўдзіваго, што во тамака, с цёмнага неба, бліскучымі сваімі вочамі на нас грэшных сыноў зямлі

глядзіць. А баяцца людзей сваіх братоў... ніколі. Стары, бедны жyd Мордка 79 гадоў пад яго вокам жыве і людзі нічога зрабіць не маглі, а цяпер... забіць. Ну, кажу бійце, браткі, чэкаць некалі. Кончыў. Маўчаць, як бы іх тут і не было... Ну і рэб Мордка—кажэ голас, чыркнуўшы запалку і што за дзіва Ясюк, Данілка, знаёмыя хлапцы (с фольварку) трымаюцца за бокі і цешацца над старым.

Узабраўшыся на фурманку, хлапцы пацалавалі паненак («выбачайце, паненочки, кажуць, бо трохкі не саўсім цвярозы»), што, як галубкі ад буры, ў будзе забіліся; напращчалісь і пашлі дарогай».

Міхалка С.

КОНКУРС.

Суполка «Загляне сонцэ і ў нашэ ваконцэ» паведамляе усіх беларускіх пісьменнікоў, што ёю абвешчаецца конкурсе сцэнічных твораў.

Варункі такіе:

1) Награды назначаецца тры: 125 р., 50 р. і 25 р., а такжэ пахвальныя отзывы за творы, не падышоўшыя пад грашавую награду.

2) Аб творах, адзначэных наградзі, будзе апавешчана у беларускіх часопісах. Фаміліі ці прозвішча аўтораў, творы каторых не падойдуць пад конкурсе, апавешчацца ня будуць.

3) Права ставіць на сцэне адзначэны твор астаецца за аўтарам, а право друкавання суполка пакідае сабе.

4) Пры надзеле наградзі прысланага сцэнічнага твору будзе звертацца увага на такіе асаблівасьці: а) твор не павінен мець вадаў са стараны літэратурнай, а такжэ ідэавай; б) павінен быць напісан добраі, т. е. правільнай беларускай

мовай; в) быць прыгодным для пастаноўкі на сцэне, асабліва—на аматарскай у вёсцэ; г) тэма можа быць якая хочучы—бытавая, гісторычная і т. п.; д) форму можа мець жарт, камедыі, драмы і т. д., без увагі на тое, у скалькіх актах і ці прозай, ці вершам будзе напісаны.

5) Рэч, прысланая на конкурсе, павінна быць чытэльна перапісанай.

6) На рукапісу навінен быць пастаўлен толькі дэвіз. Фаміліі, прозвіща і адрэс аўтара пісаць на рукапісу ня можна; гэта ўсё павінна быць прыслана у адзельнай закрытай каперце з абазначэннем пры адрэсе дэвізу і слова «для конкурса». На пакеце з рукапісам так сама трэба пісаць пры адрэсе—«для конкурса».

7) У конкурсе не прыймаюцца: а) рэчы ўжэ друкованыя, б) вядомыя рэдакціям «М. Б.» і «Н. Н.», а такжэ такіе, аўтары каторых ня выпоўняць 6-го параграфу:

8) Судзьдзімі конкурсу будуць: пп. Б. Эпімах-Шыпілло, В. Іваноўскі, А. Новіна і В. Ластоўскі. Гэтыя судзьдзі пры разглядзе конкурсных твораў могуць запрасіць па сваей увазе ешчэ каго колемы за судзьдзію. Учаснікі конкурсу судзьдзімі быць ня могуць.

9) Аношні тэрмін прысылкі рукапісаў 30 сакавіка (марца) 1914 г. Рэзультат конкурсу будзе апавешчан 31 траўня (мая) 1914 г. Тэрміны гэтыя могуць быць прадаўжэны, калі судзьдзі нойдуць гэта патрэбным.

10) Пастанова судзьдзіў аб наградах ні ў якім выпадку адмененай быць ня можа.

11) Адрэсаваць рукапісы і пісьма, назначеныя для конкурса, так: Б'лорусское Издательское Т-во «Загляне сонцэ и ў нашэ ваконцэ», С.-Петербург, В. О., 4 лінія № 45, кв. 16. Там-жэ можна атрымліваць спраўкі аб конкурсе, калі што з гэтай абвесткі пакажэцца не зразумелым.

Суполка «Загляне сонцэ і ў нашэ ваконцэ».

С п і с.

	Стр.
Наш шлях— <i>А. Новіны</i>	3
З лісту п. проф.— <i>Э. А. Вольтэра</i>	8
Аб маладым пазце <i>с Крошына</i> (с партрэтам кс. Магнушэўскага)— <i>А. Янулайціца</i>	9
<i>Wieršy—Konstancji Wujło</i>	17
Апошняя спатканьне— <i>Галубка</i>	22
Парабкі— <i>Галубка</i>	38
Шчырае каханьне— <i>Галубка</i>	53
Вершы— <i>Я. Журбы</i>	64
Абразкі— <i>Zmitruka Biaduli</i>	69
Вершы— <i>А. Гурлы</i>	105
<i>Zialonka—Ciotki</i>	121
<i>Wieršy—A. Pietraškiewiča</i>	130
Родныя абразкі— <i>Міхалкі С.</i>	136
Конкурс Суполкі „Загляне сонцэ”.	143

Вокладка работы Н. М. На ёй два Беларускія каўшы (каршы) с-пад Чашнік, с кольлекціі І. Володковіча і узор са слуцкага паяса с кольлекціі Нашае Нівы.

Застаўкі (віньетки) рысунку Влада з узораў слуцкіх поясоў с кольлекціі Влада і Нашае Нівы.

Цынкаграфская работа вокладкі і заставак Прокудін-Горскаго. Адбіта у друкарні К. Пенткоўскаго (Пецяярбург, В. Под'ячэская 22)

Цэна гэтаго сшытка 1 рубель.

Ад Рэдакціі.

Прсыланныя ў рэдакцыю рукапісы павінны быць напісаны чытэльна с праўдзівай фаміліяй і адрэсам аўтара, хоць-бы хто і падпісываўся выдуманым прозвішчэм. Адрэс і фамілія толькі для ведамасьці рэдакціі. Рэдакцыя пакідае за сабой право ў разе патрэбы папраўляць і ўкарачваць прынятыя рукапісы, а такжэ якімі літэрамі іх друкаваць. Рукапісы аўтарам не вертаюцца. На ўсякае лістоўнае запытанне павінны быць прыложэны маркі для атказу.

ЦЭНА АБВЕСТАК.

За цэлую староніцу пасле тэксту . . .	25 р. — к.
„ $\frac{1}{2}$ староніцы	12 р. 50 к.
„ $\frac{1}{4}$ староніцы	7 р. — к.

Новыя беларускія выданьня.

Янка Купала. Шляхам жыцьця—Зборнік паэзіі. Пецярбургь 1913. Друкарня Эрліха, 264. стр., 8-о.. Цэна 1 р. 25 к. Выданьне Суполкі „Загляне сонцэ і ў нашэ ваконцэ“.

В. Поправко. Rady dla matak. Jak hadawać dzieci na dobrych ludziej. Wilnia 1913, drukarnia Kuchty. Cena 3 кап.

Казімір Сважак. Alkohol. Wilnia. Wydawnie «Bielarusa». Cena 2 кап.

К. Лейко. Снатворны мак. Сцэна для дзіцячых тэатраў. Вільня. 1912 г. Цэна 5 кап.

Прыймаецца далей перэдплата на „Маладую Беларусь“

Зборнікі з аддзеламі:

1) Грамадзянскім, дзе разбіраюцца неадложныя для беларускага грамадзянства справы.

2) Навучным з асаблівай увагай на навучнае пазнаньне Беларусі.

3) Прыгожага пісьменства і штукі.

Выданьне друкуецца на добрай паперы, прыбранае вокладкай і застаўкамі—віньетамі у беларускім стылю, а такжэ павэдлуг патрэбы і магчымасьці—з малюнкамі.

Кожна кніжка друкуецца і такімі і сякімі літэрамі (рускімі і лацінскімі), па 160 старонак. 8^о. вялікага фармату.

Быць супрацоўнікамі «Маладое Беларусі» абецаліся нашы беларускія песьняры і публіцысты, а такжэ вядомыя вучоныя і прафэсары.

Перэдплата прыймаецца на сэрью (4 кніжкі)—с перасылкай 3 рублі.—Без перэдплаты кожна кніжка па 1 рублю. Вышла ўжо з друку дзьве кніжкі.

Адрэс выдавецтва «МАЛАДАЯ БЕЛАРУСЬ»:

С.-Петербургъ, Издательство „Загляне сонцэ і ў нашэ ваконцэ“

В. О., 4-я линия, д. 45, кв. 16.

Гэтам-жэ прыймаюцца абвесткі для памячэньня ў „Маладую Беларусь“.

Змест I-го сшытка I-й сэр'і часопісі „Маладая Беларусь“.

- 1) Заместа прадмовы. 2) На дарозе да новаго жыцьця — А. Новіны. — 3) Мой родны край. — А. Паўловіча. 4) Сон на кургане. — Я. Купалы. 5) Asiennije listy. Lišniaja. — Ciotki. 6) Chutara-ra!... — L. Chmuraho и др.

Зместь II-го сшытка.

- 1) Беларускай Моладзі. — А. Погодіна. 2) К пытаньню аб нацыянальных адносінах у Беларусі і Літве. — А. Новіны. 3) Vatrak. Jak Janka zabahaciej i dr. — J. Kalasa. 4) Амэрыканец — Новіча. 5) Wieršy. — Ciški Hartnaho. 6) Priwid. «Sia-bra s kaŭbasaj». — Własta. 7) Wieršy. F. Černyšewiča.

Усе кому дорага і блізка справа жыцця і адраджэння
Беларусі і Беларусоў выпісвайце, чытайце і шырце бела-
рускую газету

„НАША НИВА“

гэта душа думак і патрэб Беларусі.

Приймаецца падпіска на 1914 год.

Цэна с перасылкай да хаты: 1 год—2 руб. 50 к., на 6 м.—1 р. 25 к.,
на 3 м. — 65 к., на 1 м. — 25 к.

Заграніцай: на 1 г.— 4 р., на 6 м.— 2 р., на 3 м.— 1 р.

Праз кантору рэдакцыі можна выпісываць усе белару-
скіе кніжкі, якіе дагэтуль друкаваліся.

Адрэс: Вільня, Віленская вул. № 29.

„САХА“

Першы беларускі сельска-гаспадарскі месячнік. Дае практыч-
ныя рады па сельскай гаспадарцы, агародніцтву, пчэлаводзтву,
ветэрынарыі і друг.

ЦЭНА з дастаўкай і перасылкай на год усяго толькі 1 р. 20 к

Рэдактар-выдавец А. Уласоу.

АДРЭС: Мінск (губ.), Александроўская вул. № 25.

Приймається передплата на 1914 рік
на українську газету

„РАДА“ РІК ВИДАННЯ ІХ-й.

Газета політична, економічна і літературна,
ВИХОДИТЬ У КИЇВІ ЩО-ДНЯ.

„РАДА“ має програму, як звичайні великі політичні газети.
зостаючись і надалі непартійною газетою, об-
стоюватиме змагання до поширення прав суспіль-
ства й органів громадського самоврядування.

„РАДА“ звертатиме як найбільшу увагу на справу на-
родної освіти, на потреби нашого вчительства
та на питання культурно-просвітнього характеру.

„РАДА“ вважає, що поліпшення матеріального добробуту
людности—економічний розцвіт краї-
ни є основним ґрунтом для зросту національної
культури. Визнаючи це, «РАДА» буде обстоювати коопера-
тивну справу на Україні в усяких її формах.

„РАДА“ буде подавати звістки і статті про життя куль-
турне, економічне і політичне, про здобутки і
втрати яких завнає український люд за кордономъ Росії.
ДО СПІВРОБІТНИЦТВА в „РАДІ“ запрошено визначніші сили.

„РАДА“ має ВЛАСНИХ кореспондентів в Державній Ду-
мі в Державній Раді, також в політичних
центрах Європи і в усіх визначніших містах України.

В 1913 році „РАДА“ друкуватиметься стислим шрифтом
і матеріялу буде входить в кожний № знично більше.

Ціна „РАДИ“ з приставкою і пересилкою в Росії:

на рік	на 11 м.	на 10 м.	на 9 м.	на 8 м.	на 7 м.	на 6 м.	на 5 м.	на 4 м.	на 3 м.	на 2 м.	на 1 м.
6.	5.50	5.25	4.75	4.25	3.75	3.25	2.75	2.25	1.75	1.25	65.

Кожний передплатник мо-
же одержати з к-ри «Рада» **„С Л О В Н И К**
за 6 карбованців **української мови“**

Зібраний редакцією журн. «Кі-векая Старина», премірований
Рес Акад Наук і виданий под редакцією і з доповненнями
Б. ГРИНЧЕНКА, в 4-х великих томах. В книгарнях словник цей
продається по 8 карб., без пересылки.

ЗМІНА АДРЕСИ 30 коп. артис. і учням всіх шкіл БЕЗПЛАТНО
Адреса редакції і головної контори: у Києві, Велика-Підвальна.
вул., д. 6, біля Золотих Воріт. Телефон. 1458.

Редактор В. Яновський.

Видавець Э. Чикаленко

Приймається передплата на 1914 рік

(РІК ВИДАННЯ ШОСТИЙ).

„УКРАЇНСЬКА ХАТА“

літературно-критичний, громадський український місячник

Завданням журналу „Українська Хата“ є повне освітлювання ідейного духового життя України, беручи його під розвагу національності. Литература, як головний виразник його, займе перше місце на сторінках журналу. „Українська Хата“ обслуговуючи інтереси української інтелігенції, буде відкликатися на всі громадські події українського і світового життя, а також на розвій мистецтва в різних його проявах.

Журнал „Українська Хата“ буде мати відділи: а) художньо-літературний, б) критичний, в) науковий г) публіцистичний, д) мистецький і е) широко поставлена бібліографія.

Крім того з 1913 року при журналі „Українська Хаха“ вводяться нові відділи: а) Журнал журналів. З маси друкованого в українській пресі буде вибиратись все, що найбільше цікавого для читача, таким чином наш журнал поставить його в курсі біжучих справ; б) Літературна хроніка буде занотовувати всі новини українських видаць.

Виходить журнал в кінці кожного місяця чепурними, розміром не менше 64 сторінок набору, міцно зброшюрованими книжками в стильові обгортці.

Передплата річна на „УКРАЇНСЬКУ ХАТУ“ 4 руб. (за кордон 12 кор.), півроку 2 руб. 50 коп., окрема книжка 35 коп. (з перес. 40 коп.).

Адреса контори і редакції журналу: Кнів, Дилова, 4.

Редактор-видавець Павло Богацький

Беларуская Кнігарня

і выдавецтво

Беларускага календара.

Вільня, Завальная 7.

Прадае на мейсцу і высылае беларускіе і на ўсіх іншых мовах кніжкі, якіе ёсць у прадажы; прыймае падпіску на ўсе газеты, якіе выходзяць у Расеі. Для людзей працуючых над навукай і пазнаньнем нашага краю вышуківае і дастаўляе кніжкі датычачыя гісторыі, этнографіі, этнолёгіі і філалогіі беларускай; прыймае да друкаваньня, беларускіе кніжкі.

Беларускіе кніжкі высылае накладной платай без задатку, на кніжкі у іншых мовах, прысылаючы заказ, трэба і $\frac{1}{3}$ часьць задатку.

АГРОНОМІЧНАЕ БЮРО К. Карповіча.

Двор Мухоука пачт. і тэлегр. станц. Навагрудак,
Минск. губ.

Усім, хто толькі зьвернецца у Бюро да Карповіча даюцца безплатна рады, як ужываць штучныя навозы (попелы): **каініт**, **потасовую соль**, **салетру**, **томашляк** і **супэрфосфат** на полі, на сенажэцях, у садах і гародах.

Тым, хто бугзе мець ахвоту запробаваць карысьць штучных навозау на сваей зямлі, Бюро высылае іх на пробу **дарма**.

БЕЛАРУСКАЕ ВЫДАВЕЦКАЕ ТОВАРЫСТВО у Вільні

прыступаючы да выдавецкай працы паведамляе усіх, каму дорага справа беларускага адраджэння, аб тымъ, што Таварыство ставіць сабе у першы чарод выпускаяць у сьвет па сіле магчымасьці такія кнігі:

1) Письмо сьвятое цэлае, Гісторыю старага і новаго закону для дзяцей у школах, Кніжку да набажэнства, Эвангелічку на сьвяты і нядзелі, Гісторыю касьцёла для школ;

2) Граматыку беларускую, Географію, Слоунікі, Арытмэтыку, Кнігі для навучаньня у школах, Кнігі папулярныя аб гаспадарцэ, і розныя другіе.

Выдавецтво звертаецца с просьбай да шанотных пісьменнікаў прысылаць як можна найхутчэй свае рукапісы выжэй азначэнных кніжэк.

Адрэс: Вільня, Каштановая № 5, кв. 4,
Беларускае Выдавецкае Таварыство.

1 руб.

Сэрыя }
Seryja } I.

Сшытак }
Sšytak } 3.

Цэна 1 рубель.

Б-XX
HP-1111_a